OUR HERITAGE

A REFLECTION ON GLOBAL RELIGIONS

Jagdish Singh

Why this ?

Because we are one and need to understand this. We are born into families pursuing different faiths. We learn and imbibe the values enshrined in our respected religion. At the same time we have to learn how others, following different paths, strive to reach the same – the *Supreme Power* that lies within HIS every creation. Thus we reiterate, through this book, our belief in commonness in all religions and endeavor to reaffirm the faith of humanity in benevolence, the essence of all religions .

ੴ

OUR HERITAGE

A
REFLECTION
ON
GLOBAL RELIGIONS

This treatise is a Tribute to the 19th century Philanthropist
S. Sant Singh, the founder of Sant Singh Sukha Singh Khalsa School,
Amritsar on its Quasquicentennial (125th) year.

Jagdish Singh

OUR HERITAGE
A REFLECTION ON GLOBAL RELIGIONS

Author
Director Jagdish Singh

Editor
Dr. Navdeep Kaur
Principal

Translators & Scrutinizers
Mrs. Vijay Laxmi, Ms. Kiran Bala
Ms. Deep, Ms. Harpreet Kaur

Computer Support:-
Ms. Maninder Kaur
Ms. Twinkle

Printed at
ESCORT PRESS
G.T. Road, Amritsar

Price:- Rs. 200/-

© Author
While every possible care has been taken to avoid any controversy on any issue,
the publisher does not hold it self responsible for any error that may occur inadvertently.

Publisher
SSSS COLLEGE OF COMMERCE FOR WOMEN
AMRITSAR

DEDICATED

TO

MAJOR RELIGIONS OF THE WORLD

ਜ਼ੋਰੋਐਸਟਰੀਅਨ ਧਰਮ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਜੈਨ ਧਰਮ, ਬੁੱਧ ਧਰਮ,
ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ, ਈਸਾਈ ਧਰਮ, ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ

Page No. 5 - 45

पारसी धर्म, हिन्दू धर्म, जैन धर्म, बौद्ध धर्म, यहूदी धर्म
ईसाई धर्म, इस्लाम धर्म, सिक्ख धर्म

Page No. 47 - 81

Zoroastrain Religion, Hindu Religion, Jainism, Buddhism,
Judaism, Christianity, Islam Religion, Sikh Religion

Page No. 83 - 128

Other Published Works

1. Sikh Heritage Part I, Part II and Part III (Punjabi and English)
2. My Papers on Educations plus The Unheeded Letters
3. Analytical perspective of Sant Singh Sukha Singh Khalsa School, Amritsar (Punjabi)
4. ਕਿਉਂ ਹੋਈ ਫਰਿਆਦੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ (ਪੰਜਾਬੀ)
5. The Shapers and The Sharpeners (English)
6. Moral Educations Forum For Me You and Us
7. ਕਰਮ ਯੋਗੀ ਸ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ
8. ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਅਤੇ ਪਿੰਡੇ ਹੰਢਾਇਆ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਪ੍ਰੈਸ)
9. ਦੁਖਿਆਰੀ ਤੇ ਸੁਖਿਆਰੀ ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ (ਪ੍ਰੈਸ)

ਅਰੰਭਕ ਸ਼ਬਦ

ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਧਰਮ ਉਸ ਪਰਮ ਆਤਮਾ ਦਾ ਜੋ ਸਾਰੀ ਦਿੱਖ ਅਤੇ ਅਦਿੱਖ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਾਇਨਾਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦਾ ਹੈ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹਨ, ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਭ ਨੂੰ ਥਾਂ ਬਰ ਥਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਅਣ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਜੀਵ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਮਰਨ ਦਾ ਲੇਖਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਅਟੱਲ ਨਹੀ ਰਹਿਣ ਦੇਂਦਾ, ਆਪ ਸਥਿਰ ਹੈ, ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਤੋਂ ਸੱਚ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਰਿਹਾ, ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਵਲੋਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁੱਧੀ ਮਿਲੀ ਹੈ ।

ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਹੋਸ਼ ਸੰਭਾਲੀ, ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੁਝਾਰਤ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖੋਜਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਵੰਡਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾਵਾਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਘੜ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਧਰਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।ਧਰਮ ਇਕ ਸੋਚ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਤੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਤੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।ਧਰਮ ਸਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਅੱਠ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।ਉਹਨਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਆਈ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਨਵੇਂ ਧਰਮਾਂ ਨੇ ਵੀ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਅੱਠ ਧਰਮ ਜੋ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹਨ ਇਹ ਹਨ:-

1. ਜ਼ੋਰੋਐਟਰੀਅਨ
2. ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ
3. ਜੈਨ ਧਰਮ
4. ਬੁੱਧ ਧਰਮ
5. ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ
6. ਇਸਾਈ ਧਰਮ
7. ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ
8. ਸਿੱਖ ਧਰਮ

ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਸ਼ਾਖਵਾਂ ਵੀ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਹਰ ਧਰਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।ਉਹ ਅਣਗਿਣਤ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਦੱਸੇ ਅੱਠ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮੋਢੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਨ।ਇਹ ਇਕ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਹਰ ਵਕਤ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਿਚ, ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਤੇ ਵੰਡ ਕੇ ਛਕਣ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।ਜਾਤ ਪਾਤ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਵਿਤਕਰੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਅੱਠ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਮੁੱਖ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲ ਸਕੇ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਕੰਮ ਆਵੇ।

ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਧਰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ

ਜ਼ੋਰੋਐਸਟਰੀਅਨ ਧਰਮ

ਪ੍ਰ : ਜ਼ੋਰੋਐਸਟਰੀਅਨ ਧਰਮ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਉ : ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰੋਐਸਟਰੀਅਨ ਧਰਮ ਨੂੰ ਪਾਰਸੀ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰ. : ਪਾਰਸੀ ਧਰਮ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ?

ਉ : ਇਸ ਧਰਮ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਈਰਾਨ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਾਰਸੀ ਲੋਕ ਸੂਰਤ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੋ ਕੁ ਲੱਖ ਹੈ ਜਦਕਿ ਈਰਾਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੰਜਾਂ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਹੈ।

ਪ੍ਰ : ਪਾਰਸੀ ਧਰਮ ਦਾ ਜਨਮ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ ਸੀ ?

ਉ : ਪਾਰਸੀ ਧਰਮ ਦਾ ਜਨਮ ਫ਼ਾਰਸ (ਈਰਾਨ) ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਫ਼ਾਰਸ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ?

ਉ : ਫ਼ਾਰਸ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਦੇਵ ਵਾਦ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਪਾਰਸੀ ਧਰਮ ਬਹੁ-ਦੇਵਵਾਦ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਨਮਿਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਪਾਰਸੀ ਧਰਮ ਦਾ ਜਨਮ ਦਾਤਾ ਕੌਣ ਸੀ ?

ਉ : ਪਾਰਸੀ ਧਰਮ ਦਾ ਜਨਮ ਦਾਤਾ ਜਰਤੁਸਤ ਸੀ ।

ਪ੍ਰ : ਪਾਰਸੀ ਧਰਮ ਦੀ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਕੀ ਨਾਮ ਹੈ?

ਉ : ਪਾਰਸੀ ਧਰਮ ਦੀ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਨਾਮ ਅਵੇਸਤਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰ : ਜਰਤੁਸਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਾਰਸੀ ਲੋਕ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਵੱਸ ਚੁੱਕੇ ਸਨ?

ਉ: ਜਰਤੁਸਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਾਰਸੀ ਲੋਕ ਈਰਾਨ, ਫ਼ਾਰਸ, ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ

ਤੁਰਕਸਤਾਨ, ਉਜ਼ਬੇਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਤਜ਼ਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਪ੍ਰ : ਜ਼ੋਰੋਐਸਟਰੀਅਨ ਧਰਮ ਵਿੱਚ, ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ?

ਉ : ਜ਼ੋਰੋਐਸਟਰੀਅਨ ਧਰਮ ਵਿੱਚ, ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਅਹੁਰਮਜਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜ਼ਰਤੁਸਤ ਨੇ ਅਹੁਰਮਜ਼ਦ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਜ਼ਰਤੁਸਤ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ ?

ਉ : ਜ਼ਰਤੁਸਤ ਦਾ ਜਨਮ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 1000 ਤੋਂ 650 ਪੂਰਬ ਈਸਾ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਈਰਾਨ ਵਿੱਚ ਦਾਰਜੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ, ਰਾਏ ਨਾਮੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ।

ਪ੍ਰ : ਜਰਤੁਸਤ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੀ ਨਾਮ ਸੀ ਅਤੇ ਜਰਤੁਸਤ ਨੂੰ ਜੰਮਦਿਆ ਹੀ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕਿਉਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਬਚਿਆ?

ਉ : ਜਰਤੁਸਤ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪੌਰੁਸਯਪ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਬਾਣੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਘਰ ਲੜਕਾ ਪੈਦਾ ਹੋਏਗਾ ਜੋ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਬਹੁਦੇਵ ਵਾਦ ਅਤੇ ਅਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ, ਪ੍ਰੋਹਤਾਂ ਨਾਲ ਰਲਕੇ ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਚਾਲ ਘੜੀ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਅਸਫ਼ਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਹੱਸਿਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਜਰਤੁਸਤ ਨੂੰ ਕਿਸ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਦੇਵੀ ਇਲਹਾਮ ਹੋਇਆ ਸੀ?

ਉ: ਜਰਤੁਸਤ ਨੂੰ 30 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ, ਦੇਵੀ ਇਲਹਾਮ ਦਾਰਜੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਜਰਤੁਸਤ ਨੇ ਕਿਸ ਦੇ ਪੈਗ਼ਾਮ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸ ਨੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ?

ਉ : ਜਰਤੁਸਤ ਨੇ ਅਹੁਰਮਜ਼ਦ (ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ) ਦੇ ਪੈਗ਼ਾਮ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਈ ਵੇਰਾਂ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾ ਕੱਟਣੀ ਪਈ।

ਪ੍ਰ : ਜਰਤੁਸਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਾਹੀ ਅਨੁਯਾਈ ਕੌਣ ਸੀ?

ਉ : ਪੂਰਬੀ ਈਰਾਨ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਿਸ਼ਤਸਮ ਜਰਤੁਸਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਾਹੀ ਅਨੁਯਾਈ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਜਰਤੁਸਤ ਦੀ ਮੌਤ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿੰਨੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ?

ਉ : ਜਰਤੁਸਤ ਦੀ ਮੌਤ 73 ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ, ਲੜਾਈ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਕਾਤਲਾਨਾਂ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।

ਪ੍ਰ : ਜ਼ੋਰੋਐਸਟਰੀਅਨ (ਪਾਰਸੀ) ਧਰਮ ਦੇ ਪਤਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੀ ਸਨ?

ਉ : ਜ਼ੋਰੋਐਸਟਰੀਅਨ ਧਰਮ ਦੇ ਪਤਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਨ:-

ਈਰਾਨ ਤੇ ਪਰਸ਼ੀਆ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾ ਦੇ ਲੋਕ ਅਰਬਾਂ ਦੇ ਇਸਲਾਮਿਕ ਜੋਸ਼ ਅੱਗੇ ਅੱੜ ਨਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਜਿੰਨਾਂ ਨੇ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਨਾ ਮੰਨਿਆ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਜ਼ੀਆ ਕਰ ਲਾਇਆ ਗਿਆ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਾਰਸੀ ਲੋਕ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਕਲ ਗਏ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਾਰਸੀ 765 ਈ. ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੰਜਨ ਨਾਮੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਟਿਕ ਗਏ। ਉੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਪਹਿਰਾਵਾ ਅਤੇ ਰਸਮਾਂ-ਰਿਵਾਜ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਅਗਨੀ ਮੰਦਰ ਵੀ ਬਣਾਏ।

ਪ੍ਰ : ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੱਸੀ ਪਾਰਸੀ ਜਾਤੀ ਕਿਸ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਜਾਤੀ ਹੈ?

ਉ : ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੱਸੀ ਪਾਰਸੀ ਜਾਤੀ ਸੰਗਠਿਤ ਅਤੇ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਇਸ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਬੜੇ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਹਨ। ਇਹ ਦਸਤਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਨੱਤ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਉੱਚਾ ਸਥਾਨ ਹੈ । ਪੱਛਮੀ ਵਿੱਦਿਆ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਨਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਝਗੜੇ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਹੀਂ ਹੱਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

❖❖❖

ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ

ਪ੍ਰ : ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਕਿੰਨਾਂ ਦੀ ਕਾਢ ਸੀ? ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੋ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਕਿਸ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ?

ਉ : ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਕਾਢ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੰਧ ਦਰਿਆ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਰਹਿੰਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਆਰੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੰਧੂ ਕਹਿਣਾ ਆਰੰਭਿਆ। ਸਿੰਧੂ ਸ਼ਬਦ, ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ, ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਮਦ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਪ੍ਰ : ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਉਣ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ?

ਉ: ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਉਣ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਜੋ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਤਿਲੱਕ, ਧੋਤੀ ਅਤੇ ਬੋਦੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਨਾਤਨੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰ : ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ?

ਉ: ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਵਿੱਚ ਹੋਮ-ਯੱਗ, ਪੂਜਾ ਅਰਚਨਾਂ, ਸੰਧਿਆ, ਆਰਤੀ, ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ ਵਰਤ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਪ੍ਰ : ਕਿਸ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?

ਉ: ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਗਊ (ਪਸ਼ੂ) ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰ : ਕੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਬਾਕੀ ਧਰਮਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ, ਇੱਕ ਧਰਮ ਹੈ?

ਉ: ਨਹੀਂ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਬਾਕੀ ਧਰਮਾਂ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਧਰਮ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਹੈ।

ਪ੍ਰ : ਵਰਣ ਦਾ ਅੱਖਰੀ ਭਾਵ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀ ਕਿਵੇਂ ਵੰਡ ਕਰਦਾ ਹੈ?

ਉ: ਵਰਣ ਦਾ ਅੱਖਰੀ ਭਾਵ ਰੰਗ ਹੈ । ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਰੰਗ ਗੋਰਾ,

ਖੱਤਰੀ ਦਾ ਰੰਗ ਲਾਲ, ਵੈਸ਼ ਦਾ ਰੰਗ ਪੀਲਾ ਅਤੇ ਸ਼ੂਦਰ ਦਾ ਰੰਗ ਕਾਲਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰ : ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਮੱਨੁਖ ਨੂੰ ਕਿੰਨਿਆਂ ਵਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵਰਣ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਹਨ?

ਉ : ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵਰਣ ਹਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਖੱਤਰੀ, ਵੈਸ਼ ਅਤੇ ਸ਼ੂਦਰ। ਇਹ ਜ਼ਾਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰੰਤੂ ਸੁਭਾਓ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਪੈ ਗਏ।

ਪ੍ਰ : ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਹਰ ਇੱਕ ਜਾਤੀ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਦੀ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ?

ਉ: ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵੰਡ ਵਿੱਚ, ਸ਼ੂਦਰ ਦਾ ਕੰਮ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ (ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਮ ਕਰਮ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ), ਵੈਸ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਖੇਤੀ, ਵਪਾਰ ਆਦਿ, ਖੱਤਰੀ (ਸੂਰਬੀਰ) ਦਾ ਕੰਮ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇਣੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ (ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੋ ਸਿਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੋਇਆਂ ਰਹੇ) ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੀ ਨਾਮ ਹਨ?

ਉ : ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੇਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕੁੱਲ ਚਾਰ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਰਿੱਗ ਵੇਦ, ਸਾਮਵੇਦ, ਯਜੁਰਵੇਦ ਅਤੇ ਅੱਥਰਵ ਵੇਦ ਹਨ।

ਪ੍ਰ : ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿੰਨੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦੇਵਤੇ ਹਨ?

ਉ : ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦੇਵਤੇ ਹਨ ਬ੍ਰਹਮਾਂ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਮਹੇਸ਼।

ਪ੍ਰ : ਤਿੰਨਾਂ ਮੁੱਖ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਹੜੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਦਸੀਦੇ ਹਨ ?

ਉ : ਤਿੰਨਾਂ ਮੁੱਖ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰੀਦੇਵ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸੰਹਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇਵਤੇ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰ : ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਬੁੱਤ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?

ਉ : ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਬੁੱਤ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਨਾਤਨ ਧਰਮੀ ਅਤੇ ਨਾ ਪੂਜਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

❖❖❖

ਜੈਨ ਧਰਮ

ਪ੍ਰ : ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਦਾ ਕੀ ਨਾਮ ਸੀ?

ਉ : ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਦਾ ਨਾਮ ਰਿਸ਼ਭ ਦੇਵ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਤੀਰਥੰਕਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰ : ਜੈਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਤੀਰਥੰਕਰ ਹਨ?

ਉ : ਜੈਨੀਆਂ ਦੇ 24 ਤੀਰਥੰਕਰ ਹਨ।

ਪ੍ਰ : ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਤੀਰਥੰਕਰ ਕੌਣ ਹਨ?

ਉ : ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਤੀਰਥੰਕਰ ਮਹਾਂਵੀਰ ਵਰਧਮਾਨ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਤ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਰੰਗ ਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰ : ਮਹਾਂਬੀਰ ਵਰਧਮਾਨ ਕਿਸ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਨ?

ਉ : ਮਹਾਂਬੀਰ ਵਰਧਮਾਨ, ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਨ।

ਪ੍ਰ : ਮਹਾਂਵੀਰ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ?

ਉ : ਮਹਾਂਵੀਰ ਦਾ ਜਨਮ 437 ਪੂਰਵ ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਮਹਾਂਵੀਰ ਦੀ ਉਮਰ ਕਿੰਨੀ ਸੀ ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਸੀ?

ਉ : ਮਹਾਂਵੀਰ ਦੀ ਉਮਰ 28 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਜੈਨ ਮਤ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਕਿਸ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ?

ਉ : ਮਹਾਂਵੀਰ ਨੇ ਜੈਨ ਮਤ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਪੰਜਵੀਂ ਛੇਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਜੈਨੀ ਕਿਸ ਦੇਵ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ?

ਉ : ਜੈਨੀ ਅਨਈਸ਼ਵਰਵਾਦੀ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਜੈਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਜਗਤ ਕਰਤਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਜੈਨੀ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ

ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਥੀਮਕਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਪ੍ਰ : ਜੈਨੀ ਬਨਣ ਲਈ ਕੀ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ?

ਉ : ਜੈਨੀ ਬਨਣ ਲਈ ਮਹਾਂਵਰਤ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਰਤ ਹਨ ਅਹਿੰਸਾ, ਸੱਚ, ਚੋਰੀ ਨਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਚਰੀਆ ਜੀਵਨ।

ਪ੍ਰ : ਜੈਨ ਧਰਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਕੀ ਹੈ? ਇਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਲਈ ਇਹ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ?

ਉ : ਜੈਨ ਧਰਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ- ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਨਾ ਦੁਖਾਇਆ ਜਾਂ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਲੋਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨੱਕ ਅਤੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਰਜੋਹਰਾ (ਸੂਤ ਦਾ ਝਾੜੂ) ਲੈ ਕੇ ਚਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਰਸਤਾ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਜਾ ਸਕਣ।

ਪ੍ਰ : ਜੈਨ ਮਤ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਸ਼ਾਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ?

ਉ : ਜੈਨ ਮਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ- ਦਿਗੰਬਰ ਅਤੇ ਸ਼ਵੇਤਾਂਬਰ।

ਪ੍ਰ : ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ?

ਉ: ਦਿਗੰਬਰ, ਨਗਨ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਸ਼ਵੇਤਾਂਬਰ ਚਿੱਟੇ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰ : ਜੈਨੀਆਂ ਦਾ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?

ਉ : ਜੈਨੀਆਂ ਦਾ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਆਗਮ ਹੈ।

ਪ੍ਰ : ਜੈਨੀ ਸਾਧੂਆਂ ਲਈ ਕੀ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਵਰਜਿਤ ਹੈ?

ਉ : ਜੈਨੀ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਠੰਡਾ ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਉਬਲਿਆ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤਪ ਤਾਪਣਾ, ਗੰਦ ਫੋਲਣਾ, ਜੂਠਾ ਖਾਣਾ, ਗੰਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀਣਾ ਵਰਜਿਤ ਹੈ।

ਪ੍ਰ : ਮਹਾਂਵੀਰ ਜੀ ਕਿੰਨੇ ਵਰ੍ਹਿਆ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹੇ?

ਉ : ਮਹਾਂਵੀਰ ਜੀ 72 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਜੈਨ ਧਰਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

❖❖❖

ਬੁੱਧ ਧਰਮ

ਪ੍ਰ : ਸਿਧਾਰਥ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ?

ੳ : ਸਿਧਾਰਥ ਦਾ ਜਨਮ 624 ਪੂਰਬ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਕਪਲ ਵਸਤੂ ਲਾਗੇ ਲੁੰਬਿਨੀ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ।

ਪ੍ਰ : ਸਿਧਾਰਥ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਸੀ?

ੳ : ਸਿਧਾਰਥ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਮਾਇਆ ਦੇਵੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਧੋਦਨ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਸਿਧਾਰਥ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਕੁਲ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਸੀ?

ੳ : ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਸਿਧਾਰਥ ਅਤੇ ਕੁਲ ਦਾ ਨਾਮ ਗੌਤਮ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਸਿਧਾਰਥ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਨਾਮ ਕੀ ਸਨ?

ੳ : ਸਿਧਾਰਥ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰੀ ਯਸ਼ੋਧਰਾ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਹੁਲ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਸਿਧਾਰਥ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸੀ?

ੳ: ਸਿਧਾਰਥ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਚਿੱਤ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦੁਨਿਆਵੀ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਸਿਧਾਰਥ ਘਰ ਬਾਹਰ ਛੱਡ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਗਿਆ?

ੳ : ਸਿਧਾਰਥ ਬੁਢਾਪੇ, ਮੌਤ ਅਤੇ ਰੋਗਾਂ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਦੇਖ ਕੇ ਸਦੀਵੀਂ ਅਨੰਦ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਘਰ ਬਾਹਰ ਛੱਡ, ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰ : ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਸਿਧਾਰਥ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ?

ੳ: ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਤੱਪਸਿਆ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗਯਾ ਵਿਖੇ ਬੋਹੜ ਥੱਲੇ ਗਿਆਨ ਹੋਇਆ।

ਪ੍ਰ : ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਿਧਾਰਥ ਕਿਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ

ਲੱਗਾ?

ਉ : ਸਿਧਾਰਥ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਬੁੱਧ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ।

ਪ੍ਰ : ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਹੜੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ?

ਉ : ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਨੇ ਵੈਦਿਕ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਮਾਰਨ, ਅਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਤੱਪ ਤਿਆਗ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪ੍ਰ : ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਕਿਸ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ?

ਉ : ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਚਨ ਤ੍ਰਿਪਤਕੋ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰ : ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਦਾ ਧਰਮ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਫੈਲਿਆ?

ਉ : ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਦਾ ਧਰਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਥਾਨੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਉੜੀਸਾ ਤੱਕ ਬੁੱਧ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਦੌਰਿਆਂ ਕਾਰਨ ਫੈਲਿਆ। ਭਿਖਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਭਿਖਸ਼ਣੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਾਰਨ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ, ਲੰਕਾ, ਨਿਪਾਲ, ਬਰਮਾਂ, ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੱਛਮੀ ਏਸ਼ੀਆ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰ : ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ ਫੈਲਾਓ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੀ ਸਨ?

ਉ : ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ ਫੈਲਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਨ-ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਦੀ ਅਦੁੱਤੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧਰਮ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਨਾ ਕਰਨੀ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਧੀ, ਬੋਧੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਾਂਤ-ਮਈ ਸੁਭਾਅ, ਪਖੰਡਵਾਦ ਅਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦਾ ਖੰਡਨ, ਰਹਿਮ ਤੇ ਹਮਦਰਦੀ, ਦਇਆ, ਭਿਖਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਬੋਧੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਦੂਜੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਲਥੇ ਅਤੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਬਲੀ ਦੇਣ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ।

ਪ੍ਰ : ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਦੱਸੇ? ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸੇ ਮੁਕਤੀ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?

ਉ : ਮਹਾਤਮਾ ਬੁੱਧ ਅਨੁਸਾਰ:-

1. ਦੁਨੀਆਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ।

2. ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਵਧੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਹਨ।

3. ਇੰਨਾ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੁੱਧ ਦੇ ਮੁਕਤੀ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਅਸ਼ਟ ਮਾਰਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰ : ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਉਂ ਲਗਭਗ ਸਫ਼ਾਇਆ ਹੋ ਗਿਆ?

ੳ : ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਲਗਭਗ ਸਫ਼ਾਏ ਦਾ ਕਾਰਨ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ, ਬੋਧੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ, ਭਿਖਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ, ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮੱਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਵੱਲੋ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦਾ ਖੰਡਨ, ਬੋਧੀ ਲਿਬਾਸ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪਾਬੰਧੀਆਂ, ਬੋਧੀਆਂ ਦੀ ਸੰਪਤੀ ਜਬਤ ਕਰਨੀ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਬੋਧੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਸੂਲਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਅਹਿੰਸਾ, ਜੀਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਨਾਉਣਾ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਬੁੱਧ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੌਵੀਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲੈਣਾ ਸੀ।

❖❖❖

ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ

ਪ੍ਰ : ਫਿਲਸਤੀਨ ਦੇ ਕਿਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਹੂਦੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ?

ਉ : ਫਿਲਸਤੀਨ ਦੇ ਜੀਊਡ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਯਹੂਦੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰ : ਯਹੂਦੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੈਗੰਬਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ?

ਉ : ਯਹੂਦੀ ਮੂਸਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੈਗੰਬਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰ : ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਕੀ ਨਾਮ ਹੈ?

ਉ : ਯਹੂਦੀ ਦੀ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਨਾਮ ਤਨਖੋ ਹੈ।

ਪ੍ਰ : ਯਹੂਦੀ ਕਿਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਨਿਪੁੰਨ ਹਨ?

ਉ : ਯਹੂਦੀ ਵਪਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਨਿਪੁੰਨ ਹਨ।

ਪ੍ਰ : ਕਿਸ ਕੌਮ ਦੇ ਤਸੀਹਿਆਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ, ਯਹੂਦੀ ਆਪਣਾ ਘਰ ਘਾਟ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ?

ਉ : ਯਹੂਦੀ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਤਸੀਹਿਆਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ, ਆਪਣਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ।

ਪ੍ਰ : ਕਿਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਤਰਸ ਖਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਤਨ ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ ਸੀ?

ਉ: ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਤਰਸ ਖਾ ਕੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਤਨ ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਯਹੂਦੀ ਕਿਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਬੜਾ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰੀ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ?

ਉ : ਯਹੂਦੀ ਸ਼ਨਿਚਰਵਾਰ ਨੂੰ ਬੜਾ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਿਨ ਉਹ ਆਰਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੱਤ ਵਾਰੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰ : ਯਹੂਦੀ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ?

ਉ : ਯਹੂਦੀ 40 ਦਿਨ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰ : ਮੂਸੇ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਸੀ?

ਉ : ਮੂਸੇ ਦਾ ਜਨਮ ਮਿਸਰ ਵਿੱਚ, ਈਸਾ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ 1200 ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ

ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਅਮਰਾਕ ਸੀ।

ਪ੍ਰ: ਮੂਸੇ ਦੇ ਜਨਮ 'ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਕੀ ਬੀਤੀ ਸੀ?

ਉ: ਮੂਸੇ ਦੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ, ਮਿਸਰ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫਰਊਨ, ਇਜ਼ਰਾਆਲੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਵ ਜੰਮੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸੁਟਵਾ ਦੇਂਦਾ ਸੀ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬੇਟੀ ਸੈਰ ਕਰਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਹ ਸੰਦੂਕ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਕਢਵਾ ਲਿਆ, ਕੋਲ ਰੱਖ ਲਿਆ ਅਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਲਿਤ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਪ੍ਰ: ਮੂਸਾ ਦਾ ਅੱਖਰੀ ਭਾਵ ਕੀ ਹੈ?

ਉ: ਮੂਸਾ ਦਾ ਅੱਖਰੀ ਭਾਵ ਇਬਰਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ "ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ"।

ਪ੍ਰ: ਕਿੰਨੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਮੂਸਾ ਅਰਬ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਾਦੀ ਹੋਈ ਸੀ?

ਉ: 40 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਮੂਸਾ ਅਰਬ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਬਣਿਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰ: ਇੱਕ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਮੂਸੇ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਕਿੱਥੇ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਬਗੈਰ ਅੰਨ ਖਾਦਿਆਂ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨ ਉਸ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਸੀ?

ਉ: ਇੱਕ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਮੂਸੇ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਇਕ ਪਹਾੜ 'ਤੇ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 40 ਦਿਨ ਬਗੈਰ ਅੰਨ ਖਾਦਿਆਂ, ਉਸ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ 40 ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰ: ਮੂਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਖ਼ੁਦਾਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ?

ਉ: ਮੂਸੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ
ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਨਹੀ ਕਰਨੀ।
ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਨ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਸਿਵਾਏ ਅਰਾਮ ਦੇ, ਮਾਂ ਬਾਪ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨਾ, ਚੋਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਖ਼ੂਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਤੇ ਝੂਠੀ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀ ਦੇਣੀ।

ਪ੍ਰ: ਮੂਸੇ ਦਾ ਕਿੰਨੀ ਆਯੂ ਵਿੱਚ ਦਿਹਾਂਤ ਹੋਇਆ ਸੀ?

ਉ: ਮੂਸੇ ਦਾ 120 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿੱਚ ਦਿਹਾਂਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

❖❖❖

ਈਸਾਈ ਧਰਮ

ਪ੍ਰ : ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਿਸ ਮਹਾਂਦੀਪ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ?

ਉ : ਈਸਾਈ ਮਤ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਵਾਂਗ ਏਸ਼ੀਆ ਮਹਾਦੀਪ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਬਹੁਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ।

ਪ੍ਰ : ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਕੀ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਸੀ ?

ਉ : ਈਸਾਈ ਧਰਮ ਦੇ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸੁਭਾਵਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਆਂ, ਸੁਤੰਤਰ, ਮਿਲਵਰਤਨ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਪਸੰਦ ਸਨ।

ਪ੍ਰ : ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤੀ ?

ਉ : ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ, ਈਸਾ ਮਸੀਹ ਨੇ ਕੀਤੀ।

ਪ੍ਰ : ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਦੇ ਸਰਬੋਤਮ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਕੀ ਨਾਮ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਹਿੱਸਿਆ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ?

ਉ : ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਦੇ ਸਰਬੋਤਮ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਨਾਮ ਬਾਈਬਲ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੌਰੇਤ ਅਤੇ ਅੰਜੀਲ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਤੌਰੇਤ ਵਿੱਚ ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਅਹਿਦਨਾਂਮਾ ਹੈ ਜੋ ਯੂਹਦੀਆਂ ਦੇ ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅੰਜੀਲ ਵਿੱਚ ਈਸਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ । ਬਾਈਬਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਈਸ਼ਵਰ ਵੱਲੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਦੀ ਅਤੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਉਸ ਵੱਲ ਵੱਧ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ, ਉਸਦੇ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਕਹਾਣੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰ : ਬਾਈਬਲ ਕਿਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਆਦਰਸ਼ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ?

ਉ : ਬਾਈਬਲ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਮੰਡ, ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਹੀ ਈਸ਼ਵਰ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਈਸ਼ਵਰ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਰੂਹ ਬਾਬਾ ਆਦਮ (ਮਨੁੱਖ) ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਹਵਾ (ਤੀਵੀਂ) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼, ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸਲਾਹ ਕਰੇ, ਲਿਖਿਆ ਹੈ ।

ਪ੍ਰ : ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ?

ਉ : ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਬਾਬਾ ਆਦਮ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਹਵਾ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ (ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਤਰਜ਼ੀਹ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪਾਪ ਕਰਨ ਵੱਲ ਹੀ ਝੁਕਾਅ ਹੈ)।

ਪ੍ਰ : ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਸੰਸਾਰ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ? ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ ਸੀ ?

ਉ : ਈਸਾਈ ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ, ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ 'ਤੇ ਮਾਨਵ ਕਲਿਆਨ ਲਈ ਆਇਆ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਦਾ ਜਨਮ, ਬੈਤਲਹਮ ਵਿੱਚ ਛੇਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਮੈਰੀਅਮ ਦੀ ਕੁੱਖੋ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਹ ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਲੜਕੀ ਸੀ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੈਤਲਹਮ, ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਬੜਾ ਠਾਠ ਵਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਡੇਵਿਡ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਈਸਾ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਕੀ ਨਾਮ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਸੀ? ਈਸਾ ਨੇ ਕਿਸ ਤੋਂ ਬਪਤਿਸਮਾਂ ਲਿਆ ਤੇ ਬਪਤਿਸਮਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਸਨ?

ਉ : ਈਸਾ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਮੈਰੀਅਮ ਸੀ । ਉਹ ਅਣਵਿਆਹੀ ਹੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਜਬਰਾਈਲ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੇ, ਗਲੀਲ ਵਿਖੇ ਨਸਰਤ ਨਾਮੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਮੰਗੇਤਰ ਯੂਸਫ਼ ਸੀ। ਈਸਾ ਦਾ ਜਨਮ ਬੈਤਲਹਮ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਲੇਟ ਕੇ ਇੱਕ ਖੁਰਲੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਜੜੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਭਾਲਿਆ ਸੀ। ਈਸਾ ਜੀ ਨੇ ਬਪਤਿਸਮਾਂ ਯੂਹੰਨਾ ਨਾਮ ਦੇ

ਸਾਧੂ ਕੋਲੋ ਲਿਆ ਜੋ ਪਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਗੁਨਾਹਾ 'ਤੇ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਈਸਾ ਨੂੰ ਇਲਹਾਮ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਚੇਲੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੀ ਕੀਤਾ ?

ਉ : ਈਸਾ ਨੇ ਬਪਤਿਸਮਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ 40 ਦਿਨ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾਂ ਅਤੇ ਚਿੰਤਨ ਕੀਤਾ। ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜ਼ਮਾਇਆ, ਪਰ ਈਸਾ ਨੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਚੇਲੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਿਖਾਈਆਂ। ਈਸਾ ਨੇ ਕਰਾਮਾਤ ਰਾਹੀਂ 5000 ਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਕਰਾਇਆ ਜਿਸ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਨਾਉਣ ਅਤੇ ਤਾਜ਼ਪੋਸ਼ੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪ੍ਰ : ਈਸਾ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ, ਕਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਜੀਉਂਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀ ਹੁਕਮਰਾਨ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋ ਗਏ ਸਨ?

ਉ : ਈਸਾ ਦੇ ਸਵਾਲ, ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਣ ਹਾਂ, ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਿਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਹੀ ਈਸਾ ਹੈ, ਰੱਬ ਦਾ ਜੀਉਂਦਾ ਪੁੱਤਰ। ਈਸਾ, ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਬੋਲਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਦਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਯਹੂਦੀ ਹੁਕਮਰਾਨ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਪ੍ਰ : ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀ ਹਨ? ਈਸਾਈ ਲੋਕ ਕਿਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ?

ਉ : ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਪਦੇਸ਼ ਹਨ- ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਇੱਕ ਹੈ, ਉਹ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਵੈ ਪਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਮ ਹੈ । ਉਹ ਅਥਾਹ ਸਿਆਣਪ ਵਾਲਾ, ਬਲਵਾਨ, ਪਵਿੱਤਰਤਾ, ਨਿਆਏ, ਦਇਆ, ਚੰਗਿਆਈ, ਸੱਚਾਈ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ । ਈਸਾਈ ਲੋਕ, ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੋ ਐਤਵਾਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਈਸਾ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਜੀਉ ਉੱਠਿਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਈਸਾ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾਂ ਉਪਰੰਤ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ?

ਉ: ਈਸਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਅਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਲਈ ਤਿੰਨਾਂ ਸ਼ਗਿਰਦਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ

ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਓੜਕ ਜਿੱਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੇ ਈਸਾ ਵਿੱਚ ਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਵੇਖਿਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਈਸਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਵੱਧਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਯਹੂਦੀ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨੇ ਕੀ ਢੰਗ ਸੋਚਿਆ?

ਉ : ਯਹੂਦੀ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਨੇ ਈਸਾ ਦਾ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਲਜ਼ਾਮ ਥਾਪਣੇ ਅਰੰਭੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਮਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋਲ ਭੇਜਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਘੜ੍ਹਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ।

ਪ੍ਰ : ਈਸਾ (ਯਸੂਹ ਮਸੀਹ) ਨੇ ਯੂਰੋਸ਼ਲਮ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?

ਉ : ਈਸਾ (ਯਸੂਹ ਮਸੀਹ) ਨੇ ਯੁਰੋਸ਼ਲਮ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚੋਂ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਛੱਲ ਕਪਟਾਂ ਨੂੰ ਨੰਗਿਆਂ ਕੀਤਾ, ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਭਵਿੱਖ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ, ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

ਪ੍ਰ : ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ 'ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਏ ਗਏ ਸਨ? ਕਿਸਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ 'ਤੇ ਹੁਕਮ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ? ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਿੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ?

ਉ : ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ, ਜਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਯੋਰੋਸ਼ਲਮ ਮੰਦਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪੁਜਾਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਈਸਾ ਯੂਹਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਸੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਦਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਦਅਮਨੀ ਫੈਲਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਣ 'ਤੇ ਈਸਾ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜੱਜ, ਈਸਾ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ, ਫਿਰ ਵੀ ਯੂਰੋਸ਼ਲਮ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮਹੰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੀਰੋਨ ਕੋਲ ਕੇਸ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਈਸਾ ਨੂੰ ਸਲੀਬ (ਸੂਲੀ) 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ

ਗਿਆ। ਈਸਾ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਸਾਥੀ ਵੀ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਮਾਸੀ, ਮਾਂ ਮਰੀਅਮ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸ਼ਿਸ਼ ਕੋਲ ਖੜੇ ਸਨ।ਉਸ ਨੇ ਅੰਤਮ ਸਮੇਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲੇ ਸਨ "ਐਲੀ ਐਲੀ, ਲੇਮਾਂ ਸਬਕਤਾਨੀ" ਭਾਵ ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦਾ ਜਦੋਂ ਅੰਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਬਰ ਵਿੱਚ ਦਫ਼ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਉਹ ਕਬਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਖਾਲੀ ਪਈ ਸੀ। ਈਸਾ ਨੇ ਕੁੱਲ 33 ਵਰ੍ਹੇ ਉਮਰ ਭੋਗੀ।

❖❖❖

ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ

ਪ੍ਰ : ਇਸਲਾਮ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?

ਉ : ਅਰਬੀ ਵਿੱਚ ਇਸਲਾਮ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ।

ਪ੍ਰ : ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ?

ਉ : ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਦਾ ਅੱਗੇ ਅਰਪਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰ : ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ ਸੀ?

ਉ : ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਜਨਮ ਲਗਭਗ 1450 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੱਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਅਰਬ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮੁਲਕ ਹੈ?

ਉ : ਅਰਬ ਮਾਰੂਥਲ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 1300 ਮੀਲ ਲੰਬਾ ਅਤੇ 650 ਮੀਲ ਚੌੜਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪਾਸੇ ਲਾਲ ਸਾਗਰ, ਫਾਰਸ ਖਾੜੀ ਅਤੇ ਅਰਬ ਸਾਗਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉੱਤਰੀ ਸੀਮਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਭਿਅਤਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰ, ਦਜਲਾ ਅਤੇ ਆਰਫਾਤ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ।

ਪ੍ਰ : ਅਰਬ ਵਿੱਚ ਇਸਲਾਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਹੜੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਹਨ?

ਉ: ਮੱਕਾ, ਮਦੀਨਾ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਸਲਾਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਹਨ।

ਪ੍ਰ : ਮੱਕਾ ਕਿਉਂ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ ਉੱਥੇ ਕੌਣ ਹਕੂਮਤ ਕਰਦਾ ਸੀ?

ਉ : ਮੱਕਾ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਤਜਾਰਤੀ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਵਪਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ ਅਤੇ ਤਜਾਰਤੀ ਕਾਫ਼ਲੇ ਉੱਥੋਂ ਲੰਘਦੇ ਸਨ ਜੋ ਸੀਰੀਆ, ਈਰਾਨ ਅਤੇ ਐਬੇਸੀਨੀਆ ਨਾਲ ਵਪਾਰ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਕੁਰੈਸ਼ੀ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਹਕੂਮਤ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਜੀਵਨ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸੀ?

ਉ : ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਨਮ 570 ਈ: ਨੂੰ ਮੱਕੇ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਮੰਨਿਆ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਉਸ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਾਦੇ ਨੇ 2 ਸਾਲ ਪਾਲਿਆ, ਉਸ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਅਮੀਨਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਵੀ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਉੱਥੇ ਉਹ ਭੇਡਾਂ ਬੱਕਰੀਆਂ 4 ਸਾਲ ਚਾਰਦਾ ਰਿਹਾ, 6 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸੀ ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਮਰ ਗਈ, 2 ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਦਾਦਾ ਵੀ ਮਰ ਗਿਆ ਉਹ ਯਤੀਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ 12 ਸਾਲ ਚਾਚੇ ਨੇ ਰੱਖਿਆ ਜੋ ਵਪਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਸੀਰੀਆ ਲੈ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਈਸਾਈ ਭਿਖਸ਼ੂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਬਵਿੱਖ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਨ ਆਗੂ ਬਣੇਗਾ।

ਪ੍ਰ : ਮੁਹੰਮਦ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ?

ਉ : ਮੁਹੰਮਦ ਦੀ 25 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ, ਉਸ ਦੀ ਸੱਚਾਈ, ਈਮਾਨਦਾਰੀ, ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਨਿਪੁੰਨ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਖਦੀਜਾ ਬੇਗਮ, ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਇਛੁੱਕ ਹੋ ਗਈ। ਖਦੀਜਾ ਬੇਗਮ ਬਹੁਤ ਧਨਾਢ ਵਿਧਵਾ ਸੀ ਜੋ ਮੁਹੰਮਦ ਨਾਲੋਂ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ 12 ਸਾਲ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਮੁਹੰਮਦ ਕਿਉਂ ਦੁੱਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?

ਉ : ਮੁਹੰਮਦ ਅਰਬ ਵਿੱਚ ਬੁਤਪ੍ਰਸਤੀ, ਵਹਿਮ-ਭਰਮ, ਗਰੀਬੀ, ਵਿਭਚਾਰ, ਬਦਕਾਰੀ, ਡਾਕੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲੁੱਟਮਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਕਰਕੇ ਦੁੱਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਹੀਰਾ ਨਾਮ ਦੀ ਗੁਫਾ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਨ ਕੀਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਲਹਾਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਖ਼ਬਰ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੇਗ਼ਮ ਖਦੀਜਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦਾ ਦਾ ਪੈਗੰਬਰ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਖਦੀਜਾ ਬੇਗ਼ਮ, ਅਲੀ ਆਬੂ, ਅਜ਼ਾਦ ਗੁਲਾਮ ਅਤੇ ਜ਼ੈਦ ਸਨ।

ਪ੍ਰ : ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਕੀ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਸਨ ?

ਉ : ਵਿਰੋਧੀ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਤੋਂ ਰਾਤ ਮੱਕੇ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਅਤੇ ਮਦੀਨੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਪ੍ਰ : ਮਦੀਨੇ, ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੇ ਨਿੱਘਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ

ਕੀ ਹੋਇਆ?

ਉ : ਮਦੀਨੇ, ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੇ ਨਿੱਘਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਵਿਰੋਧੀ ਮੱਕੇ ਤੋਂ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ਮਦੀਨੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੰਗ ਹੋਈ, ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਜਿੱਤ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹ ਮੱਕੇ ਵਾਪਿਸ ਜੇਤੂ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ।

ਪ੍ਰ : ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਇਸਲਾਮ ਪਹਿਲਾਂ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ?

ਉ : ਯੂਨਾਨ, ਰੋਮ, ਐਬੇਸੀਨੀਆ ਆਂਦਿ ਮੁਲਕਾਂ ਨੇ ਇਸਲਾਮ ਪਹਿਲਾ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ।

ਪ੍ਰ : ਮੱਕੇ, ਕਾਅਬੇ ਵਿੱਚ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀ ਪੈਗ਼ਾਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ?

ਉ : ਮੱਕੇ ਕਾਅਬੇ ਪਹੁੰਚ, ਉਹਨਾਂ ਇੱਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ, ਇੱਕ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਮੰਨਣ, ਸਚਾਈ, ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ, ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਵੱਸ ਰੱਖਣ, ਈਰਖਾ, ਵਿਭਚਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ, ਅੱਲਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣ। ਅੱਲਾ ਬਿਨਾਂ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਹ (ਮੁਹੰਮਦ) ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰਸੂਲ ਸੀ।

ਪ੍ਰ : ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਅਸੂਲ ਹਨ?

ਉ :1. ਸਲਾਤ- ਪੰਜੇ ਵਕਤ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨੀ, ਭਾਵ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ।

2. ਰੋਜ਼ਾ - ਰਮਜ਼ਾਨ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਣੇ ਭਾਵ ਭੁੱਖੇ ਰਹਿਣਾ।

3. ਜ਼ਕਾਤ - 2 1/2% (ਢਾਈ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ) ਆਮਦਨ ਦੀ ਬਚਤ ਆਰਥਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਵਜੋਂ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਦੇਣੀ।

4. ਹੱਜ - ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੱਕ ਵੇਰਾਂ ਮੱਕੇ ਜਾਣਾ ਤਾਂਕਿ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇ।

ਪ੍ਰ : ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਕੀ ਨਾਮ ਹੈ?

ਉ : ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਨਾਮ ਕੁਰਾਨ ਹੈ।

ਪ੍ਰ : ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਕਦੋਂ ਕੂਚ ਕੀਤਾ?

ਉ : ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 632 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕੀਤਾ।

❖❖❖

ਸਿੱਖ ਧਰਮ

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਿਯਮ ਨਾਮ, ਦਾਨ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵਿੱਚ ਸਮੋਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਨਾਮ ਦਾ ਭਾਵ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸਵਾਸ ਸਵਾਸ ਸਿਮਰਨ; ਦਾਨ ਦਾ ਭਾਵ ਵਿੱਦਿਆ ਇਲਮ ਹੁਨਰ ਆਦਿਕ ਵਿੱਚ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ, ਆਪ ਸੁਤੰਤਰ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਨਾ, ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਨਾ ਪਸਾਰਨਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ ਭਾਵ, ਮਨ, ਸਰੀਰ, ਆਚਰਨ, ਤੇ ਵਸਤਾਂ (ਘਰ) ਆਦਿ ਨੂੰ ਮਲੀਨਤਾ ਰਹਿਤ (ਨਿਰਮਲ) ਰੱਖਣਾ, ਤਾਂਕਿ ਆਤਮਾ ਤੇ ਸਰੀਰ, ਤਿੰਨਾਂ ਤਾਪਾਂ ਤੋਂ ਭਾਵ ਆਧਿ (ਮਨ ਦੇ ਰੋਗ), ਬਿਆਧਿ (ਸਰੀਰ ਦੇ ਰੋਗ) ਅਤੇ ਉਪਾਧਿ (ਭਰਮ ਭੁਲੇਖੇ ਦੇ ਰੋਗ) ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ।

ਪ੍ਰ: ਸਿੱਖ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?

ਉ: ਸਿੱਖ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ, ਜੋ ਇਹ ਸਮਝੇ, ਕਿ ਮੈਂ ਅਗਿਆਨੀ ਹਾਂ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੇ, ਹੋਰ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਭੁੱਖ ਰੱਖੇ, ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਹਰ ਵਕਤ ਤਤਪਰ ਰਹੇ।

ਪ੍ਰ: ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਗੁਰੂ ਹੈ?

ਉ: ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ 10 ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਹੋਏ ਹਨ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ।

ਪ੍ਰ: ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ, ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ?

ਉ: ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ 6 ਗੁਰੂਆਂ, ਪੰਦਰਾਂ ਭਗਤਾਂ, ਗਿਆਰਾਂ ਭੱਟਾਂ ਅਤੇ ਚਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰ: ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਇਲਾਹੀ ਬਾਣੀ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈ? ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਰਾਗ ਹਨ?

ਉ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅੰਗ ਇਲਾਹੀ ਬਾਣੀ ਕਵਿਤਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਉਹ 31 ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ ਸ਼ਬਦ 5763, ਸਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਸਵੱਯੀਆਂ ਸਮੇਤ ਹਨ। ਬਾਣੀ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ, ਰਾਗ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਥਾਂ ਭਾਵ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨ ਸ਼ਾਸਤਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜੀਵਨ ਸ਼ਾਸਤਰ ਹੈ।

ਪ੍ਰ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੱਮਗਰੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੈ?

ਉ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੱਮਗਰੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਾਲ, ਬਹੁਪੱਖੀ ਅਤੇ ਗੰਭੀਰ ਹੈ ਜੋ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਨਸਿਕ, ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਸਮੂਹ ਦੇ ਕਲਿਆਣ ਅਤੇ ਉੱਨਤੀ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੈ।

ਪ੍ਰ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਬਾਣੀ ਕਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੈ?

ਉ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਬਾਣੀ ਸੰਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੰਤ ਭਾਸ਼ਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਰ ਥਾਂ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਤਿਕ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਝੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਪ੍ਰ : ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਸੂਲ ਕੀ ਹਨ?

ਉ : ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਸੂਲ ਹਨ:-

ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਉਹ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਹੋਰ ਦੇਵੀਆਂ, ਦੇਵਤਿਆਂ, ਅਵਤਾਰਾਂ ਜਾ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸਿੱਖ ਲਈ ਯੋਗ ਨਹੀਂ।

ਮਨੁੱਖ, ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੰਜੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰਮ ਸੱਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹਉਮੈ ਮੇਟ ਕੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬੁਝਣਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਹੀ ਰਹਿਨੁਮਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦੀ ਦੱਸੀ ਸੇਧ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਹੀ ਜੀਵਨ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਕਰਮ ਭੂਮੀ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਕਰਮ ਯੋਗੀ ਬਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮਾਇਆ ਦਾ ਤਿਆਗ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲ ਲਿਵ ਲਾ ਕੇ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਗੁਣਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸੇਵਾ, ਨਿਮਰਤਾ, ਦਇਆ ਆਦਿ ਦਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਔਗੁਣਾਂ ਜਿਵੇਂ ਲੋਭ, ਮੋਹ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਤਿਆਗ, ਸਿੱਖ ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਹੈ। ਦੇਵ ਪੂਜਾ, ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ, ਜਾਤ ਪਾਤ, ਵਰਣ, ਮਰਯਾਦਾ, ਸਵੱਰਗ, ਨਰਕ, ਸੁੱਚ, ਭਿੱਟ, ਸੂਤਕ, ਪਾਤਕ, ਵਰਤ, ਰੋਜ਼ੇ, ਸ਼ਗਨ-ਅਪਸ਼ਗਨ, ਕਰਾਮਾਤਾਂ, ਟੂਣੇ ਤਵੀਤ, ਤੇ ਹੋਰ ਰੂੜੀ ਵਾਦੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦਾ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ।

ਪ੍ਰ: ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਨਾਮ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਕੀ ਹਨ?

ਉ:1. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
2. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
3. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
4. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
5. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
6. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
7. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
8. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
9. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
10. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

ਪ੍ਰ: ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਕੀ ਹਨ?

ਉ:1. ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ
2. ਬਾਬਾ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
3. ਬਾਬਾ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
4. ਬਾਬਾ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਪ੍ਰ:ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਕੀ ਹਨ?

ਉ:1. ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ

2. ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

3. ਭਾਈ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

4. ਭਾਈ ਮੋਹਕਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

5. ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਪ੍ਰ:ਪੰਜ ਤਖ਼ਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਸੋ?

ਉ:1. ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ

2. ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ

3. ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ

4. ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ

5. ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ

❖❖❖

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕਤਾ
(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੱਨੁਖਤਾ ਨੂੰ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚੀਏ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਉਹ ਅਲੋਕਿਕ ਸਨ ਤੇ ਹਨ। ਜਨਮ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਪਿੰਡ ਰਾਏ ਭੋਇ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ ਇਕ ਪਟਵਾਰੀ ਪਿਤਾ ਕਲਿਆਨ ਦਾਸ ਜੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹਿ ਵਿਖੇ ਦੂਸਰੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤਲਵੰਡੀ ਦਾ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਰਾਏ ਬੁਲਾਰ ਹੈ, ਮਹਿਤਾ ਕਲਿਆਨ ਦਾਸ ਉਸ ਦਾ ਪਟਵਾਰੀ ਹੈ। ਇਲਾਕਾ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਖੇਤੀ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾ ਵਿਚ ਮੌਸਮੀ ਬਾਰਸ਼ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮਰਾਸੀ ਵੀ ਸਨ, ਪੰਡਤ ਤੇ ਮੌਲਵੀ ਵੀ ਸਨ। ਕੱਚੀਆਂ ਗਲੀਆਂ, ਕੱਚੇ ਕੋਠੇ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂ ਖੇਤੀ ਲਈ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਵਾਗੀ ਆਮ ਵਾਂਗ ਉਹਨਾ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਚਰਾਉਣ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਗਲੀਆਂ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਖੇਡਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਟਵਾਰੀ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਉਦੋਂ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਹੈ।

ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਦੂਰ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕਸਬਾ ਚੂਹੜ ਕਾਣਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਹੱਟੀਆਂ ਵਾਲੇ ਘਰੇਲੂ ਸੌਦਾ ਪੱਤਾ ਲੈਣ ਜਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਵੀ ਛੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਕੁੱਝ ਹੱਟੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਖੱਤਰੀ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਪੱਲੇ ਇਲਮ ਸੀ, ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖਣ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਸਨ। ਜਗੀਰਦਾਰ ਉਹਨਾ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਦੀ ਔਲਾਦ ਦੋ ਬੱਚੇ ਸਨ, ਵੱਡੀ ਲੜਕੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾਨਕੀ ਸੀ, ਜੋ ਨਾਨਕੇ ਜਨਮੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਨਾਨਕੀ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪੁਕਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਬੱਚਾ ਉਸ ਤੋਂ 5 ਸਾਲ ਛੋਟਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾਨਕ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਜਿਵੇਂ ਮਾਪੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਨਾਨਕ 5 ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਵੀ ਪਿਤਾ ਵਾਂਗ ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਪਿਤਾ ਵਾਲਾ ਕਿੱਤਾ ਸਾਂਭ ਲਵੇਗਾ। ਨਾਨਕ ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਗਣਿਤ (ਲੰਡੇ), ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸਿਰਫ਼ ਪੜ੍ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਘਰੇਲੂ ਕੰਮ ਜੋ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਕਹੇ, ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬੱਚੇ ਵਾਂਗ ਕੀਤੇ। ਘਰ ਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਵੀ ਕੀਤੀ, ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਕੀਤਾ। ਕੁੱਝ ਵੱਡੇ, ਛੋਟੇ ਤੇ

ਹਾਣਦਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾਂ ਵੀ ਪਈਆਂ। ਇਕ ਮਰਾਸੀ ਮੁੰਡੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਵੀ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਤੂੰਬੀ ਵਜਾਉਣ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਸੀ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸੁਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸੁਰ ਨਾਲ ਰਲਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ੀ ਨੌਜਵਾਨ ਸੀ ਇਸੇ ਲਈ ਚੂਹੜਖਾਨੇ ਕਸਬੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਨਕ ਨਾਲ ਸੌਦਾ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਨਾਨਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਘਰੇਲੂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਖੋਹਲ ਲਵੇ। ਇੰਜ ਪਿੰਡ ਵਿਚ 15 ਕੁ ਸਾਲ ਨਿਕਲ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਵਿਆਹੀ ਗਈ ਸੀ, ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਜੋ ਜਲੰਧਰ ਨੇੜੇ ਬਿਆਸੋਂ ਪਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਵਾਬ ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਲੋਧੀ ਸੀ ਪਠਾਣ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਵੱਡਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ ਉਸ ਪਾਸ ਭਾਈ ਜੈ ਰਾਮ, ਜੋ ਭਾਈ ਕਲਿਆਣ ਦਾ ਦਾਮਾਦ ਸੀ, ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਚਲਦੀ ਸੀ।

ਰਾਏ ਭੋਇ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਖੇ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਜੀ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਉਦਾਸ ਚਿਤੀ, ਡੂੰਘੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਮੁਬਤਲਾ ਰਹਿਣਾ, ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਔਖਿਆਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੀਬੀ ਨਾਨਕੀ ਜੋ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ, ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਭਣਵਯੀਏ ਸ੍ਰੀ ਜੈਰਾਮ ਨਾਲ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨੌਜਵਾਨ ਨਾਨਕ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਤੇ ਭੈਣ ਭਣਵਯੀਏ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ, ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਲੋਧੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਮੋਦੀ ਖਾਨੇ ਵਿਖੇ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਗਰੀਬ ਨਾਲ, ਜੋ ਮੋਦੀ ਖਾਨੇ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਨਾਜ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਸੀਨੀਅਰ ਸਰਕਾਰੀ ਆਹੁੱਦੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਮੇਲੀਆਂ ਗੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜੋ ਇੱਕੋ ਸੋਚ ਦੇ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਦਿਲੋਂ ਨੇੜਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੀਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ, ਵਿਰਲੀਆਂ-ਵਿਰਲੀਆਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਰੂਹਾਂ, ਜੋ ਉਸ ਕਰਤੇ ਬਾਰੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਵਿਚਾਰ ਰਖੱਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਧਨਾਢ, ਸਭ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤਾਂ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਦੁਨੀਆਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਵਖੱਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵਧਦੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਨਸੋਆਂ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਤਕ ਪੁੱਜ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਨਵਾਬ ਵੀ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੁਲਤਾਨ ਪੁਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸਲਾਮੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਸੀ, ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ, ਮੰਨ ਕੇ

ਲੋਕ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਅਤੇ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਆਲਮ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਬੜਾ ਸਾਦਾ ਸੀ, ਮੋਦੀ ਖਾਨੇ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੇਕ ਅਤੇ ਧਰਮੀ ਇਨਸਾਨ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਕੰਮ ਨੇਮ ਨਾਲ ਕਰਦੇ, ਵੇਈ ਤੇ ਤੜਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਜਾਂਦੇ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ, ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਹੈ, ਕਿੱਥੇ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਵੇਂ ਭਾਲ ਕਰਾਂ, ਕੀ ਉਹ ਮੰਦਰਾਂ, ਮਸੀਤਾਂ ਜਾਂ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਸਨ, ਕੀ ਉਹ ਭਗਤਾਂ, ਸੰਤਾ, ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੀ, ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ।

ਦੁਨਿਆਵੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਹ ਵਿਚਰਦੇ ਸਨ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਸਾਕ ਸਬੰਧੀਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ, ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਦੋ ਸਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਵੀ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਸਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਵਾਲਾ ਪਿਆਰ ਵੀ ਦੇਈ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਸੁਹਰਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਵਰਤੇ ਵੀ ਸਨ, ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਜੀਵਨ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਵਿਖੇ ਬੜੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਹਿਆ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਭ ਮਨੁੱਖ ਬਰਾਬਰ ਹਨ ਦਾ ਹੋਕਾ ਦਿੱਤਾ "ਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਹੈ, ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ" ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰੋ ਨਹੀਂ, ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਖੁੱਸ਼ ਕੀਤਾ। ਧਾਰਮਿਕ ਬਰਾਬਰਤਾ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ। ਸ਼ਾਹੀ ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਈ ਸ਼ਾਹੀ ਕਾਜ਼ੀ ਦਾ ਸੱਦਾ ਕਬੂਲ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਨਮਾਜ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹਨਾਂ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ। ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਢੁਕਵਾਂ ਉੱਤਰ ਦੇ ਦੇਂਦੇ ਸਨ।

ਸਭ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣਗੇ, ਹਿੰਦੂ ਔਖੇ ਵੀ ਹੋਣਗੇ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਚੰਭਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਹਿੰਦੂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨਮਾਜ਼ ਪੜਨ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਵਾਸਤੇ ਸਭ ਧਰਮ ਬਰਾਬਰ ਸਨ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ, ਸਭ ਠੀਕ ਹਨ, ਕੋਈ ਗ਼ਲਤ ਨਹੀਂ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਕਿ ਤਲਵੰਡੀ ਤੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵੱਡਾ ਸੀ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਸੀ। ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਗੁਣਾਂ ਵੱਡਾ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਨਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਦੇਖਣ ਲਈ ਚਲ ਪਏ, ਨਾਲ ਲਿਆ ਆਪਣੇ

ਆੜੀ, ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ, ਜੋ ਰਾਏ ਭੋਇ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ ਦਾ ਹੀ ਸਾਥੀ ਸੀ, ਉਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲੋਂ 9 ਸਾਲ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਸੀ ਤੇ ਤੰਤੀ ਰਾਗ ਵਜਾਉਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕੀਨ।

ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ, ਪਤਨੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪੈਦਲ ਚਲ ਪਏ ਸਨ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ, ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਪਾਰ ਕੀਤਾ, ਉੱਚੀਆਂ ਨੀਵੀਆਂ ਢਾਬਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਜਿੱਥੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਅੱਜ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਕਸੂਰ ਪਹੁੰਚੇ, ਉਥੋਂ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਫੇਰ ਕਈਆਂ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਏਮਨਾਬਾਦ, ਪੁੱਛ-ਪੁੱਛ ਕੇ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੇ ਘਰ ਜਿਸ ਭਗਤ ਬਾਰੇ, ਉਹਨਾ ਸੁਣਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਡੋਰੀ ਰੱਖ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਪੈਦਲ ਹੀ ਤੁਰੇ ਸਨ, ਕੋਈ ਨਾਲ ਬਸਤਰ, ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੱਸੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ, ਪਿੰਡ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜੰਗਲ ਬੀਆ ਬਾਨ ਹੀ ਸੀ। ਸਰਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ, ਕੜਾਕੇ ਦੀਆਂ ਧੁੱਪਾਂ ਤੇ ਸਰਦੀ, ਟੋਏ-ਟਿੱਬੇ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਮਾਇਨਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰੱਖਦੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਨਿਕਲੇ ਸਨ, ਭੁੱਖ ਤ੍ਰੇਹ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦ ਕਦੇ ਥਕਾਵਟ ਹੁੰਦੀ ਹੋਊ, ਕਿਸੇ ਰੜੇ ਮੈਦਾਨ ਜਾਂ ਦਰਖਤਾਂ ਥਲੇ ਬੈਠ ਸਾਹ ਮਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਕੁੱਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ 20 ਕੁ ਮੀਲ ਪੈਂਡਾ ਰੋਜ਼ ਪੈਦਲ ਤਹਿ ਕਰ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਸਾਂਝ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਨਾਲ ਪਾਈ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਏਮਨਾਬਾਦ ਪਹੁੰਚ ਕੇ। ਉਸੇ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਕੁੰਡਾ ਖੜਕਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੈਵੀ ਪੁਰਖ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ, ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਠੰਡਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਈ ਦਿਨ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। ਉੱਥੇ ਪਹਿਲਾ ਟਕਰਾਅ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਭਾਰੇ ਇੱਕਠ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ "ਕਿ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੀ ਰੋਟੀ ਸੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਕਮਾਈ ਬੋਲਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਮਲਕ ਭਾਗੋ ਦੇ ਭੋਜਨ ਵਿਚ, ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦਾ ਨਚੋੜਿਆ ਖੂਨ। ਉਹਨਾਂ ਤੇਰੇ ਸਰਾਧਾਂ ਦੇ ਭੋਜਨ ਵਿਚ ਡਰਦਿਆਂ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਸੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ" ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੀ ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੀ ਸੁੱਚੀ ਰੋਟੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕੜੇ ਜਵਾਨ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ, ਸਿਵਾਏ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਭਉ, ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਤਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ 4 ਉਦਾਸੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦਾ ਸਫਰ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਮੀਲਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਲ ਗਏ, ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਹਿਮਾਚਲ, ਉਤਰਾਖੰਡ, ਬਿਹਾਰ, ਬੰਗਾਲ (ਪੁਰਾਣਾ) ਅਸਾਮ ਤਕ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂ, ਪੰਡਤਾਂ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨਾਲ ਵੀਚਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਉਹ ਹਮ ਖਿਆਲੀ ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਚੱਤਰਦਾਸ ਵਰਗੇ ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਡਤ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਗਲ ਕਹਿਣ ਤੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਏਨੀ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਦਵਾਨ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸਬੰਧੀ ਵੀਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਟਿੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਪਾਖੰਡੀਆਂ ਦੇ ਪਾਖੰਡ ਨੂੰ ਜਗ ਜ਼ਾਹਿਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਹਰਿਦੁਆਰ, ਕੁਰੂਖਸ਼ੇਤਰ, ਜਗਨਨਾਥਪੁਰੀ ਵੀ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਨਾਟਕਈ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਉੱਥੇ ਜੁੜੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵੀ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਰਮਾਂ ਕਾਂਡਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਪਾਖੰਡੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਬਿਲਾਵਜ਼ਾ ਭਰੋਸੇ ਨਾ ਕਰੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਬਣਾਏ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਚਲਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਪਾਖੰਡੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਗਏ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਘੁੰਮੇ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਨਾਂ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਣ। ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਜਿਥੋਂ-ਜਿਥੋਂ ਉਹਨਾਂ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਲਿਖੀ ਬਾਣੀ ਮਿਲੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕਤਰ ਕਰੀ ਗਏ। ਜਦ ਕਦੇ ਉਹ ਜੰਗਲਾਂ ਬੇਲਿਆਂ, ਰੇਗਸਤਾਨਾਂ, ਬਰਫੀਲੇ ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਟਿਕਦੇ, ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਰਬਾਬ ਛੇੜਣ ਦਾ ਬਚਨ ਕਰਦੇ। ਸੰਗੀਤਮਈ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੁਆਦ ਲੈਂਦੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਵਿਚ ਇਲਾਹੀ ਰਸ ਸੀ, ਜੋ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਸੁਣਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਕੌਡਾ ਰਾਖਸ਼ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਯੋਗੀਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਹੋਵੇ। ਮੱਕੇ ਮਦੀਨੇ ਤੇ ਬਗ਼ਦਾਦ ਦੇ ਦਸਤਗੀਰ ਜਿਹੇ ਆਲਮ ਫਾਜ਼ਲ ਜਿੰਨਾ ਦੀਆਂ ਹਕੂਮਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਨਾਜ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਫਿਰਦਿਆਂ ਅਣਗਿਣਤ ਲੋਕ ਮਿਲੇ ਹੋਣਗੇ, ਸਭ ਦੇ ਸਭ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰੂਹਾਨੀ ਚੇਹਰੇ, ਹੰਸੂ-ਹੰਸੂ ਕਰਦੀ ਸਖਸ਼ੀਅਤ ਅਤੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਦੋਂ ਲੋਧੀ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਾਬਜ਼ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇਸ਼ਤਰਾਂ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਧਾੜਵੀ ਬਾਬਰ, ਆਗਰੇ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਬੈਠਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਬਾਬਰ ਦੇ ਏਮਨਾਬਾਦ ਤੇ ਜੋ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸ਼ਾਹਰਾਹ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੇ ਘਰ ਸਨ। ਬਾਬਰ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆਕੇ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਲੁੱਟਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਬੈਠੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਇਬਰਾਹੀਮ ਲੋਧੀ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਮਾਰਿਆਂ, ਰਸਦ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਫੌਜ ਨੇ ਏਮਨਾਬਾਦ ਨੂੰ ਲੁਟਿੱਆ, ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ, ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਦੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬੋਲਦੇ। ਅਜਿਹਾ ਭਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਜਾਬਰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਬਾਣੀ ਵੀ ਉਚਾਰੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ‘ਬਾਬਰ ਦੀ ਫੌਜ’ ਨੂੰ ਪਾਪ ਦੀ ਜੰਞ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ, ਉਸ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਵਿਚ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਸੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ (ਬਾਬਰ ਬਾਣੀ)। ਉਥੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਬਸੇਰੇ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਯੋਗੀਆਂ ਨਾਲ ਅਟੱਲ ਬਟਾਲੇ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਤਾਨ ਵਿਖੇ ਗਹਿਰੀਆਂ ਵੀਚਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਦੱਸੇ ਸਨ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਰ ਰਹਿਣ ਬਸੇਰਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ ਉਸ ਬਸੇਰੇ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਜੀ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਪੂਰਾ ਯੋਗਦਾਨ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕੋਈ 15 ਕੁ ਸਾਲ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਕੱਟੇ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡਿਓਂ ਸੇਵਕ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਇਹ ਸਥਾਨ ਅੱਜ ਵੀ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਦੇ ਓਸ ਪਾਰ ਕੋਈ ਦੋ ਮੀਲ ਕੁ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਵਗਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਕੱਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਸਿਆਲ ਕੋਟ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਉੱਥੇ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਸੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸੁਹਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੇ ਉਲਾਮੇ ਕਾਰਨ ਵਸੇ ਸਨ, ਪੂਰਾ ਜੰਗਲ ਸੀ, ਸਰਕੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਵੀ ਹੋਣਗੇ। ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੱਚੀਆਂ ਛੰਨਾਂ ਹੀ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਡੇਰਾ ਕੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਵਾਲੀ ਹਵੇਲੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਨੂੰ

ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਾਹਰੋਂ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਲੰਗਰ ਬਣਾਵੁਣ ਲਈ ਰਸਦ, ਲੱਕੜਾਂ ਬਾਲਣ ਲਈ, ਖੇਤ ਲਈ ਪਾਣੀ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜੰਗਲ ਬੀਆ-ਬਾਨ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ, ਅੱਜ ਵੀ ਸੋਚ-ਸੋਚ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸਨੇਹ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਸਨ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਉਹ ਉਦਾਸੀਆਂ ਸਮੇਂ ਕਿਵੇਂ ਉਨਾਂ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚਦੇ ਸਨ, ਗਰਮ ਸਰਦ ਰੁੱਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਬਰਸਾਤਾਂ ਵਿਚ। ਕਿਵੇਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਚਿਤਵੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਸਮਝ ਤੋਂ ਅੱਜ ਵੀ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਧੰਨ ਸਨ ਬਾਬਾ ਜੀ।

ਰਸਤੇ ਪਹਾੜੀ ਵੀ ਸਨ, ਜੰਗਲੀ ਵੀ ਸਨ, ਜਿਨਾਂ ਵਿਚ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿਚ ਦਰਿਆ ਸਨ, ਜਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇੜੀ ਪੈਂਦੀ ਹੋਊ, ਪੈਸੇ ਲੱਗਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਰਦਾਨਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਖਾਣ ਨੂੰ ਕੁਝ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਨੇਕ ਲੋਕ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਕਈ ਪੱਥਰ ਵੀ ਮਾਰਦੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਆ ਕੇ ਉਹਨਾ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਸੀ ਕਿਥੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਪੱਥਰ ਮਾਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਦੇ ਲੋਕ ਬੈਠਾ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪੱਥਰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਸਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਅਸੀਸ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ 'ਉਜੜ ਜਾਓ' ਦੇ ਵਰ ਦੇ ਦੇਂਦੇ। ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਅਕੇਰਾਂ ਜਦੋਂ ਹੈਰਾਨਗੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਅੱਜ ਵੀ ਅਜੋਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਦੋਨਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਅੱਜ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਬਾਹਰ ਵੱਸਣ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੇ ਜਦ ਕਿ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਾਸੀ ਸਭ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਜੀਵਨ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ 'ਨੇਕੀ' ਦਾ ਛੱਟਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਭੇਂਟ ਪਿੱਛੋਂ ਜੋ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਅਚਲ ਬਟਾਲੇ ਯੋਗੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ ਉਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਘਿਰ ਗਏ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਜੀਬ-ਅਜੀਬ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਦੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਉਤਰਾਂ ਨੇ ਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾ-ਜਵਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪਿਆ ਸੀ 'ਧੰਨ ਤੇਰੀ ਕਮਾਈ',

ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ। ਇਹ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ਸਿਧ ਗੋਸ਼ਿਟ' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਬਾਣੀ ਅੰਕਤ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਆਈਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ ਨਾਮ ਜਪੋ, ਕਿਰਤ ਕਰੋ ਅਤੇ ਵੰਡ ਛਕੋ। ਭਰਮ, ਵਹਿਮ, ਧਾਗੇ, ਤਵੀਤ, ਬੁੱਤ ਪੂਜਾ, ਕਰਮ ਕਾਂਡ, ਪਾਖੰਡ ਹਨ। ਇਹ ਪਾਖੰਡੀ ਲੋਕ, ਸਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਆਪ ਵੇਹਲੇ ਰਹਿ ਕੇ ਭੋਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਠੱਗਣ ਦੇ ਢੰਗ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਹੱਡ ਭੰਨਵੀਂ ਮਿਹਨਤ ਕਰੋ ਤੇ ਰੱਜ ਕੇ ਖਾਓ, ਉਸ ਮਾਲਕ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਸੱਭ ਬਰਾਬਰ ਹਨ। ਉਹ ਸੱਭ ਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਉਹ ਨੇੜੇ ਹੈ ਜੋ ਹੱਕ ਹਲਾਲ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਨਾਲ ਹੀ ਸੁੱਚਾ ਹੋਈ ਦਾ ਹੈ, ਅੰਦਰ ਦੀ ਮੈਲ ਬਾਹਰੋਂ ਨਾਤਿਆਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ, ਮਨ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਸੱਚ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੋਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦੁਨਿਆਦਾਰੀ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ, ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਜੋ ਅਜ ਵੀ ਨਮੂਨਾ ਹੈ ਸਾਰੀ ਮੱਨੁਖਤਾ ਲਈ।

ਇੰਨੀ ਕੋਈ ਜ਼ੁਰਅਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿ ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੁੰਦਿਆਂ-ਸੁੰਦਿਆਂ, ਸਭ ਛੱਡ-ਛਡਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ, ਬਗੈਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਵੇ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਨ। ਅਜ ਵੀ ਸਭ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਆਦਿ ਵਾਸੀਆਂ ਕੋਲ ਜਾਣੋ ਸਰਕਾਰਾਂ ਡਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਲਗਭਗ 500 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੌਡੇ ਰਾਕਸ਼ ਨਾਲ ਭੇਟ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਮੁਕਦੱਸ ਸਥਾਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਥੇ ਗਏ। ਉਹ ਮੱਕੇ ਗਏ, ਬਗ਼ਦਾਦ ਗਏ। ਉਥੇ ਦਸਤਗੀਰ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਕੀਲਿਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਦੂਜੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਅਨਿਆਈ ਜਾਣੋ ਵਰਜਤ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੁਖੀ ਕੋਹੜੀਆਂ ਦੀ ਸਾਰ ਲਈ, ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵੈ-ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਜਾਗ ਲਗਾਈ ਤੇ ਉਹ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਏ।

ਅਸੀਂ ਕਲਪਨਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇੰਨੀਆਂ ਠੰਡੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਕੱਟਦੇ ਸਨ, ਜੁੱਤੀਆਂ ਵੀ ਟੁੱਟਦੀਆਂ ਸਨ, ਕੱਪੜੇ ਵੀ ਮੈਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਾਟਦੇ ਵੀ ਸਨ, ਪੇਟ ਖਾਣ ਨੂੰ ਮੰਗਦਾ ਸੀ, ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਸੀ, ਥੱਕਦਾ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਰਾਮ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਨਾਲ ਕਦੇ ਕੋਈ ਖਾਣ

ਸੱਮਗਰੀ ਰੱਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਗਦੀ ਸੀ, ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਰਬਾਬ ਛੇੜਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਆਪ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਵੇਖਦਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਉਚਾਰੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰਾਂ ਨੇ ਮੱਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ 'ਪੁੱਛਣ ਖੋਹਲ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ, ਦੱਸ ਹਿੰਦੂ ਵਡੇ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨੋਈ" ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ "ਸ਼ੁਭ ਅਮਲਾਂ ਬਾਝੋਂ ਦੋਵੇ ਰੋਈ"

ਆਪਣੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨਾਲੋ ਨਾਲ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। 19 ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਕਿੰਨੇ ਵੱਡੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਸਨ, ਉਸ ਪੱਧਰ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰਾਹ ਦਿਖਾਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਤੇ ਤੋਰਿਆ ਵੀ। ਆਪ ਖੇਤੀ ਕੀਤੀ, ਨਦੀਨ ਚਿਕੜ ਵਿਚੋਂ ਪੁੱਟਿਆ, ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਚਿਕੱੜ ਨਾਲ ਲਬੇੜੇ, ਕਿਰਤ ਕਹੀ ਨਹੀਂ, ਕਰ ਕੇ ਦਿਖਾਈ। ਦੂਰੋਂ ਦੁਰਾਡੇਓਂ ਪਹੁੰਚਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨਾਲ ਬੈਠਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੰਕੇ ਨਿਵਰਤ ਕਰਦੇ, ਲੰਗਰ ਸਭ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਛੱਕਦੇ ਤੇ ਛਕਾਉਂਦੇ। ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਭੇਟਾਵਾਂ ਉੱਨੀਆਂ ਹੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਜਿੰਨਾ ਨਾਲ ਡੰਗ ਚਲ ਸਕੇ, ਰਸਦ ਜੋੜ-ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਖਦੇ। ਹੰਕਾਰ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਮਾਇਆ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਅੰਨ ਭੰਡਾਰ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਵੀ ਤਿਆਗੀ ਸਨ, ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਪਾਇਆ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਆਪਣਾ ਅੰਤ ਨੇੜੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅੰਗ ਕਹਿਕੇ ਅੰਗਦ ਗੁਰੂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਮਾਲ ਸੀ ਕਿ ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਕਹਿ ਕੇ, ਪ੍ਰਵਾਰਿਕ ਝਗੜਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਆਪਣੀ ਲਿਖੀ ਬਾਣੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ, ਕਰਤਾਰਪਰੋਂ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਹੈ। ਉਹ ਖਡੂਰ ਜਾ ਵਸੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਲੋਂ ਚਲਾਈ ਪ੍ਰਥਾ 10 ਪੀੜੀਆਂ ਤਕ ਚੱਲੀ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੱਦੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ

ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਮੁੱਢ ਬਾਣੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਅਰੰਭਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਇਕ ਬਾਣੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਖੀ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਾਰ ਅੰਸ਼ ਸੀ। ਉਹ ਸੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਜੱਪਣ ਲਈ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਲਿੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਮੂਲਮੰਤਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਕਿ ਉਹ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਤੋਂ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਸੱਚਾ ਅਤੇ ਸੱਚਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ 38 ਪਾਉੜੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰਕੇ ਉਸ ਮੰਜ਼ਲ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਵੀ ਦਿੱਖਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਸਲੋਕ ਰਾਹੀਂ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ, ਓਹੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਭਾਈ ਲਹਿਣੇ ਜੀ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ, 2 ਕੁ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ, ਉਹ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਸਰਬ ਸਾਂਝੇ ਗੁਰੂ ਸਨ, ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਅੱਜ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਕਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਧਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਮਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਪਾਈ ਇਹ ਪਿਰਤ, ਕਿ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕਤਰ ਹੋਈ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗੱਦੀ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ, ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦੇਣਾ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਚਲਾਈ ਲਹਿਰ ਬਾਕੀ ਪੁਰਾਤਨ ਧਰਮ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਸੀ। ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਹਿੰਦੂ ਸਨਾਤਨ ਧਰਮ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ ਅਤੇ ਬੁੱਤ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਨੂੰ ਪਲਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ, ਮਾਨੋ ਮਚਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੀ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਸੀ ਜੋ ਰਿੜਰਿੜ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦਾ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਅਲੰਬਰਦਾਰ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਔਖਿਆਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ। ਇਹ ਵੀ ਲਹਿਰ ਵੱਧਣ-ਫੁੱਲਣ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਰਹੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲਣ ਵਾਲਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਰਾਸੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੀਰਾਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਕੋਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਹਿਚਕਚਾਹਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਨਾਲ ਵੀ ਅਥਾਹ ਅਪਣੱਤ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਪਵਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ, ਪਾਣੀ

ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਮੰਨਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਚੁਪੀਤੇ ਹੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰੋਂ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਖਡੂਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਮਾਤਾ ਵੀਰਾਈ ਦੇ ਘਰ ਟਿੱਕ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਭਿਣਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਣ ਦਿੱਤੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਭਾਲ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਖਡੂਰ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਵੀਰਾਈ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ, ਸਭ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਏ ਸਨ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਖ਼ਬਰ ਨਿਕਲ ਗਈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਪਹੁੰਚਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਰੌਣਕਾਂ ਲੱਗਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੀ ਨਿੱਤਰੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਵਾਰ ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ ਕੱਚੀ ਹਵੇਲੀ ਬਣਾ ਲਈ ਸੀ। ਭਾਈ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸੇਵਾ ਅਰੰਭੀ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਲੰਗਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਖੂਬ ਨਿਭਾਹੀ ਸੀ। ਹੁਮਾਯੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵੀ ਸੇਰਸ਼ਾਹ ਦਾ ਭਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਘਰ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਪਹੁੰਚਾ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅੰਤਮ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਤੀਸਰੇ ਗੁਰੂ ਬਨਣ ਦਾ ਮਾਣ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਉਦੋਂ 74 ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਘਰੇਲੂ ਉਲਝਣਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ, ਜਿਥੋਂ ਉਹ ਰੋਜ਼ ਗਾਗਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲਿਆ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਸਥਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਰੀਕ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਲਈ ਕੋਈ ਅੜਿੱਕਾ ਨਾ ਖੜਾ ਕਰਨ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਗੋਇੰਦੇ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਦੇ ਉੱਚੇ ਉਰਾਰਲੇ ਕੰਢੇ ਮੁੱਲ ਲੈ ਲਈ ਸੀ। ਕਿੰਨੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬਣੀ ਹੋਊ ਉਸ ਵਕਤ, ਨਾਂ ਕੋਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਮਕਾਨ, ਨਾਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਬਿਠਾਉਣ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ, ਨਾਂ ਲੰਗਰ ਪਕਾਉਣ ਤੇ ਛਕਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਆਯੂ 74-75 ਸਾਲ ਸੀ। ਬੁਢੇਪਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹਨਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ। ਦਰਿਆ ਦਾ ਕੰਢਾ ਸੀ, ਸਰਕੜਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਕੰਢੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ। ਦਰਿਆ ਬਰਸਾਤਾਂ ਵਿਚ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਮਾਰ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਾਫ-ਸੁਥਰੇ ਪੀਣ ਵਾਲੇ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਾਉਲੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਬਾਉਲੀ ਵਿਚ ਉਤਰਨ ਲਈ ਪੌੜੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਵੀ ਟੋਕਰੀ ਚੁੱਕਦੇ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਟੋਕਰੀ

ਚੁੱਕਦਿਆਂ ਵੇਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਕੋਈ ਇਕ ਦਿਨ ਜਾਂ ਇਕ ਹਫਤੇ, ਜਾਂ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬੱਧੀ ਸਮਾਂ ਲੱਗਣਾ ਸੀ। ਅੱਤ ਦੀ ਗਰਮੀ, ਅੱਤ ਦੀ ਸਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਵਧਣ ਨਾਲ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਤੋਂ ਪਹੁੰਚਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਨ ਪਾਣੀ ਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੰਕੇ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨੇ, ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਲਿਖਣੀ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ, ਪ੍ਰਵਾਰਿਕ ਜੀਵਨ ਵੀ ਨਿਭਾਉਣਾ, ਬੀਬੀ ਦਾਨੀ ਤੇ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਜਵਾਈਆਂ-ਭਾਈਆਂ ਦਾ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ, ਆਪਣੇ ਵੀ ਦੋ ਜਵਾਨ ਲੜਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਰੱਖਣਾ ਕੋਈ ਸਧਾਰਨ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਆਪ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ, ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਅੱਜ ਵਰਗੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਚਿਕੱੜ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਿਜਲੀਆਂ ਵੀ ਬਰਸਾਤਾਂ ਵਿਚ ਗਰਜਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅੱਜ ਦੀ ਟਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਕਈ-ਕਈ ਸਾਲ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਸਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਸੋਚਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਰੂਹਾਨੀ ਖੁਰਾਕ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਸੀ ਨੇ ਕੋਈ ਘਬਰਾਹਟ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਛੰਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਪੈ ਗਈਆਂ, ਲੰਗਰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵੀ ਹੱਲ ਹੋ ਗਈ। ਬੀਬੀ ਦਾਨੀ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੀ ਹੋ ਗਏ। ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਖੜੀ ਨਾਂ ਕੀਤੀ। ਦੋਵੇਂ ਜਵਾਈ ਮਿਹਨਤੀ ਸਨ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਨ, ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਛੋਟੇ ਜਵਾਈ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਸੀ, ਨਿਮਰਤਾ ਸੀ, ਸੂਝ-ਬੂਝ ਸੀ, ਹਿੰਮਤ ਸੀ, ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦਾ ਚਾਅ ਸੀ, ਹੱਸਮੁਖ ਸੁਭਾਅ ਸੀ, ਉੱਚਾ ਨੀਵਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਮਿਠਾਸ ਸੀ, ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸੀ, ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੱਦੀ ਲਈ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਗੱਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਲਈ ਨਵੀਂ ਥਾਂ ਢੂੰਡੋ। ਢਾਬਾਂ ਹੇਠ ਜ਼ਮੀਨ, ਵਿਚ ਦਰਖ਼ੱਤ ਬਹੁਤ ਸਨ, ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪਸੰਦ ਕਰਕੇ, ਮੋੜੀ ਗੱਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਰੋਵਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਵਾਰ ਲਈ ਕਚੇ-ਪੱਕੇ ਕੋਠੇ ਪਾ ਲਏ

ਹੋਣਗੇ। ਆਪ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤੋਖਸਰ ਤੇ ਫਿਰ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਅਰੰਭੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਬੇਰੀਆਂ ਥੱਲੇ ਬੈਠ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਵੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਸੇਵਾ ਵੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ਗਾਹਾਂ ਵੀ ਬਣਾ ਲਈਆਂ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿੱਤਿਆਂ ਦੇ ਵਾਪਾਰੀ ਬੁਲਾ ਲਏ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲਿਆ। ਸੇਵਾ ਵੀ ਹੁੰਦੀ, ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਪੈਸੇ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਹ ਮਾਇਆ ਜੋ ਸੰਗਤਾਂ ਭੇਟ ਕਰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਤ ਦਾ ਇਵਜ਼ਾਨਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਰੋਵਰਾਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰ ਫੈਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। "ਵਸਦੀ ਸੰਘਣ ਆਪਾਰ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰ"। ਲਾਹੌਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ ਜੋ ਪਠਾਣਾਂ ਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਵਲੋਂ ਸੂਬੇ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹਰ ਮਜ਼ਹੱਬ ਦੇ ਲੋਕ ਚੱਕ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ,ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰੇ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ, ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਚਕ ਰਾਮਦਾਸ, ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰ ਸੀ ਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿੱਖੀ, ਦਾ ਧੁਰਾ ਬਣ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਜੀ, ਮਹਾਂਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸਨ। ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਪੁੱਤਰ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝ ਕੇ ਗੱਦੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਯੂ ਉਸ ਸਮੇਂ 18 ਵਰ੍ਹੇ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਅਤੇ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਟੋਕਰੀਆਂ ਚੁੱਕਦਿਆਂ ਤੱਕਿਆ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਮਾਰਤ ਖੜੀ ਕਰਨ ਦਾ ਤੱਹੀਆ ਕੀਤਾ। ਉਮਰ ਲਗ-ਭਗ 25 ਸਾਲ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਨੇਕ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ, ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਇਕ ਰਸਤੇ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ। ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਚੋਂ ਸਿੰਮਨ ਨਾਲ ਇੱਕਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਸਿੱਖ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸਰਵਣ ਕਰਦੇ। ਪੀਰ ਫ਼ਕੀਰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਦੇ। ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਉਸ ਸਥਾਨ

ਦੀ ਏਨੀ ਰੱਖੀ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਸਰੋਵਰ ਚੋਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਿੱਛੋਂ ਜੋੜੇ ਦੂਰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂਦਾ ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਹੁੰਦੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ 19 ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ 974 ਸ਼ਬਦ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 63 ਸਲੋਕ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 17 ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ 869 ਸ਼ਬਦ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 30 ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ 638 ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ 31 ਰਾਗ ਜੋ 2312 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ 115 ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਗ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਬਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਭ੍ਰਮਣ ਸਮੇਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ, ਸੱਚ ਦਾ, ਮਿਹਨਤ ਮੁਸ਼ੱਕਤ, ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ, ਵਹਿਮਾਂ, ਕਰਮਾਂ ਕਾਂਡਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਬੇਖੌਫ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਪਈ ਸੀ, ਉਹ ਛਿੱਟੇ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਵੰਡੀ ਸੋਚ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਫੁਟ ਪਈ ਸੀ, ਦੂਜੇ, ਤੀਜੇ ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਧੀ ਫੁੱਲੀ ਸੀ। ਉਸ ਫੁਲਵਾੜੀ ਨੂੰ ਮਿੱਧਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਵਾਰ ਕੇ ਦੋਖੀਆਂ ਨੂੰ ਠੰਡਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਜਵਾਨ ਹੋ ਰਹੀ ਫਸਲ ਨੂੰ ਮਿੱਧ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਦੇ ਸਭ ਉਲੱਟ ਹੋਇਆ।

ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਦੋ ਹੱਥ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਤਿੰਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਠੀਕ ਵਕਤ ਦੀ ਉਡੀਕ ਰੱਖੀ ਅਤੇ 9ਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਫਿਰ ਵੱਡੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਸਿੱਟਾ ਉਹਨਾ ਦੀ ਅਦੁੱਤੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੈਖ਼ਭੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਅੱਤ ਦੇ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੁਦ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਠੰਡ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ। ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਬਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਧੜ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਧੜ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਖ਼ੂਨ ਖੌਲ਼ਿਆ ਸੀ, ਉਹਨਾ ਨੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣਾ ਨੂੰ ਇੱਟ ਦਾ ਉੱਤਰ ਪੱਥਰ ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਹ ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ ਤੁਰੇ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਆਪਣੇ ਦਾਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਅਰੰਭੇ ਮੀਰੀ ਤੇ ਪੀਰੀ ਦੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਸ਼ਕਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤੇ ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਅਜਮਾਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੀ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਨਜਿੱਠ ਕੇ ਜ਼ੁਲਮ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਕਲਨ ਵਾਲੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਹਿਣ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਤਮਾ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੰਝ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਸੰਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੂਰਮੇ ਵੀ ਬਣੇ, ਮੈਦਾਨੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਲਈ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਸਭ ਸੇਵਕ ਕਾਇਲ ਸਨ, ਲੜਨ ਲਈ, ਮਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨੋ ਭਜਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲ ਗਿਆ ਰਾਜੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਨਿਆਂ ਲਈ ਪਹੁੰਚਦੇ ਆਪਣਿਆਂ ਝਗੜਿਆਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਾਉਂਦੇ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਮਦਦ ਮੰਗਦੇ, ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਭੇਟ ਕਰਦੇ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰਤ ਪੋਥੀ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਰਚੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਆਖ਼ਰੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਆਪ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸੁਧਾਰ ਗਏ। ਇਕ ਅਜੇਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਬਣਾ ਕੇ ਬਖਸ਼ ਗਏ, ਜਿੰਨਾਂ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵਾਹ ਲਾਇਆ। ਭਾਰਤੀਆਂ ਵਿਚ ਡਰ, ਭੈ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗਿੱਦੜਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੇਰ ਬਣਾ ਦਿਤੇ, ਸਿੰਘ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਬਹਾਦਰੀ, ਨੇਕੀ, ਸੇਵਾ, ਸੱਚ, ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਬਣ ਗਈ, ਉਸ ਦੇ ਲਿਬਾਸ ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਦੇ ਡੰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵੱਜਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਾਈ, ਟੁੱਟੀਆਂ ਭੱਜੀਆਂ ਬਾਂਹਾਂ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਲਿਆ।

ਸਭ ਕ੍ਰਿਪਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੋਈ ਜਿੰਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਇਕ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਲਾਇਆ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬੂਟਾ ਹੁਣ ਬੋਹੜ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਠੰਢੀ ਛਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਅਨੰਦ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਵਿਸਾਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਿਆ ਸੀ ਤੇ ਬੋਹੜ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਛਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣੀਏ ਪਰ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਸਵਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਉੱਠ ਕੇ। ਹੋਰ ਛਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਝੂੱਠੇ ਲਾਲਚਾਂ ਮਗਰ ਨਾ ਲੱਗੀਏ, ਸੱਚ, ਇਨਸਾਫ਼, ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਰਾਹ ਫੜੀਏ।

❖❖❖

पाठकों से

धर्म उस परमात्मा, जो प्रत्यक्ष – अप्रत्यक्ष सृष्टि का पालनहार है, प्रकृति की देख–रेख करता है, सभी संजीव – निर्जीवों को जहाँ–तहाँ बनाए रखता है, जरूरत अनुसार वस्तुओं में प्राण डालता या हर लेता है, स्वयं स्थिर है, का स्वरूप है। प्रकृति के नियमों का संतुलन बनाते हुए वह किसी पदार्थ को अटल नहीं रहने देता । वह नाश्वर मनुष्य के दिव्य–ज्योति से जुड़ने के सफर को जारी रखता है।

आदि काल से सभी धर्म ईश्वर, एक अलौकिक शक्ति, को अपने तार्किक–युक्तियों व प्रमाणों से सिद्ध करने में प्रयत्नशील है। धार्मिक विचारधारों में विश्वास रखते हुए, अपनी अध्यात्मिक चेतनानुसार व तौर–तरीकों द्वारा धर्म के गणमान्य व्यक्ति साधारण सामाजिक चेतना वाले मनुष्य में परमात्मा के अस्तित्व के प्रति भावना जागृत करते हैं। जिन प्राणियों को उनके द्वारा कही बात सार्थक प्रतीत होती है वे उनके अनुयायी बन जाते है व उनके द्वारा दर्शाए मार्ग का अनुसरण करने लगते हैं। समय के साथ – साथ इन विश्वासों में कई बदलाव आते हैं। जो इस बदलाव से सहमत होते हैं वे अडिग रहते हैं, व अन्य किसी दूसरे मार्ग की ओर प्रेरित हो जाते हैं।

धर्म जीवन की आध्यात्मिक भावना है जो कोमल है व आर्दश जीवन जीने के लिए स्वयं को समर्पित करने के लिए प्रेरित करता है। संकुचित अर्थ पर आधारित धर्म कच्चे सूत्र की भांति है। धर्म की स्थिरता उसके आधार, नवीनता, सच्चाई व विचारों पर निर्भर करती है। धर्म मनुष्य के आन्तरिक जीवन को आध्यात्मिक गति प्रदान करते हुए श्रेष्ठ जीवन जीने की दिशा देता है। मनुष्य अपने जीवन में धर्म द्वारा दर्शाए गए मार्ग पर चलते हुए परमात्मा की खोज में प्रयत्नशील दिखाई देता है।

बाबर बे ऐश कोश, नालम दुबार नेसत।

अर्थात खाओ–पियो ऐश करो, यह जिन्दगी न मिलेगी दुबारा–ऐसी सोच के लोग धार्मिक नहीं अपितु अधार्मिक प्रवृति के होते हैं।

सिक्ख धर्म सभी धर्मो का निचोड़ है। गुरू नानक देव जी इसके संस्थापक हैं। मानव–जाति का उदार इस धर्म की विशेषता है । प्रस्तुत पुस्तक सभी धर्मो का जन्म, उनका संदेश व विशेषताओं की जानकारी देते हुए,

स्वयं को जानने के लिए प्रेरित करती है। सभी धर्म बराबर है, एक हैं। सभी धर्म 'ईश्वर एक है' पर विश्वास करते हैं। उन्हे किसी भी नाम से पुकारा जा सकता है—अल्लाह, रब, परमेश्रर, प्रभु, परमात्मा। प्रत्येक प्राणी परमात्मा का स्वरूप है। उम्मीद है कि पाठक इस पुस्तक द्वारा परमात्मा के प्रति एकता को महसूस करेंगे व सभी धर्मो की संक्षेप जानकारी से असीम की विशालता की अखण्ड रोशनी से जुड़ेगें।

❖❖❖

संसार के प्रमुख धर्मों की जानकारी

प्रश्न : धर्म से क्या अभिप्राय है?

उत्तर : धर्म मनुष्य को परम सत्य परमात्मा, जो इस सृष्टि का सृजन हार व नियंत्रक है, से जोड़ता है। प्रत्येक कल्याणकारी कर्म जो मनुष्य की आत्मा के विकास के लिए उसे प्रेरित करता है धर्म है। अवगुणों का त्याग व गुणों का ग्रहण करना धर्म का उद्देश्य है। प्रत्येक धर्म में सत्य, धैर्य, संतोष, नेकी, ईमानदारी, संयम, सेवा–भाव, अच्छा व्यवहार, पवित्रता, गुण माने गए हैं व झूठ, बेईमानी अहंकार, दूर–विचार, हिंसा, द्वेष, चोरी आदि अवगुण ।

पारसी धर्म

प्रश्न : जरथुष्त्र धर्म भारत में किस नाम से जाना जाता है?

उत्तर : जरथुष्त्र धर्म भारत में पारसी धर्म के नाम से जाना जाता है।

प्रश्न : पारसी धर्म के अनुयायी वर्तमान समय में किन देशों में रहते हैं ?

उत्तर : इस धर्म के अनुयायी भारत व ईरान में रहते हैं। भारत में पारसी लोग सूरत व मुंबई शहरों के इर्द–गिर्द रहते हैं। भारत में पारसी लोगों की जनसंख्या लगभग 2 लाख व ईरान में रहने वालों की गणना पचास हज़ार के लगभग है।

प्रश्न : पारसी धर्म की नींव किस स्थान पर रखी गई?

उत्तर : पारसी धर्म की नींव प्राचीन फारस (आज का ईरान) में रखी गई।

प्रश्न : फारस के लोग उस समय किन शक्तियों में विश्वास रखते थे?

उत्तर : फारस के लोग उस समय प्रचलित देववाद में विश्वास रखते थे। पारसी धर्म बहुदेववाद की विरूद्धता के कारण अस्तित्व में आया।

प्रश्न : पारसी धर्म के संस्थापक कौन हैं?

उत्तर : पारसी धर्म के संस्थापक महात्मा जरथुस्ट्र है।

प्रश्न : पारसी धर्म के धर्म–ग्रंथ का नाम क्या है?

उत्तर : पारसी धर्म जन्द अवेस्ता नाम के धर्म ग्रंथ पर आधारित है।

प्रश्न : पैगंबर जरथुस्ट्र के समय पारसी लोग कहां–कहां बस चुके थे ?

उत्तर : पैगंबर जरथुस्ट्र के समय पारसी लोग ईरान, फारस, अफगानिस्तान, उज्बेकिस्तान, तुर्किस्तान तक फैले हुए थे।

प्रश्न : जरथुस्त्र धर्म में सर्वशक्तिमान परमात्मा किस नाम से जाने जाते है?

उत्तर : जरथुस्त्र धर्म में सर्वशक्तिमान परमात्मा को अहूरा–मज़दा कहते है। जरथुस्त्र धर्म में अहूरा मज़दा की पूजा का उपदेश दिया गया है।

प्रश्न : जरथुस्त्र का जन्म कब व कहाँ हुआ ?

उत्तर : विद्वानों के मतानुसार जरथुस्त्र का जन्म 1000 से 650 पू. ई.बीच ईरान में दारजी नदी के किनारे सराये नामक शहर में हुआ ।

प्रश्न : जरथुस्त्र के पिता का क्या नाम था ? जरथुस्त्र को जन्म के उपरांत मारने की कोशिश क्यों की गई ? उन्हे कैसे बचाया गया?

उत्तर : जरथुस्त्र के पिता का नाम पोरूब सयप था जिन्हें भविष्यवाणी हुई थी कि उनके घर पुत्र का जन्म होगा जो प्रचलित बहुदेववाद व अनैतिकता की शक्तियों का विनाश करेगा। इसी कारण उसके पिता ने पुरोहितों के साथ मिलकर उसे मारने की चाल रची, जो उसकी माता जी ने असफल कर दी। कहते हैं कि वह जन्म के समय हंसा था।

प्रश्न : जरथुस्त्र को किस आयु में व कहां ज्ञान प्राप्त हुआ था?

उत्तर : जरथुस्त्र को 30 वर्ष की आयु में दारजी नदी के किनारे पर ज्ञान प्राप्त हुआ था।

प्रश्न : जरथुस्त्र ने किसके संदेश को लोगों तक पहुंचाना शुरू किया व उसका किसने विरोध किया ?

उत्तर : जरथुस्त्र ने अहूरा मज़दा (ईश्वर) का पैग़ाम लोगों तक पहुंचाना शुरू किया जिसका हुकुमत ने विरोध किया। इसी कारण जरथुस्त्र को जेल की सज़ा काटनी पड़ी।

प्रश्न : जरथुस्त्र का प्रथम शाही अनुयायी कौन था?

उत्तर : पूर्वी ईरान का बादशाह विष्टत्सम जरथुस्त्र का पहला अनुयायी था।

प्रश्न : जरथुस्त्र की मृत्यु कैसे व किस आयु में हुई?

उत्तर : जरथुस्त्र की मृत्यु 73 वर्ष की आयु में लड़ाई के मैदान में प्रार्थना के दौरान हुई।उस समय किसी ने उन पर जानलेवा हमला करके उनकी हत्या कर दी।

प्रश्न : पारसी धर्म के पतन के क्या कारण थे ?

उत्तर : ईरान और भारत के पश्चिम प्रांतो के लोग अरब के इस्लामिक जोश

को रोक न सके व इस्लाम धर्म को अपना लिया। जिन लोगों ने इस्लाम धर्म को मानने से इनकार किया उन पर जजिया कर लगा दिया गया जिस कारण पारसी लोग अन्य देशों को प्रस्थान कर गए। 765 ई. में बहुत सारे लोग भारत में संजाण, नामक स्थान में पहुंच गए। वह वहीं बस गए। यहां उन्होंने अपनी भाषा, परिवार, रीति–रिवाज शुरू किए व पारसी मंदिर बनवाए।

प्रश्न : भारत में बसी पारसी जाति किस स्वभाव की जाति है ?

उत्तर : भारत में बसी पारसी जाति संगठित व कर्मशील है। इस जाति के लोग बड़े दृढ़–विश्वासनीय हैं । यह दस्तकारी, व्यापार व उद्योग के क्षेत्र में उन्नति शील हैं, इसलिए इनका भारतीय आर्थिक ढाँचे में महत्वपूर्ण स्थान है। इन्होंने पश्चिम शिक्षा को तेज़ी से अपनाया है। गुजराती भाषा से इनका बहुत लगाव है

❖❖❖

हिंदू धर्म

प्रश्न : हिंदू शब्द की उत्पत्ति किस की देन है? यहां के लोगों को किस नाम से जाना जाता था ?

उत्तर : हिंदू शब्द विदेशियों की देन है। सिंधु नदी के आस–पास रहने वाले प्राचीन आर्य लोगों को सिंधु कहना शुरू किया गया । धीरे–धीरे यह शब्द हिंदू में परिवर्तित हो गया। इस्लाम धर्म के भारत में आने से इसका नाम हिंदू रख दिया गया।

प्रश्न : मुसलमानों के भारत आने पर हिंदू किसे कहा जाने लगा था ?

उत्तर : मुसलमानों के भारत आने पर जो लोग देवी–देवताओं की पूजा करते, तिलक लगाते, धोती पहनते व बोधी रखते थे, उन्हें हिंदू कहा जाने लगा । इन्हें सनातनी कहा जाता है।

प्रश्न : हिंदुओं के धर्म–कर्म में क्या शामिल है ?

उत्तर : हिंदुओं के धर्म–कर्म में होम यज्ञ, पूजा–अर्चना, संध्या आरती, तीर्थ –यात्रा, व्रत आदि शामिल है।

प्रश्न : किस पशु का हिंदू धर्म में विशेष सत्कार किया जाता है ?

उत्तर : हिंदू धर्म में गाय का विशेष सत्कार किया जाता है।

प्रश्न : क्या हिंदू धर्म अन्य धर्मों की तरह एक धर्म है ?

उत्तर : नहीं, हिंदू धर्म अन्य धर्मों की तरह एक धर्म नहीं है यह एक संस्कृति है । एक जीवन ढंग है।

प्रश्न : वर्ण का शाब्दिक अर्थ क्या है ? यह श्रेणियों को कैसे बाँटता है ?

उत्तर : वर्ण का शाब्दिक अर्थ रंग है इसके अनुसार ब्राह्मण गोरे रंग के, क्षत्रिय का रंग लाल, वैश्य का रंग पीला, तथा शूद्र का रंग काला बताया गया है।

प्रश्न : हिंदू धर्म मनुष्य को कितने वर्गों में विभाजित करता है ? उन वर्गों का नाम बताएं ।

उत्तर : हिंदू धर्म मनुष्य को चार वर्गों में विभाजित करता है । यह वर्ग हैं –ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य व शूद्र। यह वर्ग जातियां नहीं थी परंतु स्वभाव के कारण इन्हें इन नामों से जाना जाने लगा।

प्रश्न : इस श्रेणी विभाजन में प्रत्येक व्यक्ति के लिए कार्य का विभाजन किस

प्रकार किया गया है ?

उत्तर : श्रेणी के विभाजन में शुद्र का काम सेवा करना। उसे धर्म–कर्म का अधिकार नहीं था। वैशय का काम खेती–बाड़ी आदि। क्षत्रिय (शूरवीर) का काम सुरक्षा देना व ब्राह्मण (ब्राह्म का चिंतन करने वाला, जो मस्तिष्क का प्रयोग करें व विचारों में मग्न रहे) का काम कर्मकांड व अध्यापन कार्य को निभाना था।

प्रश्न : हिंदुओं के धर्म–ग्रंथों को क्या कहते हैं? वह कितने हैं और उनके नाम क्या हैं?

उत्तर : हिंदुओं के धर्म–ग्रंथों को वेद कहते हैं। वेद चार हैः– ऋग्वेद, सामवेद, यजुर्वेद, अथर्ववेद।

प्रश्न : हिंदू धर्म के अनुसार कितने प्रमुख देवता हैं ?

उत्तर : हिंदू धर्म के अनुसार तीन प्रमुख देवता हैं ब्रह्मा, विष्णु, महेश।

प्रश्न : इन मुख्य देवताओं के समूह रुप को किस नाम से जाना जाता है? उन्हें संसार के प्रति क्या करते बताया गया है?

उत्तर : तीनों प्रमुख देवताओं के समूह रूप को त्रिदेव नाम से जाना जाता है। ब्रह्मा जी सृष्टि के निर्माता, विष्णु सृष्टि के पालनकर्ता व शिवजी सृष्टि का संहार करने वाले देवता माने जाते हैं।

प्रश्न : हिंदू धर्म में मूर्ति पूजा करने वाले व मूर्ति पूजा का उल्लंघन करने वालों को क्या कहा जाता है?

उत्तर : हिंदू धर्म में मूर्ति–पूजा करने वालो को सनातन धर्मी व मूर्ति पूजा न करने वालों को आर्य–समाजी कहा जाता है।

❖❖❖

जैन धर्म

प्रश्न : जैन धर्म के पहले तीर्थंकर कौन हैं ?

उत्तर : जैन धर्म के पहले तीर्थंकर ऋषभदेव हैं।

प्रश्न : जैन धर्म में कितने तीर्थंकर हैं ?

उत्तर : जैन धर्म के 24 तीर्थंकर है।

प्रश्न : जैन धर्म के अंतिम तीर्थंकर कौन हैं ?

उत्तर : जैन धर्म के अंतिम तीर्थंकर संत महावीर हैं इन्हे वर्द्धमान नाम से भी जाना जाता है। इनकी मूर्ति सुनहरी रंग की है।

प्रश्न : महावीर वर्द्धमान किस प्रसिद्ध धार्मिक व्यक्तित्व के समकालीन है ?

उत्तर : महावीर वर्द्धमान महात्मा बुद्ध के समकालीन है ।

प्रश्न : महावीर का जन्म कब हुआ ?

उत्तर : महावीर का जन्म 437 पू. ई. में हुआ।

प्रश्न : महावीर के पिता की मृत्यु कब हुई ?

उत्तर : महावीर की आयु 28 वर्ष की थी जब उनके पिता की मृत्यु हो गई।

प्रश्न : जैन मत की रूपरेखा किसने तैयार की ।

उत्तर : महावीर ने जैन मत की रूपरेखा पांचवी–छठी सदी में तैयार की।

प्रश्न : जैनी किस देव को मानते हैं ?

उत्तर : जैनी अनीशरवादी हैं इसलिए यह ईश्वर या अन्य देवताओं को नहीं मानते ।जैन ब्रह्म को जगत कर्त्ता नहीं मानते ।

प्रश्न : जैनी बनने के लिए किन नियमों का पालन करना जरूरी है?

उत्तर : जैनी बनने के लिए महाव्रत की पालना करना जरूरी है अर्थात् अहिंसा, सत्य की पालना, अपरिग्रह, अस्तेय (चोरी ना करना) व ब्रह्मचर्य जीवन–पंचशील सिद्धातों का पालन करना जरूरी है।

प्रश्न : जैन धर्म का मुख्य सिद्धांत क्या है? वे इस की पालना के लिए क्या करते हैं

उत्तर : जैन धर्म का मुख्य सिद्धांत किसी जीव को दुःख ना देना है, इसीलिए यह लोग हमेशा नाक व मुंह कपड़े से ढक कर रखते हैं।

प्रश्न : जैन मत में कितने मत है ?

उत्तर : जैन मत में दो मत है – दिगंबर और श्वेतांबर।

प्रश्न : जैन मत के दोनों भेदों की क्या पहचान है ?

उत्तर : दिगंबर नग्न रहते हैं व श्वेतांबर श्वेत वस्त्र धारण करते हैं।

प्रश्न : जैन धर्म के धर्म–ग्रंथ का क्या नाम है ?

उत्तर : जैन धर्म के धर्म–ग्रंथ का नाम अगम (षट्खण्डागम) है।

प्रश्न : जैन साधुओं को किस खानपान की आज्ञा है व क्या वर्जित है ?

उत्तर : जैन साधुओं को ठंडा भोजन, उबला पानी पीने की आज्ञा है। झूठा खाना व गंदा पानी पीना वर्जित है

प्रश्न : महावीर जी ने कितने वर्ष की आयु तक जैन धर्म की अगुवाई की?

उत्तर : महावीर जी ने 72 वर्ष की आयु तक जैन धर्म की अगुवाई की।

❖❖❖

बौद्ध धर्म

प्रश्न : सिद्धार्थ का जन्म कब और कहाँ हुआ?

उत्तर : सिद्धार्थ का जन्म 624 ईसा पूर्व में कपिलवस्तु के निकट लुंबिनी बाग में हुआ।

प्रश्न : सिद्धार्थ के माता–पिता का क्या नाम था?

उत्तर : सिद्धार्थ के माता जी का नाम माया देवी व पिता जी का नाम शुद्धोधन था।

प्रश्न : सिद्धार्थ का पहला नाम व कुल का क्या नाम था?

उत्तर : उनका पहला नाम सिद्धार्थ व कुल का नाम गौतम था।

प्रश्न : सिद्धार्थ की पत्नी और पुत्र का क्या नाम था?

उत्तर : सिद्धार्थ की पत्नी का नाम राजकुमारी यशोधरा व पुत्र का नाम राहुल था।

प्रश्न : सिद्धार्थ शुरू से किस स्वभाव के थे?

उत्तर : सिद्धार्थ बचपन से करूणा, दयाशील और शांत स्वभाव के थे। उनमें जीवन सुखों की समझ नहीं थी।

प्रश्न : सिद्धार्थ गृहस्थ जीवन त्याग कर जंगलों में क्यों गए ?

उत्तर : सिद्धार्थ का मन बुढापे, मृत्यु व रोगों से पीड़ित लोगों को देख कर वैराग्य में चला गया। आत्म–शान्ति की प्राप्ति के लिए सिद्धार्थ गृहस्थ जीवन छोड़कर जंगलों में चले गए।

प्रश्न : जंगलों में पहुंचकर सिद्धार्थ ने क्या किया? उन्हे ज्ञान प्राप्ति कहाँ से हुई ?

उत्तर : जंगलों में सिद्धार्थ ने साधुओं की संगति में तपस्या की। बोधगया में उन्हें वटवृक्ष के नीचे बोध प्राप्ति हुई।

प्रश्न : ज्ञान प्राप्ति के उपरांत सिद्धार्थ किस नाम से प्रसिद्ध हुए?

उत्तर : सिद्धार्थ ज्ञान–प्राप्ति के उपरांत बुद्ध नाम से प्रसिद्ध हुए।

प्रश्न : महात्मा बुद्ध ने उस समय प्रचलित किन रीति–रिवाजों का खंडन किया व किन विचारों पर महत्व दिया?

उत्तर : महात्मा बुद्ध ने वैदिक–कर्मकांडों का खंडन किया। उन्होंने इच्छाओं

की समाप्ति, अहिंसा, तप और त्याग पर महत्व दिया।

प्रश्न : महात्मा बुद्ध की शिक्षाएं किस धर्म–ग्रंथ में उपलब्ध हैं?

उत्तर : महात्मा बुद्ध के उपदेश त्रिपतक ग्रंथ में उपलब्ध हैं।

प्रश्न : महात्मा बुद्ध का धर्म सबसे पहले भारत में मध्यप्रदेश में क्यों फैला?

उत्तर : महात्मा बुद्ध का धर्म मध्यप्रदेश में थानेश्वर से उड़ीसा तक उनकी निजी यात्राओं के दौरान फैला। भिक्षुओं और भिक्षुणीयों द्वारा किए गए प्रचार के कारण बौद्ध धर्म भारत, श्रीलंका, नेपाल, बर्मा, अफगानिस्तान और पश्चिम एशिया तक पहुंच गया।

प्रश्न : बौद्ध धर्म के प्रचलित होने के क्या कारण थे?

उत्तर : महात्मा बुद्ध का अद्बित्य व्यक्तित्व, किसी अन्य धर्म की निन्दा न करना, प्रश्नोत्तर व विचार–विमर्श विधि, अनुयायिओं का शान्तमय स्वभाव, पाखण्ड का खण्डन, दयालुता व सहानुभुति, दया, भिक्षुओं द्वारा प्रचार, बौद्ध–साहित्य का दूसरी भाषा में अनुवाद व बोल चाल की भाषा में प्रचार, जानवरों की बलि देने की निन्दा व राज्यों का बौद्ध धर्म का अपमाने आदि कारणों के कारण बौद्ध धर्म प्रचलित हुआ।

प्रश्न : महात्मा बुद्ध ने मनुष्य के दुःखों के क्या कारण बताएं ? उनके द्वारा बताए गए मार्ग किस नाम से जाने जाते हैं ?

उत्तर : महात्मा बुद्ध के अनुसार

* संसार दुःखों का घर है ।
*मनुष्य की बढ़ती इच्छाएं उसके दुःख का कारण है ।
*इच्छाओं को समाप्त करने से मनुष्य मोक्ष की प्राप्ति कर सकता है ।

उन्होंने दुःख, उसके कारण और निवारण के लिए अष्टांगिक मार्ग सुझाया।

प्रश्न : बौद्ध धर्म का भारत में प्रचलन क्यों कम हो गया ?

उत्तर : तुर्कों के हमले, बौद्ध मठों की तबाही, भिक्षुओं का कत्लेआम, बौद्ध अनुयायियों को जबरन मुस्लिम बनाना, ब्राह्मण धर्म के प्रचारकों द्वारा बौद्ध धर्म का खंडन, बौद्ध वस्त्रों पर हिंदू राजाओं द्वारा पाबंदी, बौद्ध अनुयायियों की संपत्ति को हड़पना, बौद्ध धर्म के बुनियादी नियमों जैसे अहिंसा, जीवों के प्रति हमदर्दी आदि को हिंदू धर्म का हिस्सा मानना व बह्मणों द्वारा महात्मा बुद्ध को अपने 24 अवतारों की श्रेणी में शामिल करना आदि कारणों के कारण बौद्ध धर्म का प्रचलन कम हो गया।

❖❖❖

यहूदी धर्म

प्रश्न : फिलिस्तीन के किस प्रदेश के लोगों को यहूदी कहते हैं ?

उत्तर : फिलिस्तीन के यूदा नामक प्रदेश के लोगों को यहूदी कहते हैं ।

प्रश्न : यहूदी किसे अपना पैगंबर मानते हैं ?

उत्तर : यहूदी मूसा को अपना पैगंबर मानते हैं।

प्रश्न : यहूदी धर्म की पुस्तक का नाम क्या है?

उत्तर : यहूदी धर्म की पुस्तक का नाम तनख़ है।

प्रश्न : यहूदी किस काम में निपुण है?

उत्तर : यहूदी व्यापार में निपुण है ।

प्रश्न : किस कौम के अत्याचार से तंग आकर यहूदी अपना घर–परिवार छोड़कर दूसरे देशों को चले गए ?

उत्तर : यहूदी ईसाईयों के अत्याचारों से तंग आकर अपना घर–परिवार छोड़कर दूसरे देशों में चले गए।

प्रश्न : किस देश की सरकार ने इन पर रहम करके इन्हे वतन वापिस किया?

उत्तर : अंग्रेजों ने इन पर रहम करके इन्हें वतन वापिस किया।

प्रश्न : यहूदी किस दिन को बड़ा पवित्र मानते हैं ? वह कितनी बार नमाज़ पढ़ते हैं ?

उतर : यहूदी शनिवार को बड़ा पवित्र दिन मानते हैं । इस दिन आराम करते हैं । वह दिन में 7 बार नमाज़ पढ़ते हैं ।

प्रश्न : यहूदी कितने दिन रोज़े रखते हैं ?

उत्तर : यहूदी 40 दिन रोज़े रखते हैं ।

प्रश्न : मूसा का जन्म कब और कहाँ हुआ? इनके पिता का क्या नाम था ?

उत्तर : मूसा का जन्म मिस्र में ईसा के बारह सौ वर्ष पूर्व हुआ। इनके पिता जी का नाम अमराक था

प्रश्न : मूसा के जन्म के समय पर क्या घटित हुआ?

उत्तर : मूसा के जन्म के समय मिस्र का बादशाह फराओ इसराइल लोगों के नवजात बच्चों को नदी में बहा देता था। मूसा को भी संदूक में डाल कर नील नदी में बहा दिया गया। कहते हैं कि नदी–किनारे बादशाह की पुत्री ने सैर करते हुए संदूक को देख लिया व बच्चे को संदूक में

से निकाल कर अपने पास रख लिया और उसका पालन पोषण किया।

प्रश्न : मूसा का शाब्दिक अर्थ किस भाषा से लिया गया है

उत्तर : मूसा का शाब्दिक अर्थ इब्रानी भाषा से लिया गया है

प्रश्न : मूसा किस आयु में अरब गया और उसकी शादी हुई ?

उतर : मूसा 40 वर्ष की आयु में अरब गए व गृहस्थ जीवन शुरू किया।

प्रश्न : एक कथानुसार मूसा को खुदा कहां मिला ? उसने कितने दिन अन्न त्याग कर उनके साथ गोष्टी की?

उत्तर : एक कथा अनुसार मूसा को खुदा कोहूतर में मिला। 40 दिन बिना अन्न ग्रहण किए उन्होने उनके साथ गोष्टी की। इसी कारण मुसलमान 40 दिन रोज़ा रखते हैं।

प्रश्न : मूसा ने अपने अनुयायियों को क्या संदेश दिया ?

उतर : मूसा ने अपने अनुयायियों को संदेश दिया किः

* मूर्ति पूजा नहीं करनी ।

* शनिवार को पवित्र दिन मानना व आराम के अलावा कोई अन्य काम नहीं करना ।

* माता–पिता का आदर करना ।

* चोरी नहीं करनी ।

* किसी की हत्या नहीं करनी ।

* झूठी गवाही नहीं देनी।

प्रश्न : मूसा का कितनी उम्र में देहांत हुआ ?

उत्तर : मूसा का 120 वर्ष की आयु में देहांत हुआ।

❖❖❖

ईसाई धर्म

प्रश्न : ईसाई मत का आरंभ किस महाद्वीप में हुआ ? इस मत का विकास संसार के किस हिस्से में हुआ ?

उत्तर : ईसाई मत का आरंभ दूसरे धर्मों की ही तरह एशिया महाद्वीप में हुआ। परंतु इसका विकास व अधिकतर प्रभाव पश्चिम देशों में हुआ।

प्रश्न : पश्चिम देशों में ईसाई धर्म के प्रभाव व विकास के मुख्य कारण क्या थे ?

उत्तर : न्याय, स्वतंत्रता, मिलनसार व तरक्की पसंद लोगों के कारण पश्चिम देशों में ईसाई धर्म का प्रभाव व विकास सम्भव हुआ।

प्रश्न : ईसाई मत की शुरुआत किसने की?

उत्तर : ईसाई मत की शुरुआत ईसा मसीह ने की।

प्रश्न : ईसाई मत के धर्म ग्रंथ का क्या नाम है ? वह कितने हिस्सों में विभाजित है?

उत्तर : ईसाई मत के धर्म ग्रंथ का नाम बाइबल हैं। यह दो हिस्सों में विभाजित है। तौरेत में ईसाई मत से पहले का अहिंद नाम है। इसमें परमेश्वर द्वारा विश्व की उत्पति, मनुष्य का ईश्वर से विमुख होने, ईश्वर का मनुष्य को अपनाने व उससे प्रेम की निरंतर कहानी है।

प्रश्न : बाइबल किस विश्वास पर महत्व देती है ? इसकी शुरूआत में मनुष्य जीवन का कौन सा एक आदर्श लिखा हुआ है ?

उत्तर : बाइबल के अनुसार ईश्वर ने ब्रह्मांड मनुष्य के लिए ही बनाया है। ईश्वर ने मानवीय आत्मा बाबा आदम (मनुष्य) व बीबी हवा (तीवी) में प्रवेश किया। बाइबल की शुरूआत में मनुष्य का ईश्वर से प्यार, उसकी प्रशंसा व सलाह के लिए लिखा है।

प्रश्न : ईसाई मत मनुष्य के पहले माता–पिता किसे मानते है ?

उत्तर : ईसाई मत बाबा आदम और बीवी हवा को मनुष्य के पहले माता–पिता मानते हैं।

प्रश्न : ईसाई मत संसार में ईश्वर का मनुष्य रूप किसे मानते हैं ? उसका जन्म कब व कहाँ हुआ?

उत्तर : ईसाई हज़रत ईसा को मनुष्य रूप में संसार में मानव कल्याण के लिए

ईश्वर–अवतार मानते हैं। उनका जन्म बेतलहम में 6वीं सदी में मरियम की कोख से हुआ । वह एक गरीब परिवार की लड़की थी। उस समय बेतलहम यहूदियों का बड़ा ठाठ वाला शहर था जिसका बादशाह डेविड़ था

प्रश्न : ईसा की माता जी का नाम क्या था? उन्हे पुत्र के जन्म के बारे में क्या जानकारी मिली? ईसा ने किस से बपतिस्मा लिया? बपतिस्मा देने वाले के क्या विचार थे?

उत्तर : ईसा की माता जी का नाम मरियम था वह कुंवारी थी जब फरिश्ते ने गैलिली प्रान्त में नज़रत नामक शहर में उसके होने वाले बच्चे के जन्म के बारे में जानकारी दी। उसका मंगेतर यूसुफ था। ईसा का जन्म बेतलहम में हुआ जिसे कपड़े में लपेटकर एक झोपड़ी में रख दिया गया। उसका गडरियों ने पालन–पोषण किया। ईसा ने बपतिस्मा यूहना नामक साधु से लिया, जो पाप करने वाले लोगों की निंदा करता था। वह गुनाहों के पश्चात्ताप करने पर ज़ोर देता था।

प्रश्न : ईसा को ज्ञान–प्राप्ति कैसे हुई व उसने अपने अनुयायी बनाने के लिए क्या किया?

उत्तर : ईसा ने बपतिस्मा प्राप्त करने के लिए 40 दिन प्रार्थना व चिन्तन किया। शैतान ने उस को आजमाया पर ईसा को जीत प्राप्त हुई। उसने चेले बनाने के लिए चमत्कार से 5000 लोगों को भोजन करवाया जिससे लोगो ने उसे बादशाह बनाने व ताज़पोशी करने का मन बनाया, पर उसने इंकार कर दिया।

प्रश्न : ईसा के प्रश्नोत्तर के दौरान किसने ईसा को ईश्वर का जीवित पुत्र कहा और यहुदी हुक्मरान उसके विरूध क्यों हो गए?

उत्तर : ईसा के सवाल मैं कौन हूँ के उत्तर पर उसके शिष्य ने कहा ईसा ही ईश्वर का जीवित पुत्र है। ईसा यहूदियों की पुरानी रीति–रिवाजों के विरूध बोलते थे । वह अपने आप को खुदा का पुत्र कहते । इसलिए यहूदी हकुमत उनके विरूध हो गई।

प्रश्न : ईसाई मत के मुख्य उद्देश्य क्या हैं?
ईसाई लोग किस दिन को पवित्र मानते हैं।?

उत्तर : ईसाई मतानुसार ईश्वर एक है, सर्वव्यापी है। वह इंसान में रहता है। वह प्रकाशमान है, वह अहम है। वह समझ वाला, बलवान, पवित्र, न्याय प्रिय, दया, अच्छाई, सच्चाई व आनंद देने वाला है। उसका

कोई रूप नही है। ईसाई लोग रविवार को पवित्र दिन मानते है क्योंकि इसी दिन ईसा अपनी मृत्यु के उपरांत पुनः जीवित हो गए थे।

प्रश्न : ईसा ने इस घटना के उपरांत क्या कहना शुरू किया?

उत्तर : ईसा ने इस घटना के उपरांत तीन शिष्यों को तैयार करना शुरू किया और कहा कि अंत में जीत उनकी ही होगी इसलिए उन्हें डरने की जरूरत नहीं । उनके शिष्यों ने ईसा में आत्म–प्रकाश देखा था।

प्रश्न : ईसा के अधिक प्रभाव को खत्म करने के लिए यहूदी शासकों ने क्या ढंग सोचा?

उत्तर : यहूदी शासकों ने ईसा का लोगो पर प्रभाव खत्म करने के लिए उन पर आरोप लगाने शुरू कर दिए। रोमन अधिकारियों के पास भेजने के बहाने ढूंढने लगे।

प्रश्न : हज़रत ईसा (मसीह) ने यरूशलम में दाखिल होकर क्या किया?

उत्तर : हज़रत ईसा ने यरूशलम में दाखिल होकर मंदिरों में से पुजारियों को ज़बरदस्ती बाहर निकाल दिया। उनके छल कपट का पर्दाफाश किया। आने वाले खतरों की भविष्यवाणी की व उपदेश दिए।

प्रश्न : हज़रत ईसा पर कौन–कौन से दोष लगाए गए? किसके फैसले और आदेश पर उन्हें सूली पर टांगा गया? उनके साथ और कितनों को सूली पर टांगा गया और इसे कैसे रोका गया?

उत्तर : हज़रत ईसा ने विरोधियों, जिसमें यरूशलम मंदिर का पुजारी और अन्य बुजुर्ग भी शामिल थे, ने दोष लगाए कि ईसा यहूदियों के पुराने रीति–रिवाजों का विरोध करता है। अपने आप को ईश्वर कहता है, देश में अशांति फैलाने का प्रयत्न कर रहा है। विरोधियों के ज़ोर लगाने पर ईसा को जेल में से अदालत में पेश किया गया। जज ईसा को अपराधी नहीं मानते थे फिर भी यूरूशलम के मुख्यमंत्री और अन्य विरोधियों के प्रभाव के कारण बादशाह को आदेश भेजा गया कि वह ईसा को सूली पर टांगने की आज्ञा दें। इसलिए उसे सूली पर चढ़ाया गया। ईसा के साथ दो साथी भी थे । जब उन्हे सूली पर टांगा गया उस समय उसकी मासी, मां मरियम व उनका एक शिष्य पास खड़ा हुआ था। अंतिम समय पर कहा 'एली–एली लेमा सबतानी' अर्थात् 'हे प्रभु तूने मुझे क्यों भूला दिया' और जब उस का अंत हो गया तो उसे कमरे में दफना दिया गया। ईसाई मतानुसार तीसरे दिन वह कब्र में नहीं थे और कब्र खाली थी। ईसा 33 वर्ष की आयु तक जीवित रहे।

❖❖❖

इस्लाम धर्म

प्रश्न : इस्लाम से क्या अभिप्राय है ?

उत्तर : अरब भाषा में इस्लाम का अर्थ है आत्मसमर्पण ।

प्रश्न : मुसलमान किसे कहते हैं ?

उत्तर : मुसलमान वह है जो अपने आप को खुदा को समर्पित करता है।

प्रश्न : इस्लाम धर्म का जन्म कब और कहाँ हुआ?

उत्तर : इस्लाम धर्म का जन्म लगभग 1450 वर्ष पहले अरब देश में मक्का शहर में हुआ ।

प्रश्न : अरब कैसा देश है ?

उत्तर : अरब मरुस्थली है जो कि 1350 मील से 650 मील श्रेत्रफल तक फैला है। इसके तीनों तरफ लाल सागर, पारस खाड़ी व अरब सागर है। इसकी उत्तरी सीमा पर प्राचीन सभ्यता का केंद्र, दजला और आरफात नदियों के बीच है

प्रश्न : अरब मे इस्लाम के साथ संबंधित कौन से बड़े शहर हैं ?

उत्तर : मक्का व मदीना अरब देश के इस्लाम से संबंधित बड़े शहर है ।

प्रश्न : मक्का मुहम्मद साहब के समय में क्यों प्रसिद्ध था और वहां का शासक कौन था ?

उत्तर : मक्का एशिया के उद्योगिक रास्ते पर स्थित होने के कारण व्यापारियों का केंद्र था। व्यापारियों के काफिले वहां से गुजरते थे जो सीरिया, इराक और अबेसीनीया के साथ व्यापार के लिए जाते थे । वहां कुरेशी कबीले का मुखीया शासन करता था।

प्रश्न : मोहम्मद साहब का जन्म कब हुआ था ? उनका जीवन कैसा था ?

उत्तर : मोहम्मद साहब का जन्म 570 ईस्वी में मक्का में हुआ । ऐसा माना जाता है कि उनके जन्म से पहले उनके पिता की मृत्यु हो गई। पहले उनके दादा जी ने उनका 2 वर्ष तक पालन–पोषण किया। इसके उपरांत उनकी मां अमीना ने उन्हें दाई के साथ भेज दिया। वहां 4 वर्षों तक भेड़–बकरियां चराते रहे। 6 वर्ष की आयु में उनकी माता जी का देहांत हो गया। 2 साल बाद उनके दादा जी की मृत्यु हो गई और वे अनाथ हो गए। 12 वर्षों तक चाचा ने देखभाल की

जो व्यापार के संबंध में उन्हें सीरिया ले गए। वहां इसाई–भिक्षु के साथ भेंट हुई जिसने भविष्यवाणी की कि वह एक महान मार्गदर्शक बनेगा।

प्रश्न : मोहम्मद साहब अपनी युवावस्था में प्रसिद्ध कैसे हुए? इसका उन्हें क्या फायदा हुआ?

उत्तर : अपनी सच्चाई, ईमानदारी, मेहनत व निपुणता के कारण मोहम्मद साहब 25 वर्ष की आयु में प्रसिद्ध हुए। ख़दीजा बेगम, जो विधवा थी व मोहम्मद साहब से आयु में 12 साल बड़ी थी, उनके साथ विवाह करने की इच्छुक हुई।

प्रश्न : मोहम्मद क्यों दुःखी रहते थे व उन्होनें क्या किया ?

उत्तर : अरब में गरीबी, मूर्ति पूजा, वहम, बदकारी, डाकुओं द्वारा लूटपाट व अन्य सामाजिक बुराइयों के कारण मोहम्मद दुःखी थे इसीलिए उन्होनें हीरा नामक गुफा में चिंतन किया जहां उन्हें ईश्वरीय संदेश का प्रचार करने का संदेश प्राप्त हुआ । यह संदेश उन्होनें ने अपनी बेगम ख़दीजा को दिया । उसे बताया कि फरिश्ते ने उन्हें खुदा का पैगंबर कहा है । उनके पहले चार श्रद्धालु–ख़दीजा बेगम, अली आबू, आज़ाद गुलाम व ज़ैदशाह थे।

प्रश्न : मोहम्मद साहब के विरोधी क्या करने की तैयारी में थे?

उत्तर : विरोधी मोहम्मद साहब को मारने की तैयारी में थे इसलिए मोहम्मद साहब रातों–रात मक्का से निकलकर मदीना की ओर निकल पड़े।

प्रश्न : मदीना में मोहम्मद साहब का किसने हार्दिक स्वागत किया ? इसके पश्चात क्या हुआ ?

उत्तर : मोहम्मद साहब का मदीना में उनके अनुयायिओं ने हार्दिक स्वागत किया । विरोधी मक्का से मदीना पहुंच गए व दोनों गुटों में जंग हुई। मोहम्मद साहब के अनुयायी जीत गए और वे मक्का लौटे गए।

प्रश्न : कौन–कौन से देशों के शासकों ने इस्लाम पहले कबूल किया?

उत्तर : यूनान, रोम, एबेसीनियाँ आदि देशों ने इस्लाम पहले कबूल किया।

प्रश्न : मक्का में मोहम्मद साहब ने लोगों को क्या उपदेश दिया ?

उत्तर : मक्का पहुंच कर उन्होंने एक लाख लोगों को कहा कि वह एक खुदा को माने, सच्चाई, ईमानदारी, गुस्से को वश में रखे, व्यभिचार से बचें, अल्लाह की रज़ा में रहें व उस पर भरोसा रखें।

प्रश्न : इस्लाम के कौन–कौन से नियम है?

उत्तर : * रोजाना पांच वक्त नमाज़ पढ़ने अर्थात् चिंतन करना।
* रमजान के महीने में रोजा रखना ।
* 2.5% आमदनी की बचत आर्थिक सहायता के तौर पर शासकों को देना ।
* जिंदगी में कम से कम एक बार मक्का जाना ताकि भाईचारे में वृद्धि हो।

प्रश्न : इस्लाम धर्म के पवित्र ग्रंथ का क्या नाम है ?

उत्तर : इस्लाम धर्म के पवित्र ग्रंथ का नाम .कुरान है ।

प्रश्न : मोहम्मद साहब ने संसार कब त्याग दिया ?

उत्तर : मोहम्मद साहब ने 632 ईस्वी में संसार को त्याग दिया।

❖❖❖

सिक्ख धर्म

सिक्ख धर्म के सारे नियम नाम, दान, स्नान से संबंधित हैं। नाम का भाव अकाल पुरख का हर शण स्मरण करना; दान का भाव विद्या –कौशल आदि में योग्यता प्राप्त करने पर स्वतंत्र निर्वाह करना, दूसरों का पालन करना व किसी के आगे हाथ न फैलाना; स्नान से भाव स्वयं को मानसिक व शरीरिक रोगों से मुक्त रखना, अपने आसपास की स्वच्छता बनाए रखने से है, ताकि शरीर को रोगों से मुक्त रख सकें।

प्रश्न : सिक्ख से क्या अभिप्राय है?

उत्तर : सिक्ख अर्थात सीखने वाला जो यह समझे कि मैं अज्ञानी हूं , हमेशा परमात्मा से सीखने की मांग करें, सीखने की इच्छा रखे व सीखने के लिए हर समय तत्पर रहे।

प्रश्न : सिक्ख धर्म में कितने गुरु साहिबान है ? वर्तमान समय में कौन गुरु हैं?

उत्तर : सिक्ख धर्म के 10 देहधारी गुरू हुए हैं । वर्तमान समय में सिक्खों के शब्द–गुरु श्री गुरु ग्रंथ साहब जी हैं।

प्रश्न : श्री गुरू ग्रंथ साहिब जी में कितने गुरूओं, भगतों व सन्तों की बाणी है?

उत्तर : श्री गुरू ग्रंथ साहिब जी में छः गुरूओं, पन्द्रह भगतों, ग्यारह बट्टों व चार सिक्ख सन्तों की बाणी है।

प्रश्न : श्री गुरु ग्रंथ साहब जी में पवित्र बाणी किस रूप में है ? इसमें कितने राग हैं ?

उत्तर : श्री गुरू ग्रंथ साहब जी की पवित्र बाणी कविता रूप में है। यह 31 रागों में है। इसमें कुल 5763 श्लोक व पद्य है। बाणी रागों अनुसार है। इसमें विचारों के स्थान पर भावों को प्रधानता दी गई है। श्री गुरु ग्रंथ साहब दर्शनशास्त्र नहीं अपितु जीवन शास्त्र है।

प्रश्न : श्री गुरु ग्रंथ साहब जी की रचना सामग्री कैसी है ?

उत्तर : श्री गुरु ग्रंथ साहब जी की रचना सामग्री दार्शनिक व सांस्कृतिक रूप

में विशाल, बहुपखी व गंभीर है जो प्रत्येक व्यक्ति की संपूर्ण मानसिक, नैतिक व आध्यात्मिक जरूरतों की पूरी करती है। यह महान ग्रंथ बहुत आसानी से समझा जा सकता है। यह लोगों के कल्याण व उन्नति के लिए लाभदायक है।

प्रश्न : श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में लिखी बाणी किस भाषा में हैं?

उत्तर : श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी में लिखी संत भाषा गुरुमुखी लिपी में लिखी गई है। इसकी भाषा की सरलता, सुबोधता व सटीकता सभी को आकर्षित करती है।

प्रश्न : सिक्ख धर्म के मुख्य सिद्धांत क्या है ?

उत्तर : * सारी सृष्टि का कर्त्ता ईश्वर है, वह पूजनीय है । देवी–देवताओं के अवतार, किसी व्यक्ति विशेष की पूजा सिक्ख के लिए योग्य नहीं ।

* मनुष्य परम–ज्योति का अंश है। जीवन का उद्देश्य उस ज्योति में लीन होना है।

* अंहकार का अंत सत्य की प्राप्ति का साधन है ।

* नाम सिमरन बहुत जरूरी है ।

* गुरुओं को आदर्श व उनके बताए मार्ग से परमात्मा से मिलाप होता है।

* जीवन परिवर्तन में गुरु की संगत का महत्वपूर्ण स्थान है

* संसार कर्म–भूमि है। अतः मनुष्य को कर्म–योगी बनना चाहिए ।

* माया का त्याग जरूरी है, जो प्रभु का ध्यान लगाने पर संभव है ।

* सेवा, नम्रता, दया आदि गुणों का ग्रहण व लोभ, मोह, अहंकार अवगुणों का त्याग–सदाचार का मूल मंत्र है।

* देवपूजा, पूजा–अर्चना, मूर्ति पूजा, जात पात, वर्ण मर्यादा स्वर्ग नरक, पतित–पावन, सूतक–पातक, व्रत–रोजा, शगुन–अपशगुन टूनातवीत व अन्य रुढ़िवादी विश्वासों का सिक्ख धर्म में कोई स्थान नहीं है।

प्रश्न : दस गुरु साहिबान के क्या नाम है ?

उत्तर : 1. गुरु नानक देव जी
2. गुरु अंगद देव जी
3. गुरु अमरदास जी
4. गुरु रामदास जी
5. गुरु अर्जुन देव जी

6. गुरू हरगोबिन्द जी
7. गुरू हर राय जी
8. गुरू हरकृष्ण जी
9. गुरू तेग बहादुर जी
10. गुरू गोबिन्द सिंह जी

प्रश्न : चार साहबजादों के क्या नाम है?

उत्तर : 1. साहिबजादा अजीत सिंह
2. साहिबजादा जुझार सिंह
3. साहिबजादा जोरावर सिंह
4. साहिबजादा फतेह सिहं

प्रश्न : पांच प्यारों के क्या नाम है?

उत्तर : 1. भाई दया सिंह
2. भाई धर्म सिंह
3. भाई हिम्मत सिंह
4. भाई मोहक्म सिंह
5. भाई साहिब सिंह

प्रश्न : सिक्ख धर्म में पांच तख्त कौन से है?

उत्तर : 1. अकाल तख्त साहब
2. तख्त केसगड़ साहब
3. तख्त दमदमा साहब
4. पटना साहब
5. हजुर साहब

❖❖❖

सिक्ख धर्म व धार्मिकता
(श्री गुरू नानक देव जी)

क्या संसार में ऐसा कोई होगा, बताए, जो अपनी युवावस्था में उस शक्ति को जानने के लिए उत्सुक व प्रयत्नशील हो जिस के कारण इस ब्रह्माण्ड का अस्तित्व है, ब्रह्माण्ड की प्रत्येक वस्तु निरन्तर गतिशील है, कभी एक क्षण भी कोई गतिविधि रूकी नहीं उथल पुथल जो हुए हैं या हो रहे हैं, उनका कारण मनुष्य है। कोई है ऐसा शरीर जो पूरी जिन्दगी में अलग–अलग स्थानों पर बिना सुरक्षा के पैदल गया हो व उस रूहानी शक्ति की स्तुति करते थका हो।

आत्म–निरीक्षण करके देखें, संसार की सभी पुस्तकें पलट लीजिए, महान विद्वानों से पूछ लीजिए, कोई है, था या होगा जिसने गिला–शिकवा न किया हो, दुःखियों के पास पहुंचा हो, दुःखी न हुआ हो, भय–भीत न हुआ हो, विरोधियों से डरा न हो, मोह–माया का बन्धन को त्यागा हो, परिवार से मोह न हो, सुख की इच्छा की हो, भूख–प्यास को सहा हो, किसी से मदद ली हो, गुट–बाजी की हो, सच को हमेशा सच कहने की हिम्मत दिखाई हो, महान संगीतकार हो, दैविक–शक्ति को पहचानता हो, अपने आप को तुच्छ कहा हो, स्त्रियों को इतना सम्मान दिया हो, अटल सच्चाई का नारा दिया हो, अपने आप को नम रखा हो, भाई चार का प्रचार किया हो, दुःख सुख को एक समान माना हो। फिर आओ ! बाबा नानक, गुरु नानक, 'सरबत का भला' के संदेश की घोषणा करने वाले, महान महान महान् सत् गुरु जी की तरफ से सच, मेहनत, भाई–चारे, प्रभु के आर्शीवाद का धन्यवाद और सुखी जीवन में उनके द्वारा बताए गए मार्ग पर चलने का यत्न करें, झूठ, ठगी, बेरहमी से परहेज करें। दुनिया अपने आप गुरु नानक के सिद्धान्तों का अनुसरण करेगी, फिर न तो परमाणु और न ही हाईड्रोजन बम चल सकेंगे।

गुरु नानक देव जी का मानवता के प्रति योगदान के बारे में यदि सोचें तो कोई उन के बराबर का नहीं दिखाई देता। वह आलौकिक थे और हैं। उनका जन्म गांव तलवंडी, शेइखुपुरा जिले में पटवारी पिता कल्याण दास जी व माता तृप्ता के घर हुआ। तलवंडी का जागीरदार राय बुलार है, मेहता कल्याण दास उस का पटवारी है। यह क्षेत्र उपजाऊ नहीं था, व खेती उन

दिनों वर्षा पर निर्भर करती थी। गांव में अलग–अलग जातियों के लोग रहते थे, जिनमें मरासी, पंडित व मौलवी थे। कच्ची गलियां व घरों की छतें कच्ची व पशु खेती व दूध के लिए होते थे।

चारावाह उन पशुओं को चारे के लिए बाहर ले जाते थे। गलियों में बच्चे खेलते थे। पटवारी का दबदबा तब भी था और आज भी है।

गांव से दूर छोटा सा कस्बा चुहड़खाना था जहां से गांव के दुकानदार घरेलू सामान लेने जाते थे। गांव में कुछ छोटी दुकानें ही होंगी। मेहता कालू जी खत्री थे इसलिए उनके पास हिसाब किताब रखने की कला थी। जागीरदार उनका आदर सत्कार करता था। मेहता कालू जी व माता तृप्ता के दो बच्चे थे, बड़ी लड़की का नाम नानकी था, क्योंकि उनका जन्म ननिहाल में हुआ था, व दूसरे बच्चे का नाम, जो उससे पांच साल छोटा था, नानक रखा।

माता–पिता की इच्छानुसार, जब नानक पांच वर्ष के हुए, उनकी शिक्षा आरंभ की गई ताकि वह अपने पिता का कारोबार सम्भाल सके। नानक ने उस समय के अनुसार शिक्षा ग्रहण की। गणित (लम्बे), संस्कृत सिर्फ पढ़ी ही नहीं अपितु पूरा ज्ञान प्राप्त किया। घरेलू काम–काज जो माता पिता ने कहे, आज्ञाकारी बालक की तरह किए। घर के पशुओं की देखभाल की। अपने से छोटे–बड़े व हम उमर वालों के साथ दोस्ती भी की। उनकी एक मरासी लड़के 'मरदाने' के साथ मित्रता हो गई। वह 'तूंबी' वाद्य बजाने का शौक रखता था, व उसका उनके घर आना जाना भी था। दोनों में आपसी तालमेल था वह मेहता कालू जी का विश्वासपात्र नौजवान था इसलिए चूहड़खाने कस्बे में उसे नानक के साथ 'सौदा' खरीदने के लिए भेजा होगा ताकि नानक गांव में घरेलू वस्तुओं की दुकान खोल सके। इस तरह गांव में लगभग 15 वर्ष बीत गए। इस दौरान बड़ी बहन की शादी, सुल्तानपुर लोधी में जलन्धर के पास ब्यास के दूसरी तरफ मुस्लमान नवाब दौलत खां लोधी था, यह पठान सरकार का केन्द्र था व उसके पास भाई जयराम नौकरी करता था, के साथ हुई। भाई जयराम का सरकार के दरबार में मान सम्मान था।

राय दी तलवंडी में मेहता कालू जी के सुपुत्र नानक का उदास चित्त, गहरी सोच में डूबे रहना, माता–पिता को दुविधा दे रहा था।

जैसे कि समाज में होता है। उन्होंने बीबी नानकी जो शादी शुदा थी, के साथ सलाह करके उन्हें नौकरी करने के लिए बहनोई श्री जयराम के साथ सुल्तानपुर लोधी भेज दिया।

नौजवान नानक माता–पिता व बहनोई का हुकम मानते हुए सुल्तानपुर

लोधी पहुंच गए व नौकरी कर ली। मोदीखाने में काम करते हुए, अलग–अलग श्रेणीयों के लोगों के साथ उनका मेल होता रहा जैसे गरीब, जो मोदी–खाने से सरकारी अनाज लेते थे, सरकारी उच्च पदवी वालों के साथ व मुस्लमान व हिन्दुओं के साथ। इनके साथ नानक जी का विचार–विमर्श होता था। एक जैसी सोच वालों के साथ दिली रिश्ता बंध जाता है।

अध्यात्मिक सोच वाले, गरीब व धनवान, जो कर्ता के बारे विभिन्न विचार रखते, सभी शामिल थे क्योंकि नानक जी किसी के साथ भेद–भाव नहीं रखते थे। इस तरह से लोगों के साथ उनका दायरा बढ़ता गया। नानक जी को चाहने व प्यार करने वालों की गणना बढ़ती गई। उनके विचारों की चर्चा हकुमत के दरबार तक पहुंच गई। नवाब भी बाबा नानक को चाहते थे। सुल्तानपुर उस समय इस्लाम–ज्ञान का केन्द्र था। बाबा नानक जी को ब्रह्मज्ञानी मानते हुए सभी उन्हें आदर–सत्कार से बाबा जी कहने लगे। बाबा जी संस्कृत, फारसी व अरबी भाषों के विद्वान थे।

बाबा जी का स्वयं का जीवन बहुत सरल था। मोदी खाने के काम में वह बहुत दिलचस्पी लेते थे। कभी किसी के साथ धोखा नहीं करते थे, इसी लिए क्षेत्र के लोग उन्हें नेक व धार्मिक प्रवृत्ति के रुप में जानते थे। वह प्रत्येक काम नियमबद्ध करते, प्रभात समय में स्नान करते व परमात्मा के साथ जुड़ जाते व सोचते कि वह कौन है, कहां है, कैसे मिल सकता है, कैसे उसे प्राप्त किया जा सकता है, क्या वह मन्दिर, मस्जिद या डेरों में रहता है जिस तरह की धारणाएं उस समय पर थी। क्या वह भगतों, संतों, महापुरुषों के हृदय में निवास करता है, इन सभी विचारों की वह स्पष्टता चाहते थे।

बाबा जी सामाजिक जीवन यापन करते थे। माता पिता व सगे–सम्बिधयों की इच्छा अनुसार उनकी शादी करवाई गई व उन्होंने दुनियादारी भी निभाई। उनके घर में दो पुत्रों ने जन्म लिया व उन बालकों को पुत्रों वाला प्यार भी दिया। ससुराल पक्ष वालों के साथ मेल जोल भी रखा, गृहस्थ जीवन, सुल्तानपुर में बड़ी जिम्मेवारी से निभाया। बाबा जी ने कभी किसी को नाराज़ नहीं किया। 'सभी मनुष्य बराबर हैं,' न कोई हिन्दू, न कोई मुस्लमान पर ज़ोर दिया। किसी से डरो नहीं, न ही किसी को झूठा खुश करो। धार्मिक समानता के संदेश को सार्थक कर दिखाया। शाही मस्जिद में नमाज़ पढ़ने का शाहीबाज़ का न्यौता कबूल करके शाही नमाज़ में हिस्सा लिया। परन्तु उनके कर्मकांडों में शामिल नहीं हुए। पूछने पर उपयुक्त उत्तर दे देते।

सभी हैरान होंगे, हिन्दू दुविधा में होंगे व मुस्लमान हैरान होंगे कि बाबा नानक हिन्दू होते हुए भी नमाज़ पढ़ने गए। बाबे नानक के लिए सभी धर्म बराबर थे। प्रभु का सिमरन करने के सभी ढंग ठीक है, कोई गलत नहीं।

बाबा जी ने मन बनाया कि क्यों न इस जगत को देखा जाए जो कि सुल्तानपर लोधी व तलवंडी से कई गुणा बड़ा है। बाबा जी अपने साथी भाई मरदाने, जो कि राय दी तलवंडी का साथी था, उनसे आयु में 9 साल बड़ा व तूंबी बजाने का शौकीन था, को साथ ले कर संसार देखने के लिए चल पड़े।

रिश्तेदार सुल्तानपुर पहुंचे हुए थे। पत्नी व बच्चों को प्यार किया व बाबा नानक जी व भाई मरदाना पैदल चल पड़े। लाहौर का ब्यास दरिया (नदी) पार करते हुए, ऊँचे–नीचे टिब्बों के बीच से, जहां आज अमृतसर शहर है, निकलते हुए कसूर पहुंचे, वहां से लाहौर और फिर कई दिनों बाद एमनाबाद पूछ–पूछ कर भगत भाई लालो के घर, जिनके बारे में उन्होंने सुना होगा।

परमात्मा पर डोरी रखकर बाबा नानक पैदल ही चले थे, कोई वस्त्र व भोजन साथ नहीं लिया था। उस समय गांव बहुत कम थे। जंगल ही जंगल थे। जंगली जानवर, कड़ाके की सर्दी–गर्मी, टोए–टिब्बे, बाबा जी के लिए इनकी कोई महत्वता नहीं थी। वह अपने आदर्श की प्राप्ति के लिए निकले थे, भूख–प्यास की उन्हें कोई परवाह नहीं थी। जब कभी थकावट महसूस होती खुले मैदान या वृक्ष की छाया में बैठकर सांस लेते होंगे। कैसी भी परस्थिति हो, वह लगभग 20 मील पैदल रोज चलते थे।

एमनाबाद पहुंचकर बाबा जी की सब से पहली सांझ (मित्रता) भाई लालो जी के साथ हुई । उनके घर का दरवाजा खटखटाने पर भाई मरदाने ने एतराज जाहिर किया था। परन्तु बाबा जी ने भाई मरदाने को कहा कि वह सज्जन पुरूष के घर पहुंचे थे, यह कहते हुए उसे बाबा जी ने शान्त किया। वहां बाबा जी कई दिन तक ठहरे थे। वहां पर उनका पहला मेल (मिलाप) मलक भागों के साथ उसकी हवेली में हुआ था। वहां बाबा जी ने बहुत गिनती में एकत्रित लोगों में कहा कि भाई लालो जी की रोटी सच्ची कमाई की है। जबकि मलक भागो के भोजन में गरीबों व मुलजिमों का निचोड़ा खून है क्योंकि उन्होंने डरते हुए श्राद्ध के भोजन में हिस्सा डाला था। इस लिए मुझे भाई मलक की रोटी नहीं बल्कि भाई लालो जी की रोटी स्वीकार है। बाबा जी उस समय नौजवान थे व उनके मन में अकालपूरख के इलावा किसी का भय नहीं था।

बाबा जी ने इतिहास के अनुसार चार उदासियां (यात्राएँ) की थी। उनकी उदासियों का सफर 20 हजार मील से अधिक बनता है। वह चारों दिशों में गए –उत्तर में कश्मीर, हिमाचल, उत्तराखंड, बिहार, बंगाल (अविभाजित) असम तक। इस यात्रा के दौरान वह सिद्ध पुरुषों, पंण्डितों व ब्राह्मणों से विचार–विमर्श करते रहे।

वह समान विचारों वाले संतों व भगतों के साथ खुल कर विचार करते रहे। उनमें चतरदास जैसे बनारस के विद्वान पंडित भी शामिल थे। बाबा जी की वार्तालाप करने व समझने की शक्ति इतनी थी कि उनके सामने परमात्मा से सम्बधित विचार–विमर्श करने में कोई नहीं टिकता था। वहाँ उन्होंने पाखंडियों के पाखंडों का खुलेआम प्रदर्शन किया। वह हरिद्वार, कुरुक्षेत्र व जगन्नाथपुरी भी पहुंचे। नाटकीय ढंग से वहां की संगतों को स्पष्ट कर देते कि कर्मकाण्डों में शामिल पाखंडियों में अकारण भरोसा न करो, क्योंकि परमात्मा के द्वारा बनाए नियमों के विरुद्ध चलने वाले पाखंडी–धर्म के अग्रणीय, परमात्मा को कैसे समझ सकते हैं।

बाबा जी श्रीलंका गए। बाबा जी दक्षिण भारत में अलग–अलग स्थानों में गए। भारत का शायद ही कोई हिस्सा होगा जहाँ वह नहीं पहुंचे। भारत की विभिन्न दिशाओं में रहते हुए सन्तों व भगतों से मिले। जहां–जहां से उन्हें महापुरुषों की लिखी बाणी मिली उसे वह इकट्ठी करते गए। जब कभी वह जंगलों, रेगिस्तान, बर्फीले पहाड़ों पर कुछ समय के लिए टिकते तब वह भाई मरदाने को रबाब बजाने के लिए निवेदन करते। संगती बाणी का आनन्द लेते, उसमें लीन हो जाते व उसे अलग–अलग रागों में विभाजित करते जाते। उनके स्वर में आनन्दमय रस था, जो कोई उनसे बात करता, सुनता वह मस्त हो जाता, चाहे असुर था या फिर योगियों की संगत। मक्का–मदीना व बगदाद के पीर दस्तगीर आलम फाजल हकुमतें उन पर नाज़ करती थी।

बाबा जी को अपने भ्रमण के दौरान अनगिनत लोग मिले होंगे, सभी उनके रुहानी चेहरे, व्यक्तित्व व भजन का आनन्द लेते होंगे।

जब बाबा जी का जन्म हुआ था तब भारत लोधी के अधीन था। जब वह देशों–विदेशों में भ्रमण कर रहे थे, बाबर आगरे के तख्त पर बैठने की तैयारी में था।

जब बाबर ने एमनाबाद, जो अफगानिस्तान – भारत के सरहद पर है, हमला किया था। बाबा जी उस समय भाई लालो जी के घर में थे। बाबर ने गुस्से में फौज को शहर लूटने का आदेश दिया क्योंकि शहरवासियों ने दिल्ली

तख्त पर बैठे बादशाह इब्राहिम लोधी के डर के कारण 'कर' देने से इन्कार कर दिया था। फौज ने एमनाबाद को लूटा, कत्लेआम किया, बाबा नानक जी को पकड़कर जेल में बंद कर दिया। बाबा जी कभी क्रोध नहीं करते थे, किसी को गलत बात नहीं कहते थे। ऐसे भयानक दृश्य में बाबा जी ने बाबर को 'जाबर' कह दिया व बाणी रूप में 'बाबर की फौज' को 'पाप की जड़' कहा व एक शब्द के रूप में उस की ओर से किए जुल्म के प्रति आवाज़ उठाई। श्री गुरु ग्रन्थ साहिब में बाबर बाणी रुप में अंकित है। वहां से बाबा जी श्री करतारपुर साहिब अपने रहन–बसेरे पहुंच गए। बाबा जी ने योगियों के साथ अटल–बटाले व मुस्लमान फकीरों के साथ मुलतान में गहन विचार–विमर्श किया व उनका भी ईश्वरीय–दर्शन के सही मार्ग दर्शन किया।

बाबा जी ने रावी नदी के उस पार रहन–बसेरा बना लिया था उस बसेरे को बनाने में बाबा अजीत जी व बाबा बुढा जी का पूरा योगदान था। यहां बाबा जी ने लगभग 15 वर्ष कीर्त–कमाई करते हुए व्यतीत किए। यहां उनका परिवार भी रहता था व दूर–दराज से सेवक दर्शनों के लिए पहुंच जाते थे। यह स्थान आज भी रावी दरिया के उस पार करीब दो मील की दूरी पर स्थित है। उस समय दरिया रावी पास से बहता था। यह जिला गुरदास पुर का हिस्सा था, आजकल पाकिस्तान के जिले सियालकोट, पाकिस्तान में स्थित है। बाबा जी व परिवार इधर प्रथम भ्रमण (उदासी) के उपरान्त ससुराल परिवार के नाराजगी के कारण बसे थे। यह पूरा जंगल होता होगा। जंगली जानवर भी होंगे। रहने के लिए कच्चा घर भी बनाया होगा। डेरा कच्ची दीवारों वाली हवेली होगी जिसे धर्मशाला कहते हैं। पास की जमीन पर खेती होती होगी। बाबा जी खेती करते थे। बाहर से संगत के लिए लंगर का प्रबन्ध, लंगर की सेवा के लिए राशन, सूखी लकड़ी व खेत के लिए पानी के प्रबन्ध की जरुरत होती होगी। कैसे इन सभी का प्रबन्ध उस समय होता होगा, यह विचार हैरान कर देता है।

बाबा जी के साथ स्नेह रखने वाले हिन्दू भी थे व मुस्लमान भी व वे उन्हें गुरु नानक कहने लगे। वह अपने भ्रमण के दौरान कैसे दूर–दराज़ के स्थानों पर गर्मी–सर्दी की ऋतुओं में पहुंचते थे, कैसे बाबा जी अपने गन्तव्य स्थान पर पहुंचते, यह आज भी समझ से परे है। धन्य थे बाबा जी!

रास्ते पहाड़ी भी थे, जंगली भी, जिन रास्तों में दरिया थे वहाँ बेड़ी होती होगी, पैसे लगते होंगे। कहीं कहीं इतिहास में जिक्र आता है कि मरदाना गांव में खाने का प्रबन्ध करता था। अनेकों नेक–दिल लोग बाबा जी का

स्वागत करते और कई पत्थर भी मारते। भाई मरदाना उन्हें आकर बताता कहां के निवासी उन्हें पत्थर मारते हैं व कौन बैठा कर सेवा करते हैं। पत्थर मारने वालों को बाबा जी 'बसे रहने' का आशीष देते व सेवा करने वालों का 'उजड़ जाओ' का वर देते। इतिहास के अनुसार भाई मरदाने ने जब अपनी हैरानी प्रकट की तो बाबा जी ने जो कहा वे हैरान करने वाले कथन थे। बाबा नानक जी के वचन आज भी पाकिस्तान के दोनों गांव में सच माने जाते हैं। एक गांव के लोग आज भी उसी गांव में बसे हुए हैं जबकि दूसरे गांव के निवासी बाहर बसने के लिए गए व सारी दुनियां में सफल जीवन यापन कर रहे हैं व नेकी का उदाहरण दे रहे हैं।

बाबा नानक जी की भेंट के बाद जो वार्तालाप बटाले के योगियों के साथ हुई थी, तब उनकी गिनती अधिक थी व बाबा जी उनसे घिर गए। बाबा जी व उनमें अजीब प्रश्नों की झड़ी के उत्तर बाबा जी द्वारा दिए गए। उत्तरों ने योगियों के मुखीया को 'ला–जवाब' कर दिया। जिस कारण उन्हें कहना पड़ा 'धन्य तेरी कमाई बाबा नानक'। यह वार्तालाप श्री गुरु ग्रन्थ साहिब में 'सिद्ध गोष्टि' में प्रस्तुत की गई है।

गुरु नानक जी ने अपने अनुयायिओं को नाम जपने, कीर्त करने व मिल–बांटने का उपदेश दिया। धर्म, वहम, तावीत मूर्तिपूजा, कर्म–कांड पखंड हैं। पाखंडी लोग साधारण लोगों को बेवकूफ बनाने के लिए इन का प्रयोग करते हैं, स्वयं खाली बैठ कर लोगों की मेहनत की कमाई को ठगने का साधन बनाए बैठे हैं। जी–जान मेहनत करो व पेट भर खाओ, उस परमात्मा की नजर में सभी बराबर हैं। परमात्मा सभी का है व उसके पास जो अपनी मेहनत की कमाई का खाता है। सच से सच्चाई है, दिल की मैल स्नान से नहीं बल्कि मन की शुद्धता से व सच पर आधारित जीवन से ही सम्भव है। गुरु नानक देव जी ने यह आदेश ही नहीं दिया अपितु उसकी पालना भी की। जो आज तक किसी गुरु ने नहीं किया। बाबा जी ने गृहस्थ जीवन की पालना करते हुए सच की पालना की। यह मानव जाति के लिए एक उत्तम उदाहरण है।

ऐसा किसी के लिए सम्भव नहीं कि सब कुछ होते हुए, सब कुछ छोड़ कर कोई अपने लक्ष्य की पूर्ति के लिए बिना साधनों के इतना दूर पहाड़ो–जंगलों से निकले जो उस समय के मनुष्य की पहुंच से दूर था। आज भी सभी साधनों की उपलब्धता के होते हुए सरकारें जंगलों में रहते हुए आदि वासियों के पास जाने से डरती है। बाबा नानक जी लगभग 500 साल पहले कोडा

असुर से मेल कर लिया था। जहां इस्लाम के मुकदस स्थान पर मुस्लमानों के सिवाय कोई अन्य नहीं जा सकता, बाबा जी वहां गए। वह मक्का भी गए व बगदाद भी। जहां दूसरे मजहबों के अनुयायियों के लिए जाना वर्जित था। उन्होने दुःखी कोड़ियों की सेवा की व उनमें आत्मविश्वास जागृत किया जिससे वे खुश हुए।

हम कल्पना भी नहीं कर सकते कि बाबा जी बर्फीली–ठण्डी रातें कैसे व्यतीत करते होंगे, जूते भी टूटते थे, कपड़े मैले भी होते थे, फटते भी थे, पेट खाने को भी मांगता था, शरीर तो आखिर शरीर है, थकता भी होगा, गुरु जी आराम कैसे करते होंगे, उन्होंने खाने की सामग्री कभी नहीं रखी होगी। जब कभी प्रभु से ध्यान लगता था, भाई मरदाने को रबाब बजाने के लिए जरुर कहते थे व स्वयं प्रभु के साथ लीन हो जाते, व भाई मरदाना देखता ही रहता। फिर वह अपनी कही कविता को लिखते जाते । मक्का के मुस्लिम फकीरों ने जब पूछा कि कौन बेहतर है– हिन्दू या मुस्लमान, तो गुरू साहिब ने 'सभी बराबर हैं,' व मानव कल्याण के लिए तत्पर व्यक्ति को बेहतरीन बताया।

गुरु साहिब अपनी बाणी को रागों में रूपांतरित करते गए। 19 रागों में गुरु साहिब जी की बाणी गुरु अर्जुन देव जी ने गुरु ग्रंथ साहिब में सम्मानित की है। गुरु नानक देव जी एक महान संगीतकार थे जिनके स्तर तक कोई अन्य मनुष्य नहीं पहुंच सका।

उन्होंने केवल पथ–प्रदर्शन ही नहीं किया अपितु उस पथ पर स्वयं चले। स्वयं खेती की, वस्त्रों को कीचड़ से लथपथ किया अर्थात् कर्म करने के उपदेश की पालना वास्तविकता में की। दूर–दराज से आए श्रद्धालुओं के साथ बैठे, उनके सन्देह दूर करते, व सभी को व सभी के साथ लंगर (भोजन) करते। संगत के द्वारा लाई गई भेंट उतनी ही स्वीकार करते जितनी आवश्यकता होती। राशन जोड़ कर नहीं रखते थे। अधिकता के कारण घमंड होता है चाहे वह ज़मीन हो, धन हो या फिर अन्न के भंडार। गुरु जी आवश्यकता से अधिक सामग्री का त्याग करते थे।

उनके पुत्र भी त्याग पर विश्वास करते थे, विद्वान थे परन्तु गुरु जी की इच्छा अनुसार नहीं। गुरु जी की नज़र में भाई लहना की सेवा मन भाई व अपना अंत पास देखते हुए, भाई लहना जी को अपना अंग मानते हुए अंगद गुरु बना दिया। यह गुरु नानक साहिब का बड़प्पन था कि भाई लहनां जी की दूसरे रुप में गुरु अंगद कहते हुए, परिवारिक झगड़ों से मुक्ति के लिए, अपनी लिखी बाणी उन्हें सौंप दी व उन्हें करतारपुर रवाना कर दिया, व संगत को

कह दिया कि उनका गुरु अंगद है, वह खडूर बस गए हैं।

गुरु नानक देव जी की तरफ से आरम्भ की गई यह प्रथा दस पीढ़ियों तक चली जब तक सारे गुरुओं ने अपनी–अपनी बाणी को गुरु ग्रंथ साहिब में प्रकट न कर दिया। दसवें गुरु जी ने गुरु गद्दी गुरु ग्रंथ साहिब जी को दे दी।

बाबा जी ने बाणी लिखनी आरम्भ की। उन्होंने एक बाणी राग में नहीं लिखी थी। यह सारी बाणी का सार था। जपुजी साहिब में सारी बाणी का सार है व यह राग रूप में नहीं। यह जप करने के उद्देश्य से लिखी गई है।

मूलमन्त्र जिसमें परमात्मा के गुणों व उसकी प्राप्ति गुरु के मार्गदर्शन से सम्भव है, का उल्लेख किया गया है। उन्होंने मूलमन्त्र की व्याख्या भी श्लोक रूप में की। जिस के अनुसार परमात्मा आदि में भी सच था, वर्तमान में भी सच है भविष्य में भी सच है, व हमेशा सच रहेगा। उस पारमात्मा के गुणों की व्याख्या 38 पौड़ियों में करते हुए उस परमात्मा तक पहुंचने का मार्ग दर्शन भी किया। व श्लोक द्वारा निश्चित किया कि परमात्मा सब कुछ है।

गुरु साहिब जी, भाई लहनां जी को गद्दी देने के उपरान्त, लगभग 2 सप्ताह बाद दरबार साहिब में प्रभु चरणों में विराज गए। वह सम्पूर्ण मानव जाति के गुरु थे, हिन्दू–सिक्ख व मुसलमान, आज भी गुरु मानते हैं। अपने धर्मानुसार बाबा जी को परमात्मा रूप मानते हैं व उनकी पूजा करते हैं।

गुरु नानक साहिब द्वारा आरम्भ की गई रीति भाई लहनां जी को एकत्रित हुए संगत के समक्ष गद्दी सौंपने के उपरान्त माथा टेकना बेमिसाल था, गुरु नानक साहिब जी की ओर से चलाई गई लहर अन्य पुरातन धर्मों में अद्वितीय थी। अधिकतर गिनती सनातन धर्म के अनुयायिओं की थी जो मूर्तिपूजा में विश्वास रखते थे व जिन्होंने बौद्ध धर्म का प्रचलन नहीं होने दिया।

सिक्ख धर्म, हिन्दू धर्म से उत्पन्न सुधार लहर के रुप में प्रारम्भ हुआ व बढ़ता गया। हिन्दू धर्म के अनुयायी यह समझते थे कि गुरु नानक साहिब जन्म से ही हिन्दू धर्म से सम्बंधित हैं इसलिए बाबा जी को सीधे तौर पर जानने वालों के इलावा ब्राह्मणवाद को कोई मुश्किल नहीं थी। बाबा जी का साथ देने वाला मरासी था यह इस लहर के बढ़ने–फूलने के पक्ष में था। बाबा जी को हिन्दुओं या मुस्लिम फकीरों के पास जाने पर कोई हिचकिचाहट नहीं थी। उनका जानवरों व वनस्पति के साथ अपनत्व था। वह पवन को गुरु, पानी को पिता व धरती को माता के सम्मान मानते थे।

गुरु अंगद साहिब गुरु जी की आज्ञानुसार कानों कान खबर किए

बिना खडूर साहिब माता विराई जी के घर प्रस्थान कर गए। सिक्खों के यह जानने पर वे बाबा बुढ्डा जी की नेतृत्व में खडूर साहिब माता विराई जी के घर पहुंच गए, गुरु जी के दर्शन किए। जैसे–जैसे लोगों को पता चलता गया गुरु घर के सेवक यहां पहुंचने लगे व रौनकें लगनी शुरु हो गई। दुश्मनों का भी परोपकार हुआ। उन्होंने गांव से बाहर संगतों के लिए कच्ची हवेली बना दी। भाई अमरदास जी ने गुरु घर में लंगर व गुरु जी के स्नान की सेवा आरम्भ की व उसे बखूबी निभाया। हुमायूं बादशाह भी शेरशाह से डर कर खडूर साहिब गुरु घर में शरण के लिए पहुंच गया।

गुरु अंगद देव जी ने अंतिम समय को पास जानते हुए गुरु अमरदास जी को तीसरे गुरु का सम्मान दिया। गुरु अमरदास जी उस समय 74 वर्ष के थे, व घरेलू उलझनों से बचने के लिए गुरु अंगद देव जी ने उनको ब्यास नदी जहां से वह रोज गागर में पानी भर कर गुरु जी को स्नान करवाते थे, पर अपना स्थान बनाने की आज्ञा दी ताकि उनका सुपुत्र व अन्य रिश्तेदार, गुरु अमरदास जी के लिए कोई समस्या न खड़ी कर दे।

गुरु अमरदास जी ने शीश झुकाते हुए, आज्ञा मानते हुए गोविंदवाल में ब्यास नदी के किनारे पर जमीन मूल्य खरीद ली। कितनी मुश्किल उस समय हुई होगी जब न तो कोई मकान था न ही संगत को बैठाने की जगह, न ही लंगर बनाने या खिलाने की जगह । गुरु अमरदास जी की आयु 74–75 वर्ष की थी। बुढ़ापा शुरु हो चुका था, परन्तु उन्होंने आज्ञा की पालना की। नदी के किनारे–किनारे सरकण्डा होगा। नदी वर्षा ऋतु के दौरान दूर–दूर तक फैलती होगी। ऊंची जगह पर गुरु जी ने निर्माण शुरु करवाया होगा। स्वच्छ जल के लिए जलाशय चाहिए होगा व जलाशय के बीच जाने के लिए सीढ़ियां। सम्भव है कि गुरु जी स्वयं भी टोकरी उठाते होंगे उनको देखकर संगत को जोश आता होगा। यह कोई एक घंटे, एक सप्ताह या एक माह का कार्य नहीं था। कई वर्षों का कार्य था। भीष्ण गर्मी भीष्ण सर्दी थी। नदी में उफान के दौरान आसपास नुकसान होता होगा। दूर–दराज से आई संगत के लिए राशन–पानी व रहने का प्रबन्ध, उनकी समस्याओं का निर्वाण करना, अपनी बाणी लिखनी जो गुरु ग्रंथ साहिब का अंग है। परिवारिक जीवन को निभाना, बीबी दानी व तानी का विवाह करना, दामादों का वहां रहना व सेवा करना, स्वयं के दो जवान पुत्र, उन सब का ध्यान रखना कोई साधारण बात नहीं थी।

वह स्वयं प्रत्येक कार्य में दिलचस्पी लेते थे। संगतों की सेवा करनी

व स्वयं कार्य करना, जब आज जैसी टॅक्नालोजी के युग में वर्षों लग जाते हैं तब गुरु जी ने गोबिंदवाल कैसे बसाया होगा, यह सोचने में असमर्थ हूँ।

गुरु अमरदास जी की रूहानी खुराक जो उन्हें गुरुगद्दी प्राप्त होने के समय गुरु अंगद देव जी से मिली थी, ने कोई घबराहट नहीं रहने दी। सभी समस्याएं हल हो गई। बीबी दानी व बीबी तानी जी के विवाह हो गए। पुत्र भी अपने नियन्त्रण में रहे, उन्होंने कोई समस्या नहीं पैदा की। दोनों दामाद मेहनती थे, मजबूत थे, सेवा करते थे । गुरु साहिब जी ने छोटे दामाद को सेवा करते देखा था, उस में सहज, सूझ–बूझ, नम्रता, हिम्मत, मेहनत करने की चाह, हँसमुख स्वभाव, सभी से अच्छा स्वभाव, मीठे बोल, सारी संगत के साथ चलने की चाह थी। इसी लिए गुरु अमरदास जी ने गद्दी के लिए भाई जेठा जी को योग्य समझा व गद्दी उनको सौंप दी व आज्ञा दी कि वह अपने लिए योग्य स्थान ढूँढ लें। भूमि, जो नीचली थी, जहां अनेकों वृक्ष थे व पानी से भरी रहती थी, जिसे स्वयं गुरु अमरदास जी ने पसन्द की, पर भाई रामदास जी ने सरोवर की सेवा आरम्भ कर दी। उन्होने परिवार के लिए कच्चे घर बना लिए होंगे। आप जी ने पहले संतोखसर फिर रामदास सरोवर की सेवा आरम्भ कर दी। बाबा बुढ्ढा जी बेरी वृक्ष के नीचे बैठकर संगत को उत्साह देते रहते। गुरु साहिब जी स्वयं भी सेवा में व्यस्थ रहते। संगत ने सेवा करनी व स्वयं के रहने के लिए भी घर बनाए। गुरु साहिब जी ने राजस्थान से अलग–अलग व्यापार के व्यापारी बुला लिए जिस से व्यापारिक प्रगति हुई। सेवा भी होती व कारीगरों को मेहनताना भी मिल जाता। गुरु साहिब धन, जो संगत भेंट करती, का सदुपयोग करते। प्रत्येक को उसकी मेहनत मिल जाती। सरोवरों के चारों तरफ शहर फैलना शुरु हो गया। 'वसदी सघन अपार अनूप रामदासपुर'।

लाहौर पहले ही मशहूर शहर था, जो पठानों व मुगलों के काल में राजधानी थी। गुरु घर से जुड़े हर मज़हब के लोग चक गुरु रामदास, रामदास पूरे, गुरुदर्शनों के लिए पहुंचने वालों की गिनती बड़ती गई। पहले 'सरोवर' का नाम 'चक रामदास रामदास पुर' था जो बाद में अमृतसर के नाम से प्रसिद्ध हो गया व यह सिक्खी का केन्द्र बन गया।

गुरु रामदास जी के तीन सुपुत्र पृथ्वीचन्द जी, महादेव जी व अर्जुन देव जी थे। ज्योति–जोत के समय उन्होंने सब से छोटे सुपुत्र अर्जुन देव को योग्य समझते हुए गद्दी उन्हें सौंप दी। उनकी आयु उस समय लगभग 18 वर्ष थी। गुरु अर्जुन देव जी ने अपने पिता जी को बाउली साहिब गोविन्दवाल व सरोवर की सेवा करते टोकरियां उठाते देखा था, व उन्हें भी सेवा का

शौक था। उन सरोवरों के बीच इमारत खड़ी करने का विचार किया। लगभग 25 वर्ष की आयु में उन्होंने सारी कौमों के विद्वानों, भगतों व भले लोगों को सरोवर के केन्द्र पर एकत्रित होने का आयोजन बना लिया। वहीं दरबार साहिब बनाया व कीर्तन करने की प्रथा शुरु की। यहां तक पहुंचने के लिए एक रास्ता भी बनाया। सरोवर में पानी धरती में से इकट्ठा हो जाता। सिक्ख स्नान करते, गुरु जी के दर्शन करते व वहीं कीर्तन श्रवण कर लेते। पीर–फकीर वहीं गुरु जी के पास पहुंच जाते। उस स्थान की पवित्रता रखने के लिए स्नान के उपरान्त जूते दूर उतार कर अन्दर उस स्थान पर जाते जहां कीर्तन दरबार सजा होता था। गुरु नानक साहिब, गुरु अंगद देव जी, गुरु अमरदास जी व गुरु रामदास जी की बाणी को रागों अनुसार पढ़ा व सुना जाता।

गुरु नानक साहिब जी की बाणी 19 रागों व 974 शब्दों में, गुरु अंगद देव जी ने 63 श्लोक, गुरु अमरदास जी ने 17 रागों व 869 शब्दों में, गुरु रामदास जी ने 30 रागों में 638 शब्दों तथा गुरु अर्जुन देव जी 31 रागों में 2312 शब्द, गुरु तेग बहादुर जी के 115 शब्द गुरु ग्रन्थ साहिब में लिखे गए है जो गुरू ग्रन्थ साहिब के अंग हैं।

गुरु नानक साहिब जी ने अपने देश–विदेशों को भ्रमण के समय प्रभु के नाम का, सच का, मेहनत का, असलीयत का, वहमों, कर्म काण्डों व परमात्मा की स्पष्टता का छींटा निडरता से उस समय दिया जब मनुष्य जाति–वर्ण में बंटी हुई थी। उस छींटें के फलस्परुप गुरु नानक देव जी की सोच अवतरित हुई व जगह जगह दूसरे, तीसरे व चौथे गुरुओं के समय परफुल्लित हुई। उस सोच को दबाने की पहली कोशिश के अन्तर्गत पांचवें गुरु जी को जटिल परीक्षा में डाल दिया गया था परन्तु गुरु जी ने अपना बलिदान देकर विरोधियों को शान्त कर दिया, हैरान कर दिया, उनकी सोच के सब विपरीत हुआ।

छठे गुरु जी के साथ आर–पार का युद्ध आरम्भ हुआ। तीन गुरुओं ने सही समय का इन्तजार किया और नौवें गुरु जी को पुनः परीक्षा में डाल दिया गया। नतीजा उनकी अतुल्य शहादत थी। उन्हें भयभीत करने के लिए उनके सिक्खों पर जुल्म किए गए। सब कुछ करने के बावजूद दुश्मनों को शान्ति नहीं मिली।

दसवें गुरु बाल गोबिंद सिंह जी को जब भाई जैता जी ने श्री गुरु तेग बहादुर जी का शीश को धड़ से अलग देखा तो उनका खून खौला।

निश्चय किया कि दुश्मनों को ईंट का जवाब पत्थर से ही देना पड़ेगा। वह यह मान कर चले कि गुरु नानक देव जी के सेवकों को उसी ढंग से तैयार कर अपने दादा जी श्री गुरु हरगोबिन्द साहिब जी की तरफ से आरम्भ मीरी–पीरी की तलवारों को चमकाना पड़ेगा व मैदान–ए–जंग में अजमाना पड़ेगा। उनका लक्ष्य जालिमों को हरा कर जुल्म समाप्त करना था। उन्हें भविष्य का अनुभव हो गया होगा। परिणाम का पूर्व ज्ञान हो, तो ईश्वर व्यक्ति को सहनशक्ति देता है। उन्होंने स्वयं को इस अनुरूप तैयार किया। सन्त के साथ–साथ यौद्धा भी बने, मैदान–ए–जंग में अपने साथियों के लिए उदाहरण प्रस्तुत किए। सभी सेवक लड़ने मरने व दुश्मनों के छक्के छुड़ाने के लिए तत्पर थे। गुरु साहिब जी की बहादुरी की गाथा दूर–दूर तक फैल गई। राजे उनके पास न्याय के लिए पहुंचते, स्वयं के झगड़ों को सुलझाने के लिए जाते, गुरू जी से सहायता लेते व नजराने पेश करते। गुरु अर्जुन देव जी द्वारा गुरु ग्रंथ साहिब में शामिल बाणी को कविता रूप में रूपांतरित करते व अपने पिता द्वारा रची बाणी को गुरू ग्रन्थ साहिब जी का अंग बनाकर, गुरु ग्रन्थ साहिब जी को गुरु मानने की आज्ञा देकर स्वयं परलोक सिधार गए।

सिक्खों को सिंह बने रहने की बक्श (आशीष) दी तथा उन्हें जुल्म व जालिम की समाप्ति करने के लिए प्रेरित किया। भारतीयों में डर–भय का अन्त कर दिया, गीदड़ों से शेर बना दिया। सिंह शब्द बहादुरी, नेकी, सेवा, सच व मेहनत का प्रतीक बन गया। उस की अलग पहचान बन गई। समझदारी व पहनावे के ढंग का डंका संसार के विभिन्न देशों में बजने लगा। गुरु साहिब की शिक्षा ने भारत को आजादी दिलवाई।

यह सारी कृपा गुरु नानक देव जी के कारण हुई जिनका प्रकाश एक दूर–दराज गांव में हुआ। उनके द्वारा लगाया गया सिक्खी का पौधा आज बहुत बड़ा वृक्ष बन चुका है जिस की ठण्डी छाया में सिक्ख आनन्द ले रहे हैं, परन्तु प्रथम गुरू जी के द्वारा दिए गए सन्देश को भुलते जा रहे हैं। आओ ! निजी स्वार्थों से ऊपर उठ कर, जाति–वर्णों व झूठे लालच का अनुसरण न करते हुए सच्चाई, इन्साफ व मानवता का मार्ग अपनाते हुए इस आनन्द का आनन्द लें।

❖❖❖

PREFACE TO THE READERS

All global religions practised by humans are the manifestation of " The Absolute Jeev Atma" i.e The Providence that operates upon all the visible and non visible creations, looks after the Universe and manages everything in its place and is permanent and resolute which makes and breaks the cosmic elements accordingly. To maintain the perfect balance in the Universe "This Ommipotent" ultimately stays connected with everything on the mortal and constant journey of Universal life, not allowing any mortal to remain stable and permanent.

All religions try to make their best to solve the riddle pertaining to the Almighty ever since He created and kindled life. All Prophets convey the general public the moderate spiritual understanding of the existence of 'The Absolute'. The Prophets appeal masses, public follows them and the path shown by them. Religious beliefs change from time to time. People stick to convincing beliefs and those who do not get convinced find some other religious sect. For the solace of mind they humbly pray unto their religious person worthy of veneration so that their wishes be fulfilled. The methods advised by all the religions attempt to find "The Absolute" and they look to have the intense feeling to be one with the Lord.

Religion is not a product to be evaluated. It is not an article of trade. It is a privileged sentiment, which though being subtle in nature is terribly a strong feeling upon which one likes to be a sacrifice. The religions imposed by force and based on deceit are fragile threads, which cannot stand and survive the test of time. Only those religions are permanent, resolute and steadfast

which have the quality of newness in their origin. They are genuine and true. They teach good conduct and sacrifice for others. They do not teach humans to indulge in worldly comforts and pleasures like Vam Marga religions(both orthodox and heterodox).They(Vamamarga sect) believe in the practice of the taste of worldly pursuits, culture, indulgence and practice of enjoyment to one's heart's content. According to Vamamargis:

"Babar Ba Aish Kosh Kay Aalam Dobara Naist"

It means there is little chance of one's coming in this world again. Those who follow such notions are not religious in conduct rather they are agnostics.

Sikh religion is the essence of all religions. Sri Guru Nanak Dev Ji was the founder of Sikh religion. Sikh religion yearns for betterment not solely for the followers of Sikh religion but prays for the welfare of the total humanity. Here lies the distinction of Sikhism. Sikhism stresses that one should always keep in mind 'The Absolute'. It believes in honest earning and dedicated living and in sharing the fruits of earning with the needy. Sikhism believes in the service of humanity without discrimination.

All religions are equal. The book in hand gives a brief and hurried look of this journey of religions discussing the origin of all religions, mentioning their qualities and messages 'know about thyself'. All religions talk about one Lord. He is known by many names like Allah, Ishwar, Prabhu, Rab, Pramatma and many more. Instead He is in all living and non living forms and every human being has the "Mark of The Almighty". I hope the readers will find the Oneness of the Lord and the needed awareness to know all the established prevalent religions of the world in simple and lucid language

❖❖❖

BRIEF INFORMATION ABOUT THE ESTABLISHED RELIGIONS OF THE WORLD

Introduction

Religion means the belief in the worship of that eternal truth (God) who is the creator and the controller of the entire universe. Every good deed which motivates the human soul towards upliftment, is Religion. This includes renunciation of the evil deeds and compilation of virtues like truth, patience, contentment, righteousness, honesty, discipline, service, good behaviour, humility, chastity and forgiveness. Whereas dishonesty, arrogance, adultery, violence, hatred and theft are considered evil deeds. Religion is love with the Almighty and craving to find Him. Religion means fulfilment of the obligations imposed on a human by the society. According to Bhai Veer Singh, the meaning of religion is patience and disposition, virtue, decorum, duty, righteousness and the appropriate behaviour following which a person attains the heavenly solace.

Zoroastrian Religion

Q : By which name is Zoroastrian Religion called in India?
A : In India, Zoroastrians are known as Parsees.

Q : In which countries are the followers of this religion found?
A : The followers of this religion found in the isolated areas of Iran and in India. In India Parsees live chiefly in Mumbai and Pune. There are around sixty thousand Parsees in India whereas the number of Parsees living in Iran is around

twenty five thousand.

Q : Where was Parsee religion originated?
A : Parsee religion was originated in Persia.

Q : In which powers did the people of Persia believe at that time?
A : The ancient Persians believed in the prevailing Polytheism (belief in more than one God). Zoroastrianism was formed as a revolt against the prevailing religion.

Q : Who was the founder of Parsee religion?
A : Zarathustra, better known as Zoroaster was the founder of Parsee religion.

Q : When and where was Zarathustra born?
A : Zarathustra was born in the town of Rae on the river Darji in Iran, somewhere between 1000 to 650 BC.

Q : What is the name of the sacred book of Parsees?
A : The name of the sacred book of Parsees is ‘Avesta’.

Q : In which areas had the Parsees been settled during Zoroaster’s time?
A : During Zoroaster’s time, Parsees had settled in the areas of Iran, Persia, Afghanistan, Turkistan, Uzbegistan, and Tajigistan.

Q : By which name was the Omnipotent (God) known in Zoroastrian religion?
A : The people of Zoroastrian religion considered Ahura Mazda as their God and Zoroaster also preached to worship

Ahura Mazda.

Q : What was the name of Zartustra's father? Why did he try to kill him immediately after his birth and how did he survive?

A : The name of Zartustra's father was Porushaspa who instinctively came to know that the new born would put an end to the prevailing Polytheism and the other wicked practices after his birth. Hence, he conspired to kill his son with the help of priests but his wife thwarted his attempt to kill her son. Zaratustra was said to have laughed at the time of his birth.

Q : When and where did Zaratustra got enlightenment?

A : Zaratustra got the enlightenment at the bank of river Darji when he was thirty years old.

Q : Whose message did Zarathustra try to convey to the people and who opposed him?

A : Zaratustra tried to convey the message of Ahura Mazda (Almighty) which was opposed by the rulers. For this he underwent sentence many a times.

Q : Who was the first Royal disciple of Zaratustra?

A : King Vishtaspa was the first Royal disciple of Zaratustra.

Q : How and at which age did Zaratustra die?

A : Zaratustra died when he was 77 years old. He was murdered while he was praying in the battlefield.

Q : What were the reasons for the downfall of Zoroastrian religion?

A : Following were the reasons for the downfall of Zoroastrian religion

The people of Iran and western States of Persia could not stand against the Muslim powers of Arabs and they embraced Islam. Jaziya (tax) was imposed on those who did not accept Islam. Hence Parsees drifted to other countries. Many Parsees reached Sanjan in India in 765 BC and settled for good. They started afresh with their languages, dress and Customs. They built the Parsi Temple called Agni Mandir (Dar-e-mehr in Persian Language).

Q : What type of people are the Parsees who settled in India?

A : Parsees who have settled in India are corporate and young Turks. Parsees are strong willed and unshakable. They are very advanced in the field of craftsmanship so they stand aloft in the field of economic structure of India. They promptly adapt to western culture and they are very much in love with Guajarati language. They resolve their differences with mutual understanding.

❖❖❖

Hindu Religion

Q : Who invented the word Hindu? By which name the inhabitants of this place were known before that?

A : The word "Hindu" was given by the British. The ancient Aryans living near the Sindhu River were initially given the name of Sindhus. The word Sindhu was gradually converted and became Hindu. Islam's entry into India christened this place as Hindustan.

Q : Who was called Hindu with the advent of Muslims into India?

A : With the advent of Muslims into India, the people who worshipped deities and who wore' tilak', 'dhoti' and 'bodi' were called Hindus. These people were called Sanatanis.

Q : What are the rituals of Hindu religion?

A : Home Yagya, Pooja Archana, Sandhiya Aarti, Tiratha Yatra and Vrata are performed in Hindu religion.

Q : Which animal is respected the most in Hindu religion?

A : Cow is the most revered animal in Hindu Religion.

Q : Is Hindu Religion like other religions, a religion in the true sense of the word?

A : No. Hindu Religion is not a religion; it is a culture or heritage. It is an art of living.

Q : What is Varna? How is it classified?

A : Varna means colour. According to the color classification, Brahmin is white, Khatri is wheatish, Vaishya is yellow and Shudra is black.

Q : How does Hindu Religion divide human beings? How many Varnas are there?

A : Hindu religion divides human beings into four categories. Brahmin, Khatri, Vaishya and Shudra are the four Varnas. These are not castes. These categories are based on their professions.

Q : How was the division of work done in these four classes?

A : Shudras were given the service of all the other castes (they were barred from doing Dharma Karma).Agriculture and trade was allotted to Vaishyas. Khatris were given the job of providing defence .The Brahmins were allotted the religious tasks and the task of chintan of Brahma by performing rituals of Dharma Karma.

Q : What are the religious books of Hindus called? Tell their number and name them.

A : The religious books of Hindus are called Vedas They are four in number and are classified as Rig-Veda, Sam-Veda, Yajur-Veda and Atharva-Veda.

Q : Mention the prominent deities of Hindu religion.

A : Brahma, Vishnu and Mahesha are the prominent Deities of Hindu religion.

Q : By which name are these prominent Deities collectively known and what duties do they perform for the mankind?

A : These prominent Deities are collectively known as Trimurti. Brahma Ji is considered as The Creator, Vishnu Ji is The Operator and Shiva is the destroyer.

Q : What are the worshippers and non worshippers of the Idols called in Hindu Religion?

A : The worshipers of the statues of the Deities are called Sanatanis and the non worshipers are called Arya Samajis.

❖❖❖

Jainism

Q : Who was the founder of Jainism?
A : Jin Bhagwan or Rishab Dev was the founder of Jainism. He was the first Tirathnkara.

Q : How many Tirthankaras are there in Jainsim?
A : According to Jain belief there are twenty four Tirthankaras.

Q : Who is the last Tirthankara of Jainism?
A : Mahavir also known as Vardhmana is the last Tirthankara of Jainism. He is also called saint. The statue of Mahavir is golden in color.

Q : Mahavir (Vardhman) was the contemporary of which great religious personality?
A : Mahavir (Vardhman) was the contemporary of Gautam Buddha.

Q : When was Mahavir (Vardhamana) born?
A : Mahavir Vardhamana was born in 600 B.C.

Q : What was Mahavira's age at the time of his father's death?
A : Mahavira was 28 years old when his father died.

Q : Who prepared the framework of Jainism?
A : Mahavira prepared the framework of Jainism in 5th & 6th century.

Q : What does the Jain religion believe in?

A : Jains do not have one God. They do not believe in God as a creator.

Q : What is necessary to accept Jainism?

A : The followers of Jainism take five main vows- Ahimsa(Non-Violence), Satya(Truthfulness) , Asteya(Non-stealing), Brahmacharya (Celibacy, Chastity), Aparigraha (Non-attachment)

Q : What is the main principle of Jainism? What do the Jains do in order to follow it?

A : Jains believe in non-injury to anyone. All Jains wear white cloth mask to cover their mouth and nose so that they do not swallow any living creature like flies etc even by accident, while they are talking. They carry small brooms in their hands to sweep the path in front of them lest they unknowingly crush small insects.

Q : What are the main sects of Jainism?

A : Jainism is divided into two major sects—Digambara and Svetambara.

Q : How do the two sects differ in lifestyle?

A : The monks in the Digambara tradition do not wear any clothes whereas Svetambara monks usually wear white.

Q : Name the holy scripture of the Jains?

A : Agamas is the holy scripture of the Jains.

Q : What are Jain Saints allowed to eat and what is forbidden to

them?

A : Jain saints take sattvic food and boiled water.Half eaten food and unpure water is prohibited in Jainsim.

Q : Upto what age did Mahavir guided the Jains?

A : Mahavira guided the Jains upto the age of 72.

❖❖❖

Buddhism

Q : When and where was Sidhartha born?
A : Siddharta was born in Lumbini in Kapilvastu in 624 B.C. during the 5th century.

Q : Who were the father and mother of Siddhartha?
A : King Suddhodana was the father and Queen Maya Devi was the mother of Siddhartha.

Q : What was the first and ancestral name of Siddhartha?
A : His first name was Siddhartha and the family name was Gautama.

Q : Who were the wife and the son of Siddhartha?
A : Princess Yashodhara was the wife of Siddhartha. They had one child, a son named Rahula.

Q : What was the nature of Siddhartha?
A : Siddhartha was ascetic by nature. He had no liking for the worldly pleasures.

Q : Why did Siddhartha quit his house and went to jungles?
A : Siddhartha left his house for good in order to understand old age, sickness and death. He went into the jungles in the pursuit of happiness.

Q : What did Siddhartha do when he reached the jungles and where did he attain enlightenment?

A : Siddhartha meditated in the company of Sadhus in the jungles. After the meditation of 49 days, he attained enlightenment under a Peepal tree in Bodhgaya(India).

Q : By which name was Siddhartha known after attaining enlightenment?
A : Siddhartha was called "Buddha" after attaining enlightenment.

Q : Which prevailing rituals and customs were disapproved by Buddha and upon what he stressed to do?
A : Gautam Buddha disapproved Vedic traditions and stressed upon the practice of non-violence, meditation and renunciation.

Q : In which holy book are the teachings of Buddha available?
A : The teachings of Buddha are available in the holy book called Tripitaka (Palicanon).

Q : Why did Buddhism spread in Madhya Pradesh in India at first?
A : Buddhism spreaded form Thanesar to Orisa in Madhya Pradesh due to the personal visits of Buddha. Due to the canvassing of Buddhist missionaries, Buddhism spreaded in the whole of India, Lanka, Nepal, Burma, Afghanistan and Western Asia.

Q : What were the reasons for the spread of Buddhism?
A : The main reason for the spread of Buddhism was the exceptional and outstanding nature of Gautam Buddha. He never indulged in caste distinction and was against animal sacrifice. Simple doctrines and the translation of Bodhi

teachings in other languages increasingly drew people into this religion. King Ashoka embraced Buddhism and promoted it. All these were the reasons for the spread of Buddhism.

Q : What according to Buddha were the reasons of human sufferings? What path did he suggest to mitigate sufferings?

A : According to Buddha, the world is full of sufferings. The craving for more and more is the cause of sufferings. Getting free form these cravings help in salvation. The Bodhi path of salvation is called Ashtaya Marg.

Q : Why did Buddhism completely vanished from India?

A : The reason behind the complete extinction of Buddhism was the Muslim invaders who destroyed monasteries and Bodhi monuments. A large number of Bodhi missionaries were killed and converted into Islam. Restrictions were imposed on Bodhi dress by Hindu Kings and their properties were taken away. The other reason behind the extinction of Buddhism was that the Hindus hijacked the Bodhi agenda of Non-violence and love for animals. Moreover they included Mahatma Buddh in the list of their 24 deities.

❖❖❖

Judaism

Q : Inhabitants of which area of Palestine are called Jews?
A : The inhabitants of Israel (Habrew) in Palestine are called Jews.

Q : Who is the religious Prophet of Jews?
A : Moses is the religious Prophet of Jews.

Q : Name the sacred text of the Jews?
A : Torah is the name of the sacred text of Jews.

Q : In which field are the Jews most expert?
A : Jews are very good in business. They are very high tech-entrepreneurs.

Q : Which racial group tortured the Jews and forced them to spread all over the world?
A : Jews were seen as the killers of Christ. They were tortured and slaughtered on mass as they were considered atheists by the Christians.

Q : Which country took mercy on Jews and made their home coming?
A : British Govt. took mercy on the Jews and helped them to return to their home country.

Q : Which day is considered sacred for Jews? How many times a day do they offer their prayers?

A : Saturday is considered a sacred day by Jews. They take rest on this day and offer prayers (Namaz) seven times.

Q : How many fasts are observed by Jews?
A : Jews observe fasts for as long as forty days.

Q : When was Moses born? What was the name of his father?
A : Moses was born in Egypt in 1200 B.C. The name of his father was Amram.

Q : What happened at the time of the birth of Moses?
A : At the time of the birth of Moses, the king of Egypt, Pharaoh ordered that all the Hebrew baby boys were to be drowned. Moses was also placed in a basket and set adrift amid the reeds by the side of the Nile river. Pharaoh's daughter happened to be bathing in the river at that time. She took pity on him and planned to adopt him as her son.

Q : What is the meaning of Moses?
A : The name Moses comes from the Hebrew verb which means to "pull out/ draw out"(of water).

Q : When did Moses go to Arab and get married?
A : Moses went to Arab at the age of 40 and got married.

Q : Where did Moses meet God according to a heresy? For how many days did he interacted with God without having food and water?
A : According to a heresy Moses was there with Lord on Mount Sinai for forty days and forty nights without eating bread and drinking water. For this reason Muslims observe 40 Rozas.

Q : What heavenly message did Moses deliver to his followers?

A : Moses delivered the following message to his followers:

1. There has not arisen in Israel a Prophet like Moses.
2. No Idol worship.
3. There is no other God.
4. Saturday is sacred. This day is not for work because God took rest only on Saturday after creating the world.
5. Respect your parents.
6. Do not kill anybody.
7. Do not stand a false witness to your neighbour.

Q : How old was Moses when he died?

A : Moses died when he was 120 years old.

❖❖❖

Christianity

Q : Where did Christianity originate? In which parts of the world did it flourish?

A : Like other religions, Christianity started in Asia but its spread and influence was in the western countries.

Q : What was the reason of spread and influence of Christianity in western countries?

A : The reason behind the spread and influence of Christianity in Western countries was that the people there were by nature the lovers of justice, freedom and co-operation.

Q : Who started Christianity?

A : Jesus Christ started Christianity.

Q : What is the name of the holy book of Christians and in how many parts is it divided?

A : Bible is the Holy Book of Christianity and it is divided in two parts- Taurat and Injeel. Taurat is the promise sent by God for the mankind through Moses before Christ. In Injeel the life and teachings of Jesus Christ are described. The Bible is a constant story of man's turning his back on the Lord, the advancement of the Lord towards the man to bring him back to His refuge and His love towards His beings/ creatures.

Q : What is the main theme of Bible? What is the sole aim of a person described in the beginning of the book?

A : The Bible stresses upon the belief that the whole universe is created for ‘Man’. The Lord entered into His creatures- Adam and Eve in the form of soul. The sole aim of human beings is to love The Lord and sing His praise.

Q : Who is the father and the mother of the human beings according to Christianity? How does it deny the existence of the Lord?

A : Christianity considers Adam and Eve the father and mother of the early man who preferred their mood swings and defied the Lord. These satinic instincts developed among the humans and thus resulted in the man’s inclination towards sins.

Q : Who was both human and divine according to Christianity? When and where was he born?

A : Christians believe that Jesus was both human and divine. Jesus Christ was born circa 6 B.C in Bethehem to his mother Mary. Mary belonged to a poor family. Bethlehem was the glorious city of Jesus at that time and it was ruled by King David.

Q : Who was the mother of Jesus? What did she get to know about the birth of a son? Who baptized Jesus?

A : Mary was the mother of Jesus. She was a virgin. The angel Gabriel appeared before Mary and announced that she was going to be the mother of a son. She was engaged to Yusuf. Jesus was born in Bethlehem. After his birth he was kept in a manger after covering him in clothes. Some shepherds found him. Jesus was baptized by John who denounced the sinners and stressed for the repentance from sins.

Q : How did Jesus applied intuition and what did he do to make disciples?

A : After Baptism Jesus spent 40 days in prayer and meditation. Satan tested his ingenuity but Jesus won. Jesus performed miracles to feed 5000 people. When his disciplines decided to crown him as their king, Jesus refused.

Q : Who recognized Jesus as the living son of God when he questioned his disciples?

A : When Jesus asked who am I, his disciple recognized him as the living son of God. Jesus used to speak against the old traditions of Judas and used to call him the son of God. Thus Jude rulers got against Jesus.

Q : What are the main teachings of Christianity? Which day is considered sacred according to Christians?

A : The main teachings of Christianity are –God is one and omnipotent. He is above human wisdom and intelligence. He lives within and cannot be approached. He is kind, self illumined, inaccessible and the giver of heavenly joy. He has no form. Christians consider Sunday as a sacred day because Jesus revived after his death on Sunday.

Q : What did Jesus start doing after this incident?

A : Jesus started to train his disciples to conquer death and sufferings. He told his followers that they need not fear because they are the ultimate winners. His disciples witnessed Jesus becoming radiant in glory upon a mountain.

Q : What did Jewish rulers plan to nullify the increasing influence of Jesus?

A : In order to nullify the influence of Jesus on the people, the Jewish rulers started accusing him. They took false pleas to send Jesus to the Roman rulers.

Q : What did Jesus do after entering Jerusalem?

A : Jesus evicted the priests from the temples on entering Jerusalem. He exposed their dishonesty, predicted the ensuing (evolving) danger, preached humility and performed miracles.

Q : What allegations were leveled against Jesus Christ? Who tried and ordered the crucification of Jesus? Who else was crucified along with Jesus and how did Jesus die?

A : The head priest of Jerusalem Temple and other senior opponents of Jesus accused that Jesus opposed the traditional customs of Jews and claimed himself the son of God. At the insistence of the opponents, Jesus was produced in the court of Pontius Pilate. The court did not find Jesus guilty but under the influence of the head priest his case was brought to king Heron to crucify Jesus. So Jesus was crucified along with his supporters. At the time of crucifixion his mother, mother's sister and a disciple were by his side. The last words that Jesus spoke were "Eli Eli Lama Sabachthani" which meant 'Lord has left me'. When Jesus died he was buried. According to Christianity, the dead body of Jesus went missing from the vault on the third day. Jesus lived on this earth for $33^{1/2}$ years.

❖❖❖

Islam Religion

Q : What is the meaning of Islam?
A : 'Islam' is the Arabic word which means one who submits to God.

Q : Who is a Muslim?
A : Muslim is the one who submits to the will of God.

Q : How and where did the Islamic religion begin?
A : Islamic religion originated in Mecca in Arabia about 1450 years ago.

Q : What sort of a country is Arabia?
A : Arabia is a desert measuring (1305X650miles). Arabia is surrounded by the Red sea to the west and southwest, the Persian Gulf to the northwest and Arabian Sea on the southwest.

Q : Name the large cities of Arabia related to Muslims? Who else lives in the rest of the country and what do they do?
A : Mecca and Madina are the two large cities related to Islam. The other inhabitants of the country are nomadic tribes who wander form place to place in groups. They keep camels and horses. These are criminal tribes who commit robberies and thefts.

Q : Why was Mecca famous even at the time of Prophet

Muhammad and who ruled Mecca at that time?

A : Being situated on the trade route, Mecca was the centre of traders. The group of traders used to pass through Mecca on their way to Siria, Iran and Abyssinia. The head of Qureyshi Muslim sect ruled Mecca at that time.

Q : When was Prophet Muhammad born? How was the early life of Prophet Muhammad?

A : Prophet Muhammad was born on August 29 in 570 AD. His father died before his birth. His grandfather brought him up for two years.He also expired so his mother Aminah sent him along with a nurse who breastfed him. He was raised under the care of his paternal uncle who took Muhammad to Syria. There he met a Christian monk, Bahira who revealed that Muhammad would be a great Prophet one day.

Q : How did Muhammad become famous in the prime of his youth? What did he gain from this?

A : Muhammad became prominent arbitrator of disputes. When Muhammad returned from a successful commercial trip, Khadija proposed to him through one of her friends. Khadija was a widow merchant who was twelve years senior to Muhammad at the time of marriage.

Q : Why did Muhammad remain upset and what did he do?

A : The idol worship, false notions, misconceptions, poverty, adultery, loot, robberies and other social evils made him sad. For this Prophet Muhammad meditated in a cave upon Mount Hira. Prophet received his first revelation of Quran. He told Khadija about the revelation/. He told her that the arch angel Gabriel revealed to him that he was an apostle of

Allah as this revelation was from God. His first four followers were Khadija, Ali, Abu and freed slave Zayd Ibn Arithah.

Q : What did the opponents of Muhammad plan to do and what did Muhammad do?

A : Muhammad fled to Mecca after hearing of plot to assassinate him and reached Medina.

Q : Who welcomed Muhammad in Medina and what happened later?

A : The followers of Muhamamd gave him a warm welcome in Medina. The opponent army reached Medina to fight. Muhammad fought the battle and won. Muhammad returned to Mecca with an army of 1500 converts to Islam and entered the Mecca unopposed and as a winner.

Q : Which rulers accepted Islam first of all?

A : The rulers of Greece, Rome and Abyssinia accepted Islam first of all.

Q : What message did Prophet Muhammad give to the people of Mecca and Kaaba?

A : On reaching Kaaba, Muhammad addressed to a large number of people to believe in God, be thankful and honest. He asked the people not to commit adultery, to keep their anger under control, accept everything as His sweet will and trust the Lord. No one except God is worthy of worship and Muhammad is his Prophet

Q : What are the tenets of Islam?

A : 1 Salah (Namaz)
Perform Salah five times a day.
2 Roza -Fast
Practice abstinence form food in the month of Ramzan. This brings the feeling of humbleness.
3 Zakat: Charity
Two and a half percent of one's earnings to be given in charity to the Govt.
4 Hajj: Pilgrimage to Mecca at least once in life to consolidate brotherhood.

Q : What is the religious text of Muslims called?
A : Religious text of Muslims is Quran

Q : When did Prophet Muhammad die?
A : Prophet Muhammad died on Monday, 8th June 632 AD.

❖❖❖

Sikh Religion

The epitome of the Sikh Religion can be described in five principles namely- Naam Japna (meditation), Daan(charity), Ishnaan(bathing), Kirat Karna(honest living) and Vand Chhakna (share what we consume).

Naam means to meditate on the name of Lord and remember Him with each breath. Daan means contribution in charity. This is a Sikh's religious obligation. All Sikhs should be prepared to give some of their time, talents and energy to help others. Sikhism believes in attaining holiness and purity of the body and mind so that both the mind and body are saved from all ills.

Q : Who is a Sikh?

A : Sikh means a disciple who is humble to understand that he is ignorant and always desirous of learning more and more.

Q : Give the number of Sikh Gurus. Who is the present Guru of the Sikhs?

A : There were ten living Gurus in Sikhism. At present Sri Guru Granth Sahib Ji is the eternal Guru of Sikhs.

Q : How many Sikh Gurus and Saints have contributed in the hymn composition of Sri Guru Granth Sahib Ji?

A : The hymn composition of six Gurus, fifteen devotees, eleven Bhatts and four Sikh followers is written in Sri Guru Granth Sahib Ji.

Q : The hymn composition written in Sri Guru Granth Sahib Ji is in which form?

A : All the hymn composition of Sri Guru Granth Sahib Ji is in the poetic form which consists of thirty one different musical modes. There are 5763 Hymns including Salokas and Savaiyas composed by Brahmin Sikh Bhatts. Guru Granth Sahib's text gives an upper edge to devotion as compared to meditation. The holy book, Sri Guru Granth Sahib Ji does not tell how to live life but it is a guide to the spiritual discipline of life.

Q : What is the text of Sri Guru Granth Sahib Ji?

A : The text of Sri Guru Granth Sahib Ji is full of fundamental knowledge of reality with broad cultural vision, multifaceted, deep in thought and it fulfills the moral and spiritual needs of the society. It is useful for the betterment and development of human beings.

Q : In which language is the text of Sri Guru Granth Sahib Ji written?

A : The text of Sri Guru Granth Sahib Ji is written in Gurmukhi (Sant Bhasha).This language is commonly understood in India .Any other religious scripture is not understood in the whole of India.

Q : What are the main principles of Sikhism?

A : The following are the main principles of Sikh religion:

- The creator of the whole world is one adorable God. The worship of other deities is forbidden for Sikhs.
- Jeevatma is an integral part of Parmatama.
- The purpose of life is to remain in contact with the Lord.

- To attain ultimate truth is to get rid of one's ego and humbly understand His command.
- Meditation on the name of Lord is compulsory.
- Guru is the only guide. His guidance helps to attain the Lord.
- The company of the pious people (Gurumukh) brings change in one's life
- KaramYoga
  This earth is the place for Karma,the actions which are possible by the abdiction of the worldly pursuits which can be attained with help of meditation.
- To achieve good virtues like service, humility and kindness and to get rid of evils like greed, love for worldly things. One must discard ego. It is the basic teaching for the real Sikh disciple.
- Orthodox beliefs like idol worship, chanting the name of deities with rituals of deities, caste system and bathing at scared shines has no place in Sikhism. There is no place for fasts, caste system good and bad omen, sorcery, miracles and magic in the life of Sikhs.

Q : Name the ten Gurus of the Sikhs.

A : The ten Gurus of the Sikhs are:

1. Sri Guru Nanak Sahib Ji
2. Sri Guru Angad Dev Ji
3. Sri Guru Amar Das Ji
4. Sri Guru Ram Das Ji
5. Sri Guru Arjan Dev Ji
6. Sri Guru Hargobind Ji
7. Sri Guru Har Rai Ji
8. Sri Guru Harkrishan Ji
9. Sri Guru Teg Bhadur Ji

10. Sri Guru Gobind Singh Ji

Q : Who were the four sons of Sri Guru Gobind Singh Ji?

A : 1. Sahibzada Ajit Singh Ji

2. Sahibzada Jujhar Singh Ji
3. Sahibzada Jorawar Singh Ji
4. Sahibzada Fateh Singh Ji

Q : Who were the five Beloved ones (Panj Pyare) of Sikh History?

A : 1. Bhai Daya Singh Ji

2. Bhai Dharam Singh Ji
3. Bhai Himmat Singh Ji
4. Bhai Mohkam Singh Ji
5. Bhai Sahib Singh Ji

Q : Name the five thrones of authority (Five Takhts of Sikh religion).

A : 1. Akal Takhat Sri Amritsar Sahib

2. Takht Sri Keshgarh Sahib
3. Takht Sri Damdama Sahib
4. Takht Sri Patna Sahib
5. Takht Sri Hazur Sahib

❖❖❖

SIKH RELIGION
The Founder of Conscientious Religion: Sri Guru Nanak Sahib Ji

Can you tell a person who took to sainthood in the prime of his youth to find the super power operating the universe for ever and ever from the primal beginning without interruption. Humans are behind the past and prevailing confusions and conflicts. Is there anybody who in this life span travelled to different places on foot without security arrangements and sang tirelessly the divine songs of the hidden power of the Universe i.e The Lord, never complained to Master, approached the suffering humanity, appealed in anguish to The Almighty dauntlessly against the oppression, never got entangled in the emotional attachment of worldly pursuits, never escaped from family responsibilities, did not seek the life of pleasures, never got bothered by hunger and thirst never asked for idleness, never wanted anybody to follow, never asked anybody for help, did not form any sect, was bold enough to call a spade a spade, having complete knowledge of music ad Raagas, knower of the Great power, considered oneself the lowest among the ordinary, showed great respect for the women, gave a clarion call for the Ultimate Truth, a person of deep humility proclaiming theism who accepted distress and deprivation as the gift of The Great Giver.

Introspect or go through the renowned texts of the world or consult the learned, you will not find a person in the past and present and probably there won't be a person like him in the future. Then come together and stand unanimously for Baba Nanak, Guru Nanak, who always desired welfare of all and said may everyone be blessed, Great Great Great Guru Nanak Was the

epitome of truth, hard work and complete brotherhood. Let us bow in thanks for His blessings and try to follow the conduct taught by him to make life full of prosperity and restrain ourselves from falsehood, deception and being unkind. The world itself will follow the teachings of Guru Nanak and the humanity will be saved from the atomic wars.

When we look into aspect of the contribution of Guru Nanak towards the humanity there is none of his stature. He was and is a sacred human being. He was born at Rai Bhoi ki Talwandi. His parents were Kalyan Chand Das Bedi, popularly shortened to Mehta Kalu and Mother Mata Tripta. His father was a local Patwari. He was the second child of his parents. Rai Bular was the land lord of Talwandi. Mehta Kalyan Das was his Patwari (Accountant) for crop revenue. The area was not fertile enough and the cultivation depended on favorable climate. People of different castes lived in Talwnadi. Low caste Mirasis, Muslims, Pandits and Maulavis were among them. There were Kachcha street passages, mud houses and people used animals for cultivation and for obtaining milk. Shepherds used to take out their cattles for grazing. Children used to play in the streets. A Patwari used to be a commanding on that time and so it is till date.

At some distance from the village there was a township called Chur Kana from where small shopkeepers of the village used to buy goods of daily need. There might have been certain shops in the village. Mehta Kalu was a Khtari by caste so he was literate and expert in maintaining accounts. Jagirdar had full respect for Mehta Kalu. Mehta Kalu and Mata Tripta had two children. The eldest daughter was Bibi Nanki. She was called so because she was born in her maternal home and the second child, Nanak was five years younger to her. As per the wishes of the parents, Nanak was sent to school at the age of 5 so that Nanak might follow in the footsteps of his father and become a Patwari

when he grows up. Nanak got his education accordingly, learned Mathematics (lande) and Sanskrit completely. He looked after the domestic responsibilities as an obedient son. Nanak looked after domestic animals too obeying his parents. Nanak made good contact with elders, youngers and those of equal age groups. He established good rapport with a Marasi caste lad. He played stringed instruments with great interest. He used to come to Nanak's house. They were of the same nature. He was a confident young man of Mehta Kalu that is why he was sent to Chur Khana with Nanak to buy goods so that Nanak may own a shop in the village. Thus almost fifteen years passed in the village. In the mean time the elder sister of Nanak got married. Bhai Jai Ram the son-in-law of Bhai Kalyan Das severed under Muslim Nawab Daulat Khan Lodhi at Sultanpur near Jalandhar. It was the main centre of Afghans. He wielded influence in the government circles.

The pensive temperament of Nanak, the son of Mehta Kalu who deeply remained thoughtful was a matter of concern for the parents. After consultation with Bibi Nanaki, Nanak was sent to Sultanpur with Sri Jai Ram to serve in as incharge of the Modi Khana(civil supply store).Young Nanak agreeing with the decision of the family reached Sultanpur and joined service as the incharge of Modi Khana. While serving at Modi Khana Nanak came into contact with people of different sects. Among those were the poor who took ration from the government. store, Senior Govt. officers and other known or unknown Muslims and Hindus. Nanak shared his views with them. Likeminded people get more closer. Rare, very rare indeed are spiritually uplifted good men. They discussed their own angles of opinions regarding The Almighty. Nanak held discussions of The Almighty with rich and poor alike without discrimination. Worldly people have a different social circle. Number of people who liked Nanak's

views gradually grew and the echo of Nanak's contemplations reached the rulers. Nawab too liked Nanak's divine knowledge. Sultanpur was the centre of Islamic studies at that time. Recognizing Nanak as the treasure house of enlightenment, people started calling Nanak, Baba Ji with respect. Nanak was a scholar of Sanskrit, Persian and Arabian languages.

Baba Ji lived a simple life. He worked diligently at the Modi Khana. He was never unfair with anybody so he was recognized as a dignified and a graceful person in the whole Sultanpur. Nanak daily performed his morning ablutions in the rivulet Kali Bein and meditated to find What God is, where he lived, how can one see God, how to search him, where is the real abode of God, whether he lives in temples, mosques or in Dersa, whether he lives in the hearts of the saints, devotees or other holy men. Nanak wanted to clarify all this.

Nanak spent his life worldly well. He got married accordingly as wished by his parents and relatives. He lived in a family, bore children and brought them up affectionately. He had cordial relations with his in-laws. He was successful in his family life at Sultanpur. Baba Ji never annoyed anybody. 'All are equal', Nanak proclaimed. To God, there is no difference between a Hindu and Muslim. He preached not to fear from anyone and he did not please anybody with false convictions. He strongly supported the doctrine of equality of religion. Nanak accepted the invitation of Shahi Kazi to perform Namaz in Shahi Masjid and performed Shahi Namaz but did not participate in their rituals. Whatever was asked Nanak explained appropriately.

It was amazing to all. Hindus might have got annoyed. It might be a wonder for Muslims that Baba Nanak being a Hindu performed Namaz.

All religions were equal for Baba Nanak. According to him all methods of meditation are correct; there is no wrong in it.

Nanak felt that Sultanpur was much bigger than Talwandi and this world is much more bigger than Sultanpur Lodhi. Nanak made up his mind to travel to see the world. He along with his longtime friend Mardana set forth to see the world around. Mardana was nine years senior to Nanak. He used to play stringed instruments with zeal.

Relatives were there. Nanak bestowed affectionate feelings on children and his better half,took leave of them started on his journey with Mardana, crossed Beas river on the way to Lahore, after crossing uneven passages of the place, where Amritsar is situated these days, they reached Kasoor then to Lahore. Later they reached Emnabad where a devout named Bhai Lalo lived and went to his house.

Keeping faith in The Almighty, Nanak travelled on foot. He did not carry anything to eat or any clothes for bedding with him. At that time the places were thinly populated. There were very few villages. There was forest like situation everywhere. Wild animals in the bushes, extreme climatic conditions, large pits and desserts could not deter Nanak on the way. Nanak ventured for the search of his Master, never cared for hunger and thirst. Nanak might have taken rest under some shady trees when tired. Nanak travelled almost twenty miles daily any circumstances not withstanding.

First of all Nanak met Bhai Lalo at Emnabad. Nanak knocked at Lalo's house. Bhai Mardana objected to it but Nanak made Mardana understand that Bhai Lalo was a holy man. Nanak stayed there for many days. He opposed Malik Bhago who held a big gathering and invited Nanak for food but Nanak refused to eat anything saying that his bread was ill begotten and had been made with the money sucked form the poor while Lalo's bread was made from the hard earned money. So he refused to take anything from Malik Bhago. Nanak was quite young at that time so he was

not afraid of anybody except God.

There are four Divine journeys of Nanak. He is believed o have travelled more than 28000 miles on foot. He travelled in all the four directions- North, East, South and West. He visited Kashmir, Himachal, Uttarakhand, Bihar, Bengal and Assam. Nanak met with Yogis and Brahmins for spiritual interfaith dialogue.

He held dialogues with saints and devotees including Pt. Chaturdas of Banaras. No one could stand against the powerful, logical and convincing dialogue of Nanak related to God.Nanak exposed to hypocrites. He also visited Haridwar, Kurukshetra and Jagannath Puri. He used to give a clear message to the masses not to have faith in hypocrites because Pandits defying the laws of nature cannot understand the secret ways of God. Baba Ji visited Sri Lanka. He visited many places in South India. There is perhaps no place in India where Nanak did not visit. He came in contact with saints and Bhakts living in different parts of India. He took and collected their writings. On his way through jungles, desserts and mountains, wherever Nanak halted, he used to ask Mardana to play Rabab. He used to sing Gurbani in exultation dividing it in different musical modes. He was divine in singing. Who so ever met Nanak might he be Kauda (the cannibal) or Yogis admired him. Pir Dastgir, the Muslim high priest of Mecca Madina and Baghdad on whom rulers were proud of were among the admirers of Guru Nanak.

On his journey numerous people might have interacted with Nanak all of them enjoy their interaction with nanak's divine being having Godly appearance. Lodi rulers ruled India at the time of Nanak's birth. When Nanak was on his divine journey, Babar, the plunderer was preparing to sit on the throne of Agra. When Babar raided Emnabad which is situated on Afghan India Highway, Nanak was present at the house of Bhai Lalo. Babar

angrily ordered to Loot Emnabad because people fearing their present ruler Ibrahim Lodi refused to give anything to the Army of Babar. The army looted Emnabad, slaughtered the innocent people and captured Nanak. Nanak never lost his temper and did not speak anything unwarranted. Seeing such a terrible site Nanak called Babar an invader and also recited in his versus that Baber's Army was 'paap di janjh.' He spoke against Babar's aggression. Babar Bani has been included in Sri Guru Granth Sahib Ji. Then Nanak reached his dwelling place Kartarpur. Nannak also had interactions with yogis in Achal Batala, 25 km from Kartarpur. Muslim fakirs of Multan were also told to follow the right track to be the one with God.

Nanak made his living place across Ravi. Baba Ajit Singh Ji and Baba Budha ji coordinated making the living place. Nanak spent almost 15 years of his life making his living by tilling land. Nanak lived here with his family. The followers from far and wide used to come there for the glimpse of his holy face and pay obeisance.

This place is still at a distance of approximately two miles away across the river Ravi. River Ravi flowed very near at that time. This place came under District Gurdaspur, now in Sialkot district Pakistan. Baba ji and his family dwelt there after his first journey when his in-laws objected to his frequent Journeys. It was all forest like place full of wild vegetation and wild animals. There might have mud houses to live in. The dwelling place called the dharamshala might have kutcha boundary walls. The adjoining land was meant for cultivation. Babaji tilled the land. Arrangements were made for langar for the visitors. Water, fuel and ingredients for the kitchen were required. One still wonders how these arrangements were made in the jungle.

Hindus and Muslims both were Baba ji's admirers. They started addressing Nanak as Guruji. One wonders how Guruji undertook His long Journeys of far flung areas during winter, summer and rainy season. How Babaji reached his desired destinations is still a mystery for the mind. Babaji was really impressive and wonderful.

On his way through mountains, forest and rivers he might have ferried across rivers by paying money to the ferry man. It is mentioned in the historical accounts that Mardana used to approach in the villages on the way to collect some eatables. Those who were kind welcomed Babaji while the unkind ones stoned them. Mardana told Baba ji how people welcomed him or stoned him. Babaji blessed the stone pelting people by saying 'vasde raho' and those who were unkind were asked to locally displace 'ujjad jao'. On hearing this, Bhai Mardana was taken by surprise on Guru's Utterances. What Babaji said was amazing. Till date the unkind villagers still reside there with no growth and kind villages have been spreaded in different parts of the world. They are prospering and spreading great values.

After visiting Achal Batala Nanak ensued discussion with Yogis. A large number of Yogis surrounded Nanak . They questioned Nanak with varied questions. Nanak replied with restraint .Yogis then finally complimented the Guru on his success and said, "Hail O Nanak! Great are thy deeds." This conversation is mentioned in Sri Guru Granth Sahib Ji under the caption 'Sidh Gosht'.

Guru Nanak formalized three basic guidelines for Sikhs- Naam japna (Focus on Lord), Kirt karna (Honest living) and Vand chakna (sharing and consuming together). Misconceptions, false notions, all kinds of witch craft , Idol worship and rituals all are mere fabrication.

The hypocrites used those tactics to befool and cheat

innocent people. Work hard and you will have plenty to eat .All are equal in the eyes of God. He belongs to all whosoever make earnest living is nearest to God .If one is pure, he will obtain the true Lord. Mere body washing cannot clean the filthy mind .The purity of mind is obtained by honest living .Guru Nanak proved his proclamations which no other spiritual leader was able to prove. Babaji lived such a life which serves as a model for the mankind to copy.

Not withstanding every comfort at home, Nanak showed exemplary courage, left all comforts to attain his goal of his life. He travelled through far off jungles and mountains and too without means. Even today Govt officers who have all means to travel, fear to go the far flung tribal areas. Baba Nanak had met Kauda, the Bheel even five hundred years ago. Baba Ji even visted sacred Muslim places where non-muslims were not allowed. He went to Mecca and Baghdad. Dastgir was fascinated by the Darshan of the Guru. All other Non-Muslims were not allowed at that place. Nanak took care of the suffering lepors, served them and inculcated the feeling of self respect among them and they were cured.

We cannot imagine how Baba Ji withstood such cold nights, how he managed to get repaired the worn out shoes, clothes and washed dirty clothes, how he arranged for daily meals and how he managed his fatigue. He never carried his eatables with him. At times when cosmic light in the form of shabad revealed to Nanak, he would must ask Mardana to play Rabab. Nanak wrote what nature inspired him to write. When asked by Muslim Fakirs at Mecca, “Who is better- a Hindu or a Muslim”, Nanak replied that no one is better unless he is merciful to all beings. So no one is better.

Side by side Nanak divided his revelations in Raagas.

Guru Arjan Dev Ji registered Nanak's revelations in Guru Granth Sahib Ji in nineteen Raagas. How great was the knowledge of Guru Nanak regarding melodic modes, no one can reach such a height of knowledge.

Nanak not merely suggested ways but also enabled the humanity to tread on that path. As a farmer he himself tilled the land, removed weeds while soiling his clothes. He not only preached but practiced farming also. He also sat with his devotees coming from far off places, cleared their doubts regarding religious beliefs and shared food with them. He accepted offerings form devotees only to cater needs and not for storage. Abundance of much causes puffing up with egotism; either it is land, wealth or store house of grains. Nanak refused to accept stocks of grains more than desired.

Nanak's eldest son was also a reclusive and he too lived in solitude. He was also very learned but not up to that mark as desired by Guru Nanak. Guru Nanak had approved the services rendered to him by Bhai Lehna ji. Realising his end nearer, Guru Nanak declared by Bhai Lehna as his limb (ang) and appointed Bhai Lehna as Guru. It was really wonderful of Guru Nanak that he announced Bhai Lehna Ji as the Guru. To free him from family disputes he handed over his writings of entire revelations and sent him from Kartarpur. Nanak told all his sikhs to accept Guru Angad as their Guru. Guru Angad settled at Khadoor Sahib.

The tradition started by Guru Nanak continued up to ten gurus. By then all the Guru is collectively put together all their revelations in the form of volume called Granth and 10th master established this anthology as the 11th and the last Guru.

Writing cosmic revelations was initially started by Guru Nanak Dev Ji. He wrote his first revelation without rhyme. That revelation is the epitome of all revelations. It is called Japji Sahib

for the purpose of chanting and meditation. Guru Nanak wrote Mool Mantra (basic teaching).In Mool Mantra the attributes of God are mentioned and it also explains that one can have the vision of God with the blessings of the Guru. He explained the Mool Mantra with the couplet that God was true in the Primal Beginning, true throughout the ages ,true even now and will be true in the future. He explained all the virtues of God in 38 steps (Paudis) mentioned the ways to reach the destination and confirmed through a couplet that god is all in all.

Almost 2 weeks later after proclaiming Bhai Lehna ji as his successor Guru Nanak died on 22 September, 1539 in Kartarpur at the age of 70. He was the Guru of the confraternity. Hindus, Muslims and Sikhs consider Nanak as their Godfather and worship him.

The tradition set forth by Nanak of touching Bhai Lehna's feet while appointing him as his successor was a challenge to the age old tradition of other religions. A large number of Hindus were orthodox, conventional and ideal worshippers. They did not allow Buddhism to flourish rather crushed it. Sikhism is the outcome of Hindu movement for betterment and progression which gradually progressed. The pioneers of Hinduism thought that Nanak belong to Hindu family, so Nanak did not face any difficulty or confrontation from Brahminism except from close quarters. This too proved to be favourable for the growth and prosperity of Sikhism that Nanak's friend Mardana Marasi was a muslim. Nanak never hesitated to meet Muslim and Hindu prophets because Nanak had a very close proximity even with animals and nature. He regarded air as Guru, water as father and earth as mother.

Guru Angad left Kartarpur with fan fair as directed by Baba Nanak and stayed at the house of Mata Virai. Nobody knew

the whereabouts of Baba Angad ji. Ultimately sikhs got the information and the the followers started pouring Khadoor Sahib in great numbers and opponents too came for the glimpses. Arrangements were made for the sangat at the outskirts of Khadoor Sahib. Bhai Amar Das Ji took the responsibility to serve. He served at the community kitchen. He served the Guru's langar and performed well the service of guru's bath. Humayun defeated by Sher Shah reached Khadoor Sahib and sought blessings of Guru Angad Dev Ji.

Guru Angad Dev Ji nominated Shri Amar Das as his successor before his death. Guru Amar Das ji was 74 years old. To avoid family complications Guru Angad Dev Ji sent Guru Amar Das Ji to settle near Beas river from where he used to bring water for Guru's bath so that his son and other claimants may not create problems for Guru Amar Das.

Guru Amar Das Ji accepting Gurus directions purchased land at Goindwal at the bank of river Beas. How difficult it would have been at that time when there were no arrangements to live and no place for the visitor devotees. There was no arrangement for cooking and distributing Langar. Guru Amar Das ji was 74 years old. In spite of his old age he accepted the Guru's order. It was a river bank side. Wild plants might have been there alongside. The river might have flowed very wide in the rainy season. Guruji must have got the construction started. The Baoli required to get potable water. To get water from the Baoli, steps were needed to be constructed. It is also possible that Guru Sahib himself might have done labour work. Seeing Guru engaged himself in labour work, Sikh visitors might have got intense feeling to serve also.

The project was such which could not be completed in days or in a month. It required years together to accomplish the

task. It used to be very hot and very cold. The increasing flow of water might have done havoc. To arrange langar and lodging for the pilgrims coming from far and wide clearing their delusions penning down his revelations (which has become the part of Shri Guru Granth Sahib Ji), looking after the family responsibilities, arrangement of marriages of Bibi Dani ji and Bhani ji arrangement of the stay of his son-in-laws, staying and serving with him and accommodating his own two young sons was not an easy task. Guru Amar Das Ji interestingly performed all his duties. In absence of modern mechanical aids to serve pilgrims personally and to scatter the water around causing muddy floors was really a difficult task. Lightening in the rainy season might have hindered the progress of the work. When in modern age of technology it takes years to develop a township, we fail to understand how Guruji structured Goindwal Township.

The divine potion inherited from Guru Angad ji at the time of Guruship, might have saved Guru Amar Das ji from all the anxities. There was a need to construct sheds in order to cook and serve the langar under them that too was solved. Bibi Dani and Bibi Bhani ji also got married; sons too remain under control and created no problem. Both son-in-laws were diligent and firm and rendered help. Guru Amar Das Ji noticed the services undertaken by younger son-in- law. He was spontaneous, humble, intuitive, courageous, penchant for hard work and jovial by nature. He was never angry with anybody and was sweet natured. He was able to carry along sikh holy gatherings with him. Thus Guru Amar Das Ji perceived Bhai Jetha Ji capable of Guruship and bestowed Guru ship to him and directed him to find a new place for him. The land under PONDS had much vegetation and trees. Ponds remained also filled with water. Guru Amar Das Ji approved sites and fixed the places. Then Bhai Ramdas ji undertook the work of

construction of holy watersarovar. He might have erected mud houses for the shelter for the family. Guruji first started work on Santokhsar Sahib and then Guru Ramdas Sarovar. Baba Budha ji supervised the work sitting under Jujube tree encouraging the kar sevaks. Guruji himself remained busy in the ongoing project. The kar sevaks continued service and built their dwelling units also. Guruji invited people from different regions of Rajasthan which gave a boost to the trade. The work carried on and the workers got their due. Guruji spent very judiciously what devotees offered to him. Every worker got his remuneration. Gradually city had started forming around Holi tanks. Eventually Guru Ram Das pur was densely populated. Lahore was already unknown city which was used as the capital by Muslims and Pashtun people. People of different religions connected with gurudawara coming to chak Ram Das was increasing. First it was called chak Ramdaspur, later it was known as Amritsar and became the centre of Sikhism.

Guru Ramdas ji had sons namely Prithi Chand ji, Mahadev ji and Arjan Dev Ji. Before his death Guru Ramdas ji bestowed Guruship to his youngest son, Arjun Dev finding him capable of Guru ship. Guru Arjun was 18 years of age then. Guru Arjan had witnessed his father performing kar Seva of Baoli Sahib Goindwal and holy Sarovar of Ramdaspur carrying baskets on his head. He too liked to perform kar seva. He was 25 years of age when he decided to invite and meet noble sages, devotees and kind hearted people in the centre of poly pond. He decided to construct a temple in the middle of the Holy pond. Holy temple was constructed and started the tradition of kirtan. To reach the temple a passage was constructed oozing from the soil .The water got collected in the pond. Sikhs used to take bath in the Sarovar, had glimpse of the Guru and enjoyed listening kirtan. Peer fakirs reached there to meet the Guru. The sanctity of the place was so

maintained that even a pilgrim after taking off his shoes outside and taking bath in the Sarovar entered the temple where praises of God were sung doing Keertan. The divine Revelations written by Guru Nanak, Guru Angad, Guru Amar Das were read out, sung and heard by the people there. Guru Nanak Revelations consist of 19 raagas 974 hymns, Guru Angad Sahib's 63 slokas, Guru Amar Das' 17 raagas and 869 hymns, Guru Ramdas' 30 Raagas and 638 Hymns, Guru Arjan Dev Ji's 31 Raagas and 2312 hymns and Guru Teg Bahadur ji's 115 hymns. These are called Limbs of Guru Granth Sahib.

Guru Nanak at the time of his globe journey clearly told the general masses about meditation, truth, hard work, reality, false notions, rituals and explicitness of the almighty when humanity was divided in racism. As a result of his journey Guru Nanak's thinking blossomed all around. It further flourished and bore fruit at the time of second, third and fourth Guru. As the first effort to crush the flower garden of Sikhism, the fifth guru was put to test who sacrificed his life to put his opponents in coldwater amazed everyone. The surmise of the opponents proved wrong who thought they had destroyed the budding Sikhism.

They continued their tussle with the sixth Guru. Next three Gurus waited for the opportune time and again the ninth guru was put to test. The result was his unequalled martyrdom. To intimidate Guru Teg Bahadur, his Sikh folowers were brutally tortured; even then they were not satisfied. When Bhai Jaita Ji showed the segregated head of Teg Bahadur Ji, the tenth Guru Bal Gobind seethed. He decided to punish the opponents of Sihism equally fit for the nasty crimes on the policy of 'tit for tat'. He knew that he had to prepare Nanak's followers like his grandfather who wore two swords representing the dual concept of Miri Piri (temporal power and spiritual authority) and used

these swords against the opponents of Sikhism in the battlefield.

His aim was to bring an end to tyranny of finishing tyrants. He might have sensed the ensuing heavy loss. If one is apprehensive of the results of the events, The Almighty gives the power to bear the losses. He prepared himself accordingly. He became a warrior along with sainthood in the battlefield. He set such examples for the followers that all were impressed to fight for him, to die for him and to defeat opponents in the battlefield. His bravery was the talk of the everyone far and near. Rulers of small regimes reached to The Guru for justice and meditation. They sought Guru's help and offered him gifts. He presented the thoughts taken from the revered Granth compiled by Guru Arjan in a poetic form and added the revelations of his father in Guru Granth Sahib Ji. He appointed Guru Granth Sahib as the last Guru and died. He inculcated a miraculous force among the Sikh followers by making them 'Singh'.They put full efforts to end the tyranny and tyrants. He removed the fear factor form the hearts of Indians. Jaicals were turned into lions. The word Singh became the symbol of safety, bravery, kindness, service and hard work. Sikh got a new mark. His attire and wisdom got famous around the globe. Teachings of the Guru liberated India. Weak became brave.

It all happened with the grace of Guru Nanak who was born in a village far from here. The sapling of Sikhism planted by Nanak is now a full grown Banyan tree. Sikhs enjoy the cool shade of Sikhism, but enjoying the ecstasy, they are forgetting the real message of the first master. Enjoy the bliss by spiritual up-liftment but not by being selfish. Stay away from casteism and racism. Remain aloft form personal avarice. Renouncing the false greed, follow the path of truth, justice and humility.

❖❖❖

Men of Different Religions in usual Apparel

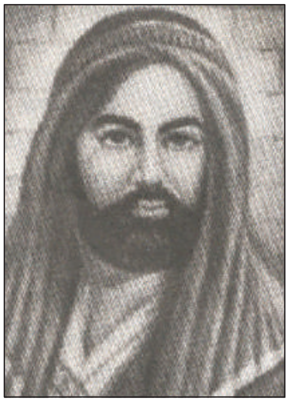

(A Zoroastrian)

(A Hindu)

(A Jain)

(A Buddhist)

(A Jewish)

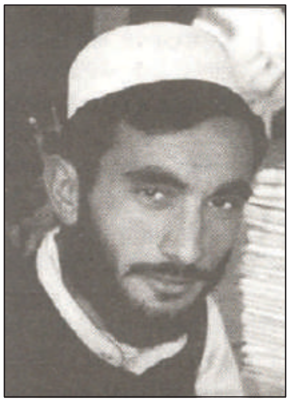

(A Muslim)

(A Christian)

(A Sikh)

SSSS institutions strive to create awareness

regarding basic human values.

The four pillars Religiosity, Integrity,

Transparency and Steadfastness inspire us for

truthful living for enlightenment of the Self.

The present book is the outcome of this thought.

OUR HERITAGE A REFLECTION ON GLOBAL RELIGIONS